

GA - 60

РУДОЛФ ЩАЙНЕР

РУДОЛФ ЩАЙНЕР

ОТГОВОРИ НА

ДУХОВНАТА НАУКА

ВЪРХУ

ГОЛЕМИТЕ ВЪПРОСИ

НА БИТИЕТО

ЧАСТ ТРЕТА

15 лекции

Берлин, 20. 10. 1910 до 16. 03. 1911 г.

НЕРЕДАКТИРАН ПРЕВОД

изготвил: ПЕТЪР ИВАНОВ РАЙЧЕВ – сканиран от копие

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

СТР.

1. КАКВО ИМА ДА КАЖЕ ГЕОЛОГИЯТА ВЪРХУ ВЪЗНИКВАНЕТО НА СВЕТА Берлин, 09. 02. 1911 г.....	3
2. ХЕРМЕС Берлин, 16. 02. 1911 г.....	21
3. БУДА Берлин, 02. 03. 1911 г.....	42
4. МОЙСЕЙ Берлин, 09. 03. 1911 г.....	63
5. КАКВО ИМА ДА КАЖЕ АСТРОНОМИЯТА ВЪРХУ ВЪЗНИКВАНЕТО НА СВЕТА Берлин, 16. 03. 1911 г.....	83

КАКВО ИМА ДА КАЖЕ ГЕОЛОГИЯТА ВЪРХУ ВЪЗНИКВАНЕТО НА СВЕТА

Берлин, 9 февруари 1911 г.

Върху един такъв светоглед, който има за своя основа Духовната наука, би трябвало да тежи като един кошмар, ако действително и сериозно този светоглед би трябвало да стигне в противоречие с истинските резултати на естествено-научното изследване - онова изследване което в течение на последните столетия и особено в течение на 19-то столетие създаде такива велики и благотворни за човечеството неща не само в областта на познанието, но и в тази на общия прогрес на човечеството. Но особено подтискащо би трябвало да действа, ако тази Духовна наука би трябвало да се постави в противоречие с един клон на естествено-научното изследване, който е относително един от най-младите, но който чрез своята особеност, чрез своите особени задачи е способен не само да възбуди в най-дълбокия смисъл на думата човешкия интерес, но отваря и перспективи в това, което ние наричаме развитие на нашата планета, както и в развитието и превръщането на онези създания, които населяват тази планета. Този млад клон на природонаучното изследване е *Геологията*, онази наука, която особено от втората третина на 19-то столетие, но също и по-рано, показва такъв мощен възход и въпреки великите въпроси, за които ще имаме да говорим, които и днес са останали неподвижни, е произвела такива важни неща. За нас днес ще бъде главно важно да разгледаме отношението, в което Духовната наука трябва да стои към Геологията и да отговорим на въпроса: Колко много може да каже Геологията в смисъла на Духовната наука - на онзи клон на знанието, който е поставен на основата на всички тези наши съзерцания - колко много може да каже Геологията върху въпроса за възникването, постепенното развитие на Земята и на нейните същества?

Във връзка с това трябва да си припомним накратко, за какво се касае всъщност при методите, при особеността на геологическите изследвания. Добре известно е, че Геологията черпи своите познания от нашата земна почва и от това, което намира там, тя вади заключения върху начина, как в течение на времето може би е възникнала нашата планета, как се е преобразила. Известно е също: когато чрез някакви разкопки на нашата земна почва - например при строежа на железопътни линии, при експлоатация на канари, на мините - имаме случай да проучим по-дълбоки пластове на нашата Земя по отношение съдържанието в камъни и други съставни части, установява се, че тези пластове се различават от онези, върху които ние стъпваме с нашите крака, различни са от най-външната повърхност. Но и сред тази повърхност почвата ни се показва

различна по най-разнообразен начин, когато я проучим по отношение нейното съдържание на различни видове камъни и нейния минерален характер. По-нататък добре известно е, че едни от най-интересните изследвания са онези, които се отнасят за такива пластове на повърхността на нашата Земя, които ясно показват един такъв характер, че можем да кажем, материалът, който покрива там почвата, е бил първоначално разтворен във водата или е бил по някакъв друг начин под властта на водата, като в минали времена е бил нанесен от водата. И днес още ние виждаме, че водите отнасят със себе си онези каменни материали, които отлагат след това в други области. Ние виждаме, как чрез такива отлагания се покрива почвата. По същия начин трябва да си представим, че в древни времена са се получили такива отлагания върху отлагания. Върху едно родило се по този начин наслояване трябва да си представим наслоен един друг пласт, който, когато го проучим, ни показва, че се различава от този, намиращ се под него. Така Земята е съставена от пластове каменен материал имащи различен характер. Естествено не е трудно да си кажем, че онези пластове, които се намират по-отгоре, трябва да бъдат най-младите, че те са били напластени чрез най-скорошните процеси и че, колкото по-дълбоко слиза в кората на нашата Земя, стигаме до такива пластове, които са били напластени през все по-стари времена и са били покрити след това от по-новите пластове. По-нататък известно е също, че в тези пластове на нашата Земя се намират всякакъв вид включвания, които според възгледите на нашето съвремие произхождат от това, че животински същества и растения са намерили своята смърт и са били отнесени с пластове, като са били погребани по естествен начин в тях и след това са намерени в тях като повече или по-малко изменени остатъци сред материала от камъни, остатъци от съществата на далечни минали времена. По-нататък не е трудно да си представим, че трябва да приемем определена връзка между един такъв пласт от каменен материал, както той се е отложил, и животинските и растителни включвания, които се намират в него.

Но ние не трябва да мислим, че по цялото лице на Земята така просто са се наслоили по-нови пластове над по-стари, а трябва да ни бъде ясно, че понякога стари пластове се издигат чак до повърхността - което проличава по техния характер -, че в течение на развитието са станали най-разнообразни смущения, разбърквания, преобръщания, подхлупвания и т.н. на тези пластове. Така щото на Геологията съвсем не е лесно да каже в отделния случай, как един пласт се е поставил върху другия. Това са неща, за които тук можем само да загатнем. Във всеки случай ние

трябва да се абстрахираме от гореизброените неправилности и трябва да приемем, че на разположение на геолозите стоят земните пластовете с всички намиращи се в тях отлагания и че от тях те вадят своите заключения, как е изглеждало на Земята, когато още не е бил отложен най-горният пласт или когато не са съществували още намиращите се по-дълбоко пластовете и т.н. От това те могат да си съставят представи, как е изглеждала нашата Земя в далечните минали времена.

По-нататък известен е въобще интересният факт, че най-горните пластовете - следователно най-младите от материала на нашата Земя - съдържат в себе си остатъци от най-съвършените животински и растителни същества и че колкото стигаме до по-дълбоки пластовете, стигаме до остатъците на по-несъвършени същества, които сме свикнали днес да причисляваме към най-нисшите видове и родове на животинското и растително царство. След това стигаме до най-долните пластовете на повърхността на нашата Земя, които са били затрупани от все нови и нови пластовете, стигаме до така наречения камбрийски пласт на нашето земно развитие и виждаме там, че от нашите животински същества се намират в този пласт само остатъци от онези животни, които не са притежавали още никакъв гръбначен скелет. След това намираме други животни с гръбначен скелет в пластовете, които се намират по-отгоре, които Геологията с право счита за по-млади пластовете на развитието на Земята.

Така изглежда, че Геологията напълно потвърждава това, което естествената наука познава днес изхождайки от други предпоставки: че процеса на развитието на нашата Земя съществата са се развили бавно и постепенно от несъвършените към по-съвършените. Когато хвърлим поглед върху камбрийския пласт, който е най-долното отлагане, и си представим, че всички останали пластовете не са съществували още, трябва да приемем, че в най-древни времена са съществували най-нисшите животински същества, които не са притежавали още никакъв скелет и са били предтечите на несъвършените животни, след това са намерили своя гроб и са били отложени върху най-долния пласт от каменен материал. Трябва да си представим, че тези животни са имали потомци, че може би са се изменили при други условия, които са настъпили тогава. Ние виждаме в следващия пласт, който следователно е по-млад, да се появяват такива животни, които в известно отношение имат вече скелетни образувания в тяхното тяло. И колкото се приближаваме до по-младите пластовете, ние виждаме все по-съвършени и по-съвършени видове животни, докато стигнем в пластовете на терциера, където виждаме, че млекопитаещите животни вече съществуват и след това в пластовете, които са по-млади от тези на терциера, виждаме да се появява човекът. Вие

знаете, че днес съществува един начин на мислене, който си представя, че по-нисшите животни, които са живели през времето на Камбрия, са имали потомци, от които една част са останали назад в своето развитие, а друга част се е развила по-нататък и се е издигнала до животните със скелет и т.н. Така щото бихме могли да си обясним явяването на по-съвършените животни в по-младите пластове, като приемем, че най-несъвършените, най-простите животински и растителни същества постепенно са се усъвършенствували. Това би дало един чисто нагледен образ на постепенното развитие на живота, а също и на другите процеси на нашата Земя - както това би се показало на очите на наблюдателя, който би могъл да наблюдава билиони и билиони години, които геологията изчислява за тези събития и процеси. За да можем също да си представим, какви са методите и изследванията, трябва да посочим още следното. Когато например виждаме, как днес още определени пластове са отложени чрез речни наноси в течение на толкова и толкова години и измерваме височината на един такъв пласт, получавайки по този начин една мярка, ние можем да кажем: Един такъв пласт се е наслоил за толкова и толкова години. След това можем да изчислим, колко време е траело, докато се наслоят такива пластове, каквито разгледахме по-горе, предполагайки, че условията са били като днешните. Тогава стигаме до най-различни числа, според различните изчисления, които геолозите са направили. Не е необходимо да се формализираме, че върху този въпрос съществуват противоречия, защото който познава противоречията, ще знае, че те не означават нищо, макар и понякога да са крещящи и различията възлизат на няколко билиона години за различните изследователи. Когато имаме пред погледа си всичко това, ние имаме все пак един образ на това, как според възгледите на геологията - точно в тона, в който бе описаното казаното сега - са станали процесите в развитието на нашата Земя през последните билиона години. Геологията ни заставя по-нататък да предположим, че преди всички тези процеси са съществували други. Защото всички тези пластове, които съдържат остатъци от животински същества, почиват така да се каже върху други, които излизат на повърхността тогава, когато пробиват намиращите се над тях пластове и образуват планини и стават по този начин видими. Така щото представите на геологията водят до там, че всички пластове на нашата Земя, които съдържат остатъци от животински същества, лежат върху един друг пласт, който ни насочва към такива далечни времена, когато на Земята не е съществувал никакъв живот. Защото съставът на този най-стар и най-долен пласт на нашата земна повърхност ни показва, че когато той е възникнал, така да се каже - поне според представите на съвременните учени - на Земята не съществува такъв живот, какъвто днес

имаме. Геологията се вижда принудена да приеме, че най-долният пласт дължи своето възникване на един огнен процес, сред който е невъзможно да си представим някакъв живот. Така щото геологията би ни довела в процеса на развитието на нашата Земя до далечни минали времена, когато чрез един огнен процес са се образували най-старите видове скали и минерали. Едва по-късно върху основата на този най-стар пласт са се наслоили по-младите пластове, съдържащи живи същества, чрез такива процеси, които са станали, когато нашата Земя така се е охладила чрез излъчване на топлината си в мировото пространство, че е станал възможен животът. Всичко това трябва да си го представим придружено от процеси от физическо и химическо естество, които не можем да опишем подробно.

Когато поглеждаме по този начин в най-древните времена на нашата Земя, след като е настъпило определено охлаждане, - в геологията си представят, че преди първото образуване на скали Земята е била в едно горещо състояние - охлаждане настъпило към повърхността, когато си представим Земята снабдена вече с един основен пласт и виждаме, как върху този основен пласт се простират онези пластове, които в остатъците, които съдържат, ни показват свидетели, живи свидетели на това, че отдавна на нашата Земя се е породил и развил животът, ние имаме един образ, който геологията си съставя за тези минали времена на нашата Земя. Когато разглеждаме тези най-стари пластове, върху които лежат онези съдържащи остатъци от живи същества, когато ги разглеждаме по отношение на скалния материал, който се състои главно от това, което наричаме *гранит*, ние поглеждаме по този начин върху една форма на нашето земно кълбо, която в смисъла на нашата днешна геология ни го показва в едно състояние лишено от живот. Това е там, където погорните пластове са отворени и гранитът излиза през тях образувайки планини: един вид като свидетелство за най-древните времена на нашата Земя.

Гьоте, който наред с това, че беше един велик поет, беше също един велик мислител върху природата, е чувствувал особено дълбоко, когато е заставал пред това най-старо скално образуване на нашата Земя, гранита, как този зърнест скален материал е нещо, върху което другото се издига като върху един скелет на Земята. Това вдъхваше на Гьоте нещо, което за него беше като отзвук на първичната тишина на нашата планета и той наблюдаваше с благоговение тази скала. Един такъв човек не можеше другояче, освен да наблюдава процесите сред нашето земно развитие не само с ума, но и със сърцето, да чувства също, какво ни разкриват тези остатъци на нашето земно развитие. Дълбоко затрогващи и още по-дълбоко водещи в тайните отколкото всяко мислене са думите,

които Гьоте произнася в присъствието на този "най-стар син на природата", както той се произнася стоейки пред гранита:

". . . С тези мисли и чувства се приближавам аз до вас, вие най-старите и най-достойни паметници на времето. Седейки върху един висок и гол връх на планината и обгръщайки с погледа една обширна област, аз мога да си кажа: Тук ти седиш непосредствено върху една основа, която стига до най-дълбоките места на Земята, между тебе и твърдата почва на първичния свят не се е наслоил никакъв по-нов пласт, не са се натрупали никакви наносни развалини, ти не минаваш над един непрекъснат ров както в онези плодородни хубави долини, тези планински върхове не са родили нищо живо и не са погълнали нищо живо, те съществуват преди всякакъв живот над всеки живот. В този момент, когато вътрешните привличащи и движещи сили на Земята действуват така да се каже непосредствено върху мене, когато влиянията на небето ме обгръщат до тук, аз съм настроен за едно по-възвишено съзерцание на природата, и както човешкият дух оживява всичко, така в мене се събужда един символ, на чиято възвишеност аз не мога да противостоя. Така самотен, аз казвам на себе си, когато гледам целия този планински връх надолу и съзирам в далечината към полите едвам израстващ мъх, така самотен, казвам аз, се чувствава човек, който иска да разтвори своята душа за най-старите, най-първи и най-дълбоки чувства на истината."

Това е настроението, което обхваща Гьоте, когато той наблюдаваше тези скали, които чрез цялото тяхно устройство показват, че не можеха да съдържат нищо живо в себе си, следователно не можеха да погълнат в себе си нищо живо, както наслоените по-отгоре пластове.

Колкото и схематично да е това, което можах да изложа до сега, то показва все пак - така да се каже в едри вагленни щрихи - образа, който днес човек може да си състави от геологията върху развитието на Земята и на нейните същества. Но хората не са мислили винаги така и този начин на мислене се е образувал напълно постепенно. Защото например по времето, когато Гьоте се занимаваше с геология, бушуваше по определен начин един спор върху възникването на Земята, който се нарича спор на плутонистите и на нептунистите. Един от най-главните представители на последните беше запознатият също и с Гьоте *Вернер*. Той беше на мнение, че по същество всичко, което можем да виждаме като наслоявания в кората на нашата Земя, не трябва да се приписва на някакви огнени действия, но че всичко, което може да бъде изследвано, показва, че всъщност Земята се е образувала от един воден елемент, от една водна форма на нашата планета. Че даже и най-старите наслоени

пластове са от водата, че следователно и гранитът не се образувал чрез клокочещия огън, а се е отложил също от водата и само чрез по-късни процеси в течение на времето се изменил така, че днес неговият воден произход не личи вече. Всичко е възникнало така да се каже от водата - това беше един основен възглед на нептунистите и особено на Вернер. Срещу този възглед стоеше онзи на плутонистите, който изхождаше от това, че нашата Земя с цялата наша планетарна система се е образувала от една газообразна, имаща висока температура мирова мъглявина, отделила се е чрез охлаждане и по-нататък чрез излъчване на топлината е охладила мировото пространство. Че след това са настъпили отношения, при които чрез действието на топлината са могли да възникнат гранитът и може би други подобни видове скали, но чрез излъчването на топлината се е охладила само повърхността на Земята, докато вътрешността е още огнено-течна и че изригванията на вулканите и земетресенията са живи свидетели за това, че Земята крие в своята вътрешност остатъци от своето огнено-течно състояние. Привържениците на нептунистката школа виждаха напротив във всички вулканически явления като причина само такива процеси, които се получават във вътрешността на Земята чрез налягане или чрез химически процеси, че във вътрешността на Земята стават мощни катастрофи, които се разтоварват насън. Така щото едвам сега имаме такива процеси, които се проявяват нагоре и излизат навън, изригвайки от вътрешността на Земята целите планински масиви. Накратко казано: още в първата половина на 19-то столетие имаме работа с един много интересен спор между онзи възглед, който можем да охарактеризираме накратко с думите, които Гьоте употребява в своя "Фауст": "Всичко произхожда от водата", и възгледа, според който всъщност всички земни формации имат на своята основа огнени процеси и действия. Тогава трябва да си представим, че горе върху най-външната черупка, която се отнася към вътрешността както черупката на яйцето към жълтъка, е станало нещо, благодарение на което е останал един съвсем тънък пласт като пласт на охлаждането, който обвива така да се каже Земята като покривен пласт на най-мощния земен вулкан, какъвто е, според този възглед, нашата планета Земя, по която стъпваме.

А сега трябва да си зададем въпроса: Какво има да каже това външно изследване и какво може да ни каже Духовната наука със средствата, които бяха описани в досегашните сказки, върху развитието на Земята? Върху степените на Земята, които сега съществуват и които са предхождали сегашното състояние, можете да се осведомите по-точно в моята книга "Тайната наука в очерк". До къде ни довежда всъщност геологията? Искаме да резюмираме сега това с ясни думи.

Геологията може да ни каже: Погледни това, което се намира на повърхността на Земята като образувания на пластовете. Така както тези пластовете са наслоени, те ти показват, че са станали наслоявания, в най-младите времена, че с това животински същества са намерили своя гроб, потомците на които същества още живеят на Земята, но и такива, които са измрели и които познаваме като жители на Земята само благодарение на това, че разкопаваме техните намиращи се в Земята остатъци. По този начин Геологията ни довежда до един най-долен пласт на земната повърхност, който принадлежи все още на това, което се отнася към цялата планета както черупката на яйцето към жълтъка и който ни показва, че би могъл да дължи своето възникване на едно огнено действие. Обаче по-дълбоко виждащите хора, какъвто е бил например Гьоте, се произнасят по-предпазливо върху този въпрос, даже и там, където те мислят напълно геологически. И интересно е да чуем думите на Гьоте, които той казва върху този долен пласт.

" . . . В най-дълбоките вътрешности на Земята лежи той - този род скала - непоклатим, неговите високи гърбове се издигат нагоре и никога забикалящата вода не е достигнала техните върхове. Толкова много знаем ние за тази скала и толкова по-малко. Съставен по един богат с тайнственост начин от познати съставни части, той не ни позволява обаче достатъчно да кажем, че произхожда от огън или от вода."

Следователно още Гьоте обръща вниманието върху това, че евентуално нито действията на огъня, нито тези на водата не биха могли да бъдат това, което да ни покаже пълното с тайнственост образуване на този най-стар син на нашата Земя, на гранита. Когато до геоложкото изследване, което не може да ни доведе по-далече, поставим просто онова, което Духовната наука казва, което е добито чрез ясновидско изследване, тогава нещата се представят както следва:

Ако погледнем с духовното око, което може да бъде изострено чрез методите изложени в предидущите сказки, ако с това духовно око погледнем в далечното минало на нашата планета, тогава това, което би се предложило на сетивното око, ни се явява приблизително в онова време и редуване на времето, което ни е описано чрез геоложкото изследване. Ние поглеждаме така да се каже също там в миналото, както геоложкото изследване е трябвало да си го представи чрез фантазията, насочвайки погледа в миналото. От онези същества, които днес според нашите човешки понятия наричаме свършени, ние поглеждаме отивайки назад в миналото към все по-несвършени и по-несвършени същества на Земята и понякога виждаме към тези същества да се примесват гротескни форми, които принадлежат към различните видове влечуги, Ихтиозаурус, Плесиозаурус, Динозаурус, Археоптерикс. След това намираме

същества, които не притежават никакъв гръбначен скелет и т.н. и действително с ясновидския поглед откриваме една епоха на нашата Земя, в която не можем да видим такива същества, каквито живеят сега на нашата Земя. Следователно трябва да допуснем, че и духовнонаучното изследване може да види от своите собствени източници това постепенно повишаване на степента на съвършенство. Когато отиваме по този начин в миналото и с помощта на ясновидското изследване стигаме така да се каже до момента, който геологията фиксира с гранита, който в смисъла на днешната геология се е образувал от вече изстиналата, но все още вълнувана от действията на огъня земна форма, ние трябва да запитаме: Какво може да приеме геологията - какво може да приеме Духовната наука като предпоставки на една по-ранна епоха?

Когато в геологията оставаме върху една действително сигурна почва - всъщност това, което се казва сега, не би трябвало да бъде подложено на съмнение от никой естествоизпитател -, тогава отивайки назад в миналото зад епохата на образуването на гранита, за тази епоха геологията има само предположения. Такива догадки тя може да има и върху това, как е изглеждала вътрешността на Земята, защото дупките, които са изкопани до сега в Земята стигат надълбоко само до там, че те могат да бъдат считани като съвсем малки чопления с игла. Догадки и хипотези, по-нататък нищо, най-много предчувствия за това, което е предхождало процеси на образуването на гранита!

С помощта на онзи поглед, чиито характеристики бяха често описвани тук, Духовната наука прониква назад в миналото и намира в царството, което можем да виждаме с очите, все по-несвършени и несвършени същества като предшественици на нашия настоящ земен животински свят. Обаче тя намира, че когато проследяваме така Земята отивайки назад в миналото, тази Земя се представя съвсем различно от това, което тя е в днешно време. Днес Земята се представя като минерална основа, върху която ние стъпваме, заобиколена от въздух, в който се намират мъглите, облачните образувания и т.н. Но когато отиваме в много далечното минало, тя съвсем не се представя такава. Голям брой вещества, които днес се намират в дълбините на Земята, в далечните минали времена са се намирали още в околността на Земята и само постепенно са се утаили. Това трябва да допусне и геологията. Но колкото по-далече отиваме, толкова повече намираме, че като планета нашата Земя е имала съвършено друга форма, тя става нещо съвършено различно от днес, че така да се каже това, което днес е атмосфера, ни показва, все повече и повече, колкото по-далече в миналото отиваме, *характера на едно живо същество*. В окръжността на нашата Земя ние намираме не само такъв минерален въздух и такива минерални облачни образувания, какви-

то имаме днес, но сред това, което принадлежи на нашата Земя, в най-древни времена намираме нещо като живи членове, като живи органи на едно голямо живо същество. Когато отиваме така назад в миналото, стигаме до едно такова състояние на Земята, което бихме могли да сравним с положението, както днес бихме могли да стоим като съвсем малки същества в един човешки организъм, като че бихме стояли върху твърдата почва на една кост и бихме могли да гледаме навън и бихме виждали вън кръвоносната система, нервната система и т.н. като един заобикалящ ни свят. Така някой, който в много далечното минало време би стоял върху Земята и гледал навън, не би видял тъкането на минералните вещества и процеси, не би видял минералния въздух, а *жив, пулсиращ живот*. Колкото по-далече в миналото бихме отишли, толкова повече положението би било такова. Така щото бихме могли да стигнем до онази епоха, която бихме нарекли епоха на образуването на гранита. И бихме могли да си кажем: *Тук всъщност земята е едно мощно живо същество, има в себе си един многообразен живот, не е още изпълнена с живи същества, които днес ходят върху нея или живеят във водата и т. н., а живеят вътре - един вид като паразити на целия жив организъм на земята, плуват в нейната кръв, както днес облачните маси на въздуха и тем подобни*. След това стигаме до една епоха, за която трябва да кажем: Върху земната почва царува несъмнено такава висока температура, че на нея не може да се развие живот, обаче в окръжността се развива живот, живот, който иска да слезе долу, но не може да слезе долу. Защо не може да слезе долу? Там долу чрез огнения процес, чрез процеса на високото нагряване с прието първо онова, което живата част на нашата Земя отделя от себе си така, както нашият жив организъм отделя твърдите части, костите, както той отделя тези твърди съставни части, костите, от меките съставни части. И сега ние насочваме поглед към образуването на гранита и казваме: Материалът, който гранитът съдържа: кварц, фелдшпат и слюда - първоначално е бил разтворен в голямото живо същество: Земята. Тази Земя, за да се развива по-нататък, има нужда да се освободи от тези вещества, отделя ги от себе си, оставя ги да паднат надолу, да се утаят. Това, което е долу, приема тези отделени части, образува основния масив, един скелет в живото същество Земя. И когато отидем още по-далече в миналото, ние трябва да потърсим причините поради които цялата жива Земя е отделила от себе си веществата, които днес като химически вещества образуват нашата Земя и не са същевременно онези, които се намират в животинския, растителния или човешкия организъм. Тези вещества са били тогава отделени постепенно по подобен начин чрез действие на огъня или на водата и след това са били превърнати в скелет на нашата Земя.

Когато запитахме сега по-нататък, как става, че веществата биват отделени от Земята-живо същество и образуват една основа, от която животът е изчезнал, когато запитахме за причината, чрез която е могло да стане това, ние се натъкваме на нещо, което - ако говорим за него като за процеси сред развитието на нашата Земя - днес лесно събужда раздразнение, а именно не у мислителите на естествената наука - те би трябвало да го признаят -, а особено у онези, които искат да изградят един светоглед с помощта на няколко представи, които са добили. Обаче ние трябва да насочим вниманието върху това, което Духовната наука показва изхождайки от своите наблюдения, че истината е именно такава. Тя констатира, че тези процеси - процесите на отделянето на скалния материал - са били предхождани в Земята-живо същество от един такъв процес, който можем да назовем с името на един днешен процес. Ние намираме този процес, когато насочим поглед върху процесите, които стават вътре в нашия организъм, процес, който е малко известен на официалната наука, но който в тези сказки бе също засегнат бегло. През целия ден този процес става в нашия организъм, когато чрез работа, чрез понятията, които духът създава, ние напъваме нашите мускули, инструментите на нашия мозък, въобще цялото наше тяло. Тогава се разиграва този процес, който наричаме умора. Действително това е всъщност един вид процеса на разрушение на организма. Ето защо можем да кажем: Когато днес от сутрин до вечер водим нашия буден живот, когато мислим, чувствуваме и проявяваме воля, и нашия организъм стават разрушителни процеси, които след това чувствуваме като умора. Естественонаучният светоглед не ще се съгласи лесно да допусне съществуването на такива процеси от духовно-душевно естество, които обаче действуват в материята, тя не ще иска да ги допусне като външни природни действия. Но тези процеси са съществували в онзи велик, мощен организъм, какъвто е бил някога Земята. И когато Земята се приближи до момента, когато се отдели гранитът и други подобни вещества, тя бе обхваната от чисто такива процеси на разрушение, които действуваха така, че нещо духовно-душевно работеше над нещо материално. В онзи организъм, в който по-рано бяха вработени не само веществата, които днес растителният, животинският и човешки организъм притежават, но също и веществата, които днес съставляват масива на нашата Земя, се вля всичко, което съществуваше от такива разрушителни процеси, произведени чрез духовно-душевни процеси. Тези разрушителни процеси внесоха във великото същество Земя онова, което след това доведе до там, щото чрез един вид отделителен процес да бъде изхвърляно онова, което днес имаме като химически вещества в строежа на нашата Земя, което не намираме в органическите тела.

Така Духовната наука ни води до едно състояние на Земята, което е един жив *организъм* - а не до едно първично състояние на нашата Земя, в което се е намирала мъртва маса, а тя ни води до там, където първоначално Земята е била един велик организъм. Има един въпрос, който днес се поставя съвсем погрешно и който в смисъла на Духовната наука трябва да бъде именно обърнат. Никаква наука - когато тя приема, че нашата Земя е била едно мъртво кълбо, в което са *станали само химически и физически процеси* - *никаква такава наука не ще бъде в състояние да може да обясни, как от това мъртво кълбо е могъл да възникне животът*. Това е един голям спорен въпрос, но обикновено той се поставя погрешно. Защото обикновено се пита: Как от неживата материя е могъл да се развие живот? - Но нещата не стоят така: не неживата материя предхожда живата, а обратно, *живото предхожда неживото. Мъртвият минерал е един продукт на отделяне, както нашите кости са едно отделяне на нашия организъм*. Така всички скали са един продукт на отделяне на нашия земен организъм и духовно-душевни процеси макар те да са били първо разрушителни процеси - са произвели това, че нашият земен организъм е стигнал до такива отделения. Ако бихме отишли по-далече в миналото, ние бихме видели, че този ход би довел още по-далече. От това, което става в нашето минерално естество, ние сме доведени до Земята като до един организъм, да, ние виждаме вече сега, когато отиваме още по-далече в миналото, че сега не стигаме вече до един организъм, а до една форма на нашата планета, която е проникната и изпълнена от духовно-душевни действия. Ние не само не казваме, че животът произхожда от неживата материя, а казваме, че неживата материя е възникнала от живота чрез процеси на отделяне и считаме живота като нещо произхождащо от духовно-душевното. Колкото по-далече отиваме в миналото, толкова повече се приближаваме до това, от което действително са произлезли минералите, растенията и т.н.: Ние се приближаваме до духовното и оставяме Духовната наука да ни каже, че това, което днес намираме пред нас в разнообразието на земните явления, не само че не произхожда от една нежива, огнена първична мъглявина, но че всичко се е образувало от духовното, *че първоначално нашата земя е била само дух*. Процесът е бил такъв, че от една страна от духовното са се отделили онези форми, които клонят повече към минералното, а от друга страна към това настъпи възможността да възникнат определени нови формации, които можеха да приемат една нова форма на духовни действия. Защото когато сега поемаме обратния път и казваме: в старите скални материали имаме нещо, което се е отделило от първоначалния организъм на Земята, и отиваме после по-нататък до нашето време, това отделяне става постоянно, непрекъснато. Гранитът е

само най-старият продукт на това отделяне. Обаче процесите, които образуват отделения, ставата процеси все по-малко и по-малко изпълнени с живот, става все повече и повече химически, механически процеси, така щото накрая в нашата епоха имаме само онези действия на водата, които могат да бъдат наблюдавани, когато например една река отнася скален материал от едно място на друго. Но това, което срещаме тук като механически-химически процеси, то е само последен продукт, то е това, което се е превърнало в закономерен минерал, което е настъпило като последствено състояние на онова, което първоначално е ставало като жизнени действия. Ние виждаме следователно, как в течение на развитието на нашата Земя по отношение на това, което съставлява основата, върху която ходим, е станало нещо, което имаме по един подобен начин в отделния човешки или животински организъм. Ние виждаме, как този човек живее до определен момент, как след това минава през вратата на смъртта, полага своето тяло като мъртъв труп, и виждаме процесите, които са само минерални процеси, виждаме как тези процеси се продължават. През време на живота на тялото обаче тези химически и физически процеси бяха включени в духовно-душевни процеси. Така също ние стигаме до един момент на нашето земно съществуване, където процесите, които днес виждаме да се разиграват като химически и физически процеси, бяха обхванати и проникнати от органически и от духовно-душевни процеси. Обаче това, което става върху почвата на нашата Земя, то е така да се каже само едното течение, което е останало от предишни първо повече живи органически и после духовни процеси. Тази почва трябваше да се роди, да се образува, за да може върху нейната основа да се развие сега един различно устроен живот: онзи живот, който постепенно е станал нашият живот, за да могат така да се каже постепенно да се образуват в живите същества такива мозъчни инструменти, чрез които тези същества да могат да си представят духа *вътрешно*, да могат да си образуват вътрешно мисли и чувства, които един вид познавайки и чувствувайки повтарят външните процеси. Ето защо цялата веществена маса на нашата Земя трябва първо да бъде "пресята", да бъдат отделени днешните мъртви минерали и да бъдат задържани онези, които днес могат да образуват организмите, които са проникнати само от една част на стария веществен масив. Това са частите, които едва сега могат да се образуват - например да образуват това, което е човекът днес. Духът, който живее в човешката глава, в човешкото сърце, който следователно живее в едно същество, което е така да се каже по-фино организирано отколкото общото същество планета Земя, този дух можеше да се роди само в едно такова същество, което е получило първо отделена от него другата веществена маса, която днес не принадлежи

на органическия живот. Пренесен е бил целият веществен масив на нашата Земя и това, което е минало през ситото, е било направено основа, която е била предадена на чисто минералния живот, за да може да се развие върху него един нов живот, който виждаме сега да се явява в момента като най-нисшата форма, която геологията ни показва като най-простите същества появили се през следващото време в камбрийската форма.

Когато в смисъла на Духовната наука разглеждаме така това, което съществува като днешен живот, ние ще трябва да кажем: *първоначално този живот е бил в окръжността на Земята*, след това той е слязъл така да се каже от тази окръжност, но не можеше да се яви по-рано върху почвата на Земята, преди да беше изпратил там това, от което се нуждаеше като веществена маса, за да ходи върху нея. Процесът на разлагане, който е бил предизвикан от духовно-душевни процеси, е уводният процес към две течения, които възникват от тогава насам: едно възходящо течение, което развива един по-нататък, по-високо съставен живот - този живот се нуждаеше само от една част от веществените маси - и едно друго течение, което продължава разлагането и се предлага като основа за по-тънките организми, които се развиват после нагоре до човека. Тези по-тънки организми, се намират в едно възходящо развитие. Защо? Защото благодарение на това, че са отделили като в един мощен процес на отделяне грубия материал, който образува след това земната повърхност - нещо, което учените днес също не искат да допуснат - те са стигнали в състояние да се изолират повече или по-малко от Земята и нейните вътрешни действия и са отдадени сега на това, което се излива върху Земята като мирови действия. Те са изложени сега на по-духовните процеси на мировите действия и дължат на това своето възлизане от несъвършените същества до човека.

Когато разглеждаме развитието на Земята по този начин, ние поглеждаме към основата и почвата, върху която ходим, ние не вземаме под внимание отделните процеси и си казваме: Ние стоим върху тази основа, върху тази почва, в гранита и в това, което се е отделило върху него тя съдържа онова, което царствата на живите същества не можаха да използват, което те можаха да използват само като го отделиха като почва, за да ходят по нея. И това, което съществува като едно продължение на този процес, е един процес на разрушение и разтваряне. Тук ние би трябвало да се запознаем всъщност с мисълта: Когато днес геологът ни описва земната почва, как тя се състои от долини и планини и е устроена на пластове, това би трябвало да бъде като един разлагащ се труп, който продължава един стар процес на разлагане и разрушение. Тогава в смисъла на Духовната наука ние бихме ходили върху един такъв процес

на разрушение, за да имаме основа и почва от която се нуждаем, когато вземем под внимание сочещите към бъдещето сили, които вървят в противоположна посока на тази, по която върви земната почва. Защото тези сочещи към бъдещето сили са нещо, което прониква така да се каже независимо от земната почва в човешките души, в човешките духове, може би също и в онези същества, които първо се издигат от основата на земната почва. Обаче в самата земна почва ние бихме имали нещо разлагащо се. Когато разглеждаме нашата Земя духовнонаучно–геологически, тя ще ни се яви като един все повече и повече разлагащ се труп и геологическите закони ще бъдат същевременно закони на разлагащия се труп на Земята. И човекът на Земята ще бъде за нас нещо, което се издига от трупа на Земята, както човешката душа, когато минава през вратата на смъртта, се издига от мъртвия труп на тялото и го изоставя на онези сили, които го разлагат и унищожават.

Казвайки това, ние бихме имали пред себе си една мрачна картина. Но тази картина ще бъде мрачна само дотогава, докато се съмнява в духа и считаме духа свързан с материята, когато вярваме, че с отпадането на човека от живата земна форма /живото човешко тяло/ въобще е настъпил краят на човека. Обаче когато разглеждаме нещата така, както изисква едно здраво разглеждане на природата, ние трябва да си кажем: Някога ще трябва да се изпълни това, че не само отделният човек, но цялото човечество постепенно ще отхвърли земното тяло, за да може постепенно да се издигне в други области на развитието. Погледнато духовнонаучно–геологически, ние бихме се намирали вече отвъд половината на земното развитие започвайки от онази епоха, когато е бил отделен "най-старият син на Земята" /гранитът/ и съществата, които образуват едно начало на бъдещето, ще се развиват по-нататък върху такава създадената основа.

По какво казва геологията, модерната геология по отношение на едно такова духовнонаучно–геологическо схващане? Когато вземем под внимание думите, теориите, хипотезите, светогледите, които са изградени лекомислено и набързо, от партийни течения, тогава лесно може да се стигне до извода, че една такава Духовна наука влиза в противоречие с естествонаучната мисъл. Обаче когато разглеждаме тази Духовна наука, която работи също така строго и методически както коя да е друга наука, когато я разгледаме в отношение с естествената наука, необходимо е вече да погледнем към това, което естествената наука действително има да каже, т.е. постави по отношение на казаното днес въпроса: Какво има да каже геологията по отношение на развитието на Земята? Днес в популярно научни писания и в популярни светогледи често пъти се изнасят куп неща, които са от твърдо второстепенно естество, и след

това се казва: "Науката" е установила това. Но когато сравним казаното или писаното по този начин с това, което "побърканите, полулуди" духовни изследователи казват, тогава ще се окаже, че то е нещо, на което "не можем да разчитаме". Защото някой, който не познава от Духовната наука повече от това, което стига до него от всевъзможни съмнителни източници, той именно ще счита, че това, което тази Духовна наука изнася, са фантастични неща. Но тук ние трябва да се обърнем вече към това, което имат да кажат истинската наука и истинската Духовна наука. Защото Духовната наука не трябва да се разглежда изхождайки от популярни светогледи, които привидно са добити от науката, а тя трябва да се разглежда от истинските изследователи в нейните източници, със строгостта, с която бива разглеждана всяка истинска наука по нейните източници. Тогава се получава нещо, което не мога да ви опиша по друг начин, освен като обърна вниманието ви на онзи труд, който е бил написан от един от най-бележитите геолози на нашето време и който е един много добре известен геолог на нашето време е нарекъл геологическа епопея на 19-то столетие: "Лицето на Земята" от Едуард Зюс. Можем да кажем, че в този труд, върху който Зюс е работил не години, а десетки години - и това по най-грижливия начин, който можем да си представим -, са слети геоложките изследвания, които този най-млад клон на естествената наука е направил в течение на последните няколко десетилетия. Какво се показва там?

Едуард Зюс беше този, който веднъж каза: Нека се абстрахираме от всички предразсъдъци на непунистите, на плутонистите и от всичко онова, което се е натрупало от геолозите като теории през 19-то столетие. Нека не построяваме, а да погледнем това, което ни се предлага като физиономии, като образ на земната повърхност. Едуард Зюс изхожда от чистия и неразмътен от никаква теория и хипотези възглед. В резултат на това той добива други възгледи, различни от този, които дълги десетилетия са били застъпвани. Той е стигнал до резултата, че планините, които привидно ни се явяват като мощни масиви, изглеждат все пак като бръчки по кожата на ябълка и не могат да се обяснят по никой друг начин, освен приемайки, че в планетата Земя царуват определени силови действия от чисто физико-химическо естество, чрез които са възникнали нашите неравности, нашите долини и планини, различните пластове и т.н. Така щото всъщност разпределението на водата и на сушата, образуването на континентите и т.н. може да се обясни чрез това, че се образуват нагъвания, че определени сили разместват едни към други земните масиви, чрез което определени земни маси се струпват като планини. В действие са други сили, които правят, щото струпаното да се срути след това; така се получава после образуването на

моретата. Следователно той обяснява например планинския масив на Алпите чрез потъвания, чрез нагъвания нагоре и набръчквания. По този начин по един остроумен начин е показано, че цялото лице на Земята е възникнало чрез такива нагъвания на земните пластове едни върху други, чрез потъвания, чрез набръчквания. Образоването на моретата и на континентите е обяснено например чрез това, че стават определени потъвания, че водите се стичат към една посока и там, където по-рано е било вода, сушата се освобождава от нея и т.н. Следователно имаме работа с една повърхност на Земята, където стават процеси, които почиват върху едно разтръсване една върху друга на земните маси, причинено от механически сили, и върху потъване. И старайки се да си състави една обща картина за това, което става върху земята, върху която вървим, той стига до един своеобразен резултат: че всъщност това, което се разиграва, по лицето на нашата Земя, е един процес на разрушение и че всъщност почвата, върху която прокарваме днес плуга на нивата, от която идват нашите плодове, е възникнала само благодарение на това, че от някъде другаде са действували нагъвания, потъвания - накратко: разрушителни процеси. Нужно е да цитираме само малко думи от този забележителен труд на съвременната геология и от това ще можете да видите, до къде чисто сетивният геологически начин на разглеждане е довел съвестния природоизпитател Едуард Зюс.

" . . . Ние присъствуваме на строполясването на земното кълбо. Без съмнение то е започнало отдавна и краткият живот на човешкия род ни кара да запазим добро настроение при тази гледка. Следите съществуват не само във високите планини. Големи късове са потънали стоици, а в отделни случаи хиляди стъпки дълбоко и никакво стъпало на повърхността, а само различието на видовете скали или дълбоките мини издават съществуването на срутването. Времето е изравнило всичко. В Бохемия, в Пфалц, в Белгия, в Пенсилвания, на много места плугът спокойно тегли своите бразди върху огромните срутвания."

Тук имате резултата на най-грижливото изучаване на земната почва, върху която стъпваме. Помислете сега върху това, което Духовната наука казва относно началото на този процес на разрушение, поставен първоначално в действие от един духовно-душевен процес на разрушение, чието продължение означава от една страна физическо-механическият процес на разрушение, който става върху лицето на Земята и който геологията е принудена да потвърди от самата себе си чрез едно грижливо проучване. Така е върху всички области. Когато вземете действителните изследвания, фактите, навсякъде ще видите: Тук с това, което има да каже от духовното изследване, Духовната наука е в пълно съгласие с Естествената наука, когато тя не е повлияна от монистични, мате-

риалистични или други предразсъдъци, когато стои на чистата и здрава почва на фактите. Навсякъде ще видите, че Духовната наука се влива в Естествената наука така, че чрез това, което може да достави от чистата почва на фактите, Естествената наука дава едно изобилно доказателство за това, което Духовната наука има да каже от своите собствени изследвания. Никога не съществува никакво противоречие между Духовната наука и истинската Естествена наука. Противоречия съществуват само между здравата Духовна наука, която почива на действителността, и теориите на фантазборите и на онези, които казват, че стоят на почвата на науката, но които веднага изгубват здравата почва под краката си, когато не навлизат в това, което фактите казват, а в това, което те самите биха могли да кажат върху фактите. Духовната наука оставя духовните факти да кажат това, което те имат да кажат върху мировите тайни. Със своите методи Естествената наука насочва поглед върху това, което фактите и казват и което тя самата има да каже. И двете стоят в пълна съгласуваност. Когато вземете не онези писания, които казват: "това или онова е научно установено", а отидете при изворите, тогава можете да намерите особено в областта на геологията, как навсякъде геолозите проникват до определена точка и след това поставят въпросителни знаци. Когато сме стигнали до тези въпросителни знаци, ние можем да изходим от тях, като сега разгледаме изследването на Духовната наука. Тази наука ни казва тогава: Ако това, което ясновидството казва, е вярно, тогава фактическият външен материал трябва да има тази или онази форма. В случая на геологията е установено: Ако е вярно това, което Духовната наука има да изложи, тогава като продължение на днешния процес на разрушение нашето земно кълбо трябва да се намира в едно разпадане. Геологията, която изучава фактите, показва от самите закони, че това е така! Резултатите на Естествената наука са навсякъде последици на духовнонаучното изследване. Когато разгледаме целия дух и смисъл на това обяснение, ние съвсем не ще изпаднем в униние, че ходим върху една почва, която е един разлагащ се труп. Защото ние разбираме, че върху тази почва се е развило това, което отново съдържа в себе си зародиши на бъдещето.

И следващите сказки ще ни покажат все повече, че също както човекът гледа на своя дух, така и духовното, което някога е подготвило почвата под краката си, отива срещу бъдещи епохи, които ще го покажат на все по-висока и по-висока степен. Щом самият геолог Зюс занимавайки се с природата навсякъде намира красивото в тази природа даже и в процесите на разрушение и разбира да се удивлява на лицето на Земята по такъв начин, като в своя монументален труд казва сърдечните думи: "Гледайки тези открити въпроси ние се радваме на слънчевата светлина, на

осеяния със звезди небосвод и на цялото разнообразие на лицето на нашата Земя, която е била създадена именно чрез тези процеси, като същевременно признаваме, до каква степен животът се владее от особеността и съдбините на планетата", щом геологът - издигайки се над всеки песимизъм - чувствава този изблик в душата си, тогава Духовната наука, духовният изследовател казва с право, знаейки, че са верни думите на Гьоте: Природата е изнамерила смъртта, за да има много живот -, и той знае, че от гледна точка на познанието е правилно да кажем: Природата е изнамерила смъртта, за да има все по-висш и по-духовен живот; духовният изследовател, който знае това, казва: Ако и да трябва да гледаме на това, което един по-висш живот е отделил от себе си и за себе си, като на един намиращ се в процес на разрушение труп, въпреки това във всичко, което ходи върху тази почва, ние виждаме да светят зародишите на това, което може да събуди надежда и сигурност в нашите сърца. А това ни казва: Ние ходим върху почвата, която ни е дал един праисторически свят, която този праисторически свят в своето разложение, в своето разрушение е оставил да стане почва под нашите крака. Ние ходим върху тази почва, предчувствайки - когато в нашия дух се надигаме до небесни висини -, че в течение на бъдещето развитие ще напуснем тази почва в подходящото време, за да бъдем приети в лоното на духовния свят, с който се чувстваваме така вътрешно свързани, когато правилно го разбираме.

Х Е Р М Е С

Берлин, 16 февруари 1911 г.

Ако за Духовната наука по себе си има голямо значение да види, как духовният живот на човечеството върви напред от епоха на епоха, така да се каже бавно си пробива път от мрачните глъбини на повърхността, то разглеждането на египетската култура и на египетския духовен живот, бихме могли да кажем, има до още по-голяма степен такова значение. Това значение се чувства по един двояк начин, когато се опитаме да се вживеем в този духовен живот на Египет.

Първо това, което звучи към нас преминавайки от далечните минали времена насам, ни се явява така тайнствено както лицето на самия сфинкс, както изображенията на сфинкса, които имаме като паметници от тази древна египетска култура. Тази тайнственост се повишава още повече благодарение на това, че самото официално изследване през последно време трябваше да проникне назад в миналото във все по-стари и по-стари времена, за да може да изясни съществуването на по-късната египетска култура, за която съществуват по-важни документи. За външното изследване това, което с работило в египетския културен живот,

произхожда от времена простиращи се хилядолетия преди нашето лето-броене, даже отива до 7-то хилядолетие най-малко. Ако това е една причина да проявим един особен интерес за тази култура, можем да кажем: другата причина е тази, че - искаме или не искаме - за съвременния човек тази култура има нещо забележително поради това, че този съвременен човек - сега аз разбирам нашата по-голяма, по-широка съвременност - има чувството: тази култура съдържа нещо сродно, нещо тайнствено сродно с това, което самият този съвременен човек иска и си поставя като цел. Ето защо от голямо значение се явява, че един такъв велик дух, който стои в зората на развитието на новата естествена наука, както *Кеплер*, не можеше да изрази своето чувство по отношение на това, което естествената наука имаше да даде на света, а и самият той, освен с думи, които звучат така: С всичко онова, което аз се опитах да открия върху движението на планетите около Слънцето, аз се опитах да проникна в тайните на мировото пространство. Струва ми се често пъти, като че с идеите за тези тайни аз съм потърсил и отнесъл в по-новото време свещените съдове на египтяните от техните тайнствени светилища. От тук произхожда и чувството, че едва бъдещите поколения ще разберат, какво трябва да се разбира с това, което аз имам да им дам. Така сроден се чувствуваше един от най-великите духове на модерното време с древната египетска култура, че той не знаеше да назове по-добре основния тон на това, което искаше да даде на света, освен представяйки го като едно възобновяване на това, което в тайните учебни и култови центрове се е вляло като учение в последователите на тези центрове - разбира се с други думи и по друг начин. Ето защо за нас представлява, особен интерес, как самите тези египтяни са чувствували същността и цялата особеност на тяхната култура.

Има знаменателни думи, които ни са запазени от древното гръцко предание и изразяват многозначително, как не само самите египтяни, но как цялата древност е чувствувала тази египетска култура. Това предание ни казва именно, че един египетски мъдрец е казал на *Солон*: Вие гърците си оставате вечно деца; това, което знаете, е произлязло от вашето собствено човешко мислене и виждане. Вие не притежавате стари предания. Вие оставате деца, не възмъжавате, защото не притежавате никакво прастаро учение! Едно "прастаро учение": какво означава това, ние научаваме едвам, когато с помощта на Духовната наука се опитаме да хвърлим светлина в цялата особеност и форма на мислене на египетското мислене и чувствуване. Тук трябва да си спомним това, което често пъти е било казвано: че в редуващите се епохи на неговото развитие човечеството е минало през различни форми на развитие на съзнанието. Съзнанието, което днес имаме, в което днес живеем, цялата особеност и

начин на усвояване на външния свят чрез сетивата, чрез комбинирането с интелекта и с ума, тази форма на всекидневното, а също и на научното мислене не е съществувала винаги, а човешкото съзнание е напълно подчинено на това, което назоваваме с думата развитие. Не само външният свят е подчинен на това развитие, не само формите на този външен свят, а и устройството на човешката душа и самото човешко съзнание. Ние сме обръщали вниманието върху това, че можем да разберем древните културни центрове на човечеството само тогава, когато предположим това, което Духовната наука има да каже от своите източници: че вместо днешното интелектуално съзнание в древни времена е имало едно *ясновидско съзнание*, което не е било подобно нито на нашето дневно съзнание, което трае от събуждането до засипването, нито на нашето безсъзнание при съня от засипването до събуждането. А това пра-древно съзнание на прачовечеството се е състояло в едно междинно състояние, което се е запазило, бихме могли да кажем, само атавистично като в едно атрофирано наследство в образния свят на нашите сънища. Но докато нашите сънища са хаотични и такива, каквито те са в обикновения живот, нямат едно реално значение, древното съзнание, което е действувало в образи, но в известно отношение е имало един смътен, съновиден характер, е било едно ясновидско съзнание, чиито образи са се отнасяли не към нашия физически свят, а към това, което стои зад него като един духовен свят. Можем да кажем, че всяко ясновидско съзнание - както съноподобното на древното човечество така и това, което днес човекът добива чрез едно специално обучение, за което вече говорихме тук, действува в образи, а не в понятия и идеи както външното физическо съзнание, и че този, който има такова съзнание, трябва да свързва по един правилен начин образите с духовните действителности, които се намират зад физическите сетивни явления.

Така ние поглеждаме назад към всяко древно развитие на народите и си казваме: Това, което долавяме от тези древни времена като многозначителни образи, не е просто едно детско построение, една детска представа на фантастични природни явленията един сбор от образи, които наистина застават пред нас във форма на образи, но в тази форма на образи сочат към едно действително виждане на един духовен свят. Който се вглъбява в старите митологии и легенди не с едно модерно материалистично съзнание, а с едно чувство на творенията на човека и за неговите духовни произведения, за него своеобразните разкази на тези митологии добиват една връзка, която съвпада по един чудесен начин с онези закони на света, които са по-висши от нашите физически, химически и биологически закони. Така през старите митологии, през старите религии

преминава един тон на духовна действителност. Чрез това те добиват смисъл.

Но ние трябва да си изясним, че различните народи се развили този свят от образи по различен начин, според техните заложби и темперамент, раса и народен характер, този свят от образи, в който са си представляла по-висшите духовни сили, които стоят зад чисто природните сили. Трябва да ни бъде ясно също, че в процеса на постепенното развитие се явяват всички възможни преходи от това древно ясновидско съзнание до нашето съвременно предметно съзнание, до нашето интелектуално всекидневно съзнание. Трябва да си представим едно постепенно намаляване на старото ясновидско съзнание, трябва да си представим, че при различните народи силите на старото ясновидство постепенно намаляват, че в образите, които така да се каже заставаха пред душите, които още можеха да виждат в духовния свят, се съдържаха все по-малко и по-малко духовни сили; че висшите светове постепенно затвориха своите врати, затвориха ги до там, че за така намалялото ясновидство бяха видими само най-долните степени на духовното действие. Трябва също да си представим, че с времето старото ясновидство угасна за общото човечество и дневният поглед остана ограничен в намиращия се около нас физически свят и в нашите представи за физическите неща. Комбинирайки тези неща, ние стигнахме след това до нашата днешна наука. Така в нас се разви съвременното съзнание, като старото ясновидство постепенно угаснало именно по различен начин у различните народи. При това египетският народ имаше една твърде особена роля.

Всичко, което знаем от по-старите времена и външно, което в нашата епоха се е прибавило от по-новите изследвания, ни показва, когато правилно го разбираме, че е вярно това, което Духовната наука твърди: че именно мисия на египетския народ е било да гледа назад в миналите древни времена, когато ръководещите индивидуалности и личности на този египетски народ са виждали още дълбоко в духовните светове, благодарение на силни ясновидски способности. Сред египетския народ се запази до късни времена една определена по слаба ясновидска способност и една по-слаба сила на душевното устройство, която беше свързана с това ясновидство. Ето защо трябва да кажем: По-късните египтяни - чак до последните хилядолетия преди християнското летоброене - знаеха от собствена опитност, че освен виждането на обикновения дневен живот съществува и едно друго виждане и това друго виждане позволява на хората да прогледнат в духовния свят, докато обикновеното виждане на дневния живот е свързано с очите и този обикновен дневен живот прибягва до помощта на ума. Обаче те познаваха само най-нисшите образни представи за едно царство, за което можеха да имат възприятия,

и си спомняха за техните древни времена, когато техните жреци-мъдреци живееха в една златна епоха на египетската култура и можеха да виждат дълбоко в духовния свят.

Това, което в далечното минало е било виждано като тайни на духовните светове, е било запазени у по-старите египтяни с най-голяма благоговейност, с най-дълбока религиозност и най-голяма грижа през хилядолетията, така щото онези, които живееха в по-късната епоха на Египет, макар и да можеха още да виждат в духовните светове, можеха да си кажат приблизително следното: Сега ние още виждаме един нисш духовен свят, знаем, че съществува едно такова виждане на един духовен свят; да се съмняваме в това би било също така умно, както да се съмняваме, че съществува едно външно виждане с очите. Това можеше да си каже египтянинът от по-късните времена. Той наистина още имаше само слаби отзвuci от по-нисши духовни светове, но при това все пак чувствуваше и предчувствуваше, че е имало време, когато хората са могли да виждат по-дълбоко в това, кой стои зад физическия сетивен свят. И едно много старо учение, за което именно египетският мъдрец говореше на Солон, запазено в чудесни съчинения в светилищата и в надписи по колоните, говореше за ясновидските способности в древно време. Обаче онзи, когото египтяните считаха за най-великия първоначален притежател на ясновидската мъдрост, те наричаха своя велик мъдрец, древния *Хермес*. Когато след това в по-късни времена отново дойде един възобновител на древната египетска мъдрост, той нарече себе си отново *Хермес*, както и мнозина други според един стар обичай на египетските мъдреци. И неговите последователи, понеже казваха, че мъдростта на живеещия в предревното минало *Хермес* отново е оживяла, нарекоха сега този първи *Хермес* Трикратно Великият: *Хермес* Трисмегистос. Всъщност само гърците го наричаха *Хермес*, при египтяните той носеше името *ТОТ*. Обаче ние можем да разберем този мъдрец само тогава, когато разберем това, какво именно египтяните са считали като същински тайни на света под влиянието на преданията за *Хермес* или *Тот*.

На нас ни се вижда твърде странно това, което така да се каже ни се явява предадено външно като представи на вярата на египтяните. Отделни богове, от които най-важни са *Озирис* и *Изис*, се явяват в тези вярвания на египтяните, богове, които са представени и изобразени не като цели човешки образи, а често пъти с човешко тяло и глави на животни и съчетани по най-разнообразен начин от човешка и животинска форма. Странни религиозни легенди ни са предадени за този свят на боговете. По-нататък онзи култ към животните у египтяните е нещо твърде своеобразно, обожаването на животните, на котките и на други, който култ е отивал така далече, че египтяните са признавали свещени животни, на

които се отдавала дълбока почит и обожание, в които те са виждали един вид висши същества. Разказва се даже, че това обожание на животните у египтяните е отишло така далече, че когато една котка, например, която дълго време е живяла в един дом, е умирала, тя е била оплаквана като умрял човек. Или когато някой египтянин виждал отдалече, че някъде лежи едно умряло животно, той не се е доближавал, защото иначе биха могли да го обвинят, че е убил животното, понеже това се е наказвало много строго. Предадено ни е даже, че когато египтяните били под властта на Римляните, един римлянин насмалко щял да бъде убит, защото убил една котка и с това предизвикал цял бунт сред египтяните. Този култ на животните ни се явява като нещо твърде загадъчно в цялата връзка на египетското мислене и чувствуване. И по-нататък: Колко странна изглежда на модерния човек издигащата се пирамида върху нейната четириъгълна основа с нейните триъгълни странични страни! Колко странни ни се виждат сфинксите и всичко онова което модерното изследване изнася все по-ясно и по-ясно от дълбините на египетската култура на повърхността на нашето знание! Така ние се питаме сега: Какво място е заемал светът на представите за всичко това в душата на египтянина? Какво казваше древният египтянин, че го е учил Хермес? Как е стигнал той до всички тези представи? Ние трябва да свикнем да виждаме в легендите, а именно в най-важните от тях, навсякъде така да се каже една по-дълбока мъдрост. Трябва да предположим, че тези легенди искат да ни говорят за определени закони на духовния живот - следователно за закони, които са по-висши от външните природни закони, те искат да ни говорят за тези закони на духовния живот в образи. Например една египетска легенда ни говори за двойката богове Озирис и Изис и тази легенда нарича Хермеса съветник на Озириса. Легендата вижда в Озириса едно същество, което в древни минали времена е живяло в областта, в която сега живеят хората. Този Озирис, когото легендата описва като благодетел на човечеството, под чието мъдро влияние Тот или Хермес е дал на египтяните тяхната древна култура, даже и материалната страна на този култура, този Озирис имал един враг. Гърците назовавали по-късно този враг на Озириса *Тифон*. Този враг издебнал Озириса, убил го, раздробил неговия труп, скрил го в един ковчег и го хвърлил в морето. Сестрата и съпругата на Озирис, Изис, дълго търсила своя съпруг, който и бил отнет от Тифон или Сет, и когато най-после го намерила, събрала частите на неговото тяло, на които е било раздробено от Тифон или Сет, погребало го на различни места в страната, където после са били издигнати храмове; Изис роди след смъртта на Озирис един син, едно по-висше същество - *Хорус*, който тя зачена чрез духовно влияние на Озирис след като този последният беше заминал в духовния

свят. И Хорус е призван сега да победи Тифон и да въведе отново по определен начин властта на онзи живот, който - изхождайки от Озирис - трябваше да се влее в човечеството.

Такава една легенда не трябва да се тълкува само алегорично и символично, а трябва човек да може да се пренесе малко в целия чувствен и сетивен живот на древните египтяни. Тогава в него ще се роди онова чувство и усещане спрямо такива образи като Озирис и Изис, което ще бъде едно живо чувство, което е по-важно от отвлечените представи. Не е добре, когато някой иска да тълкува такива образи като Озирис и Изис в смисъла, че предварително в лицето на Озирис вижда Слънцето, а в лицето на Изис /Изида/ Луната и тем подобни, давайки по този начин едно астрономическо тълкуване, както днес се използва този израз. При това такъв тълкувател вярва, че такава една легенда онагледява само определени процеси ставащи на небето. Това съвсем не е така. А ние трябва да се върнем в миналото към прадревни чувства на египтяните и изхождайки от тези чувства да си представим твърде особеното естество на поглеждането към свръхсетивни, невидими Същества, които стоят на основата на сетивния свят и които в техните взаимни отношения са характеризирани първо в лицето на Озирис и Изис. При тези две същества именно древният египтянин е чувствувал приблизително следното: На основата на човечеството, си казваше той, стои нещо по-висше, нещо Духовно. Това не е произлязло от материалното съществуване, в което човечеството живее сега, а това човечество се е съгостило така да се каже, развило се е до сегашното физическо човешко съществуване само постепенно. Но същинското развитие на човечеството е започнало от едно друго, по-духовно съществуване. Когато поглеждам в моята душа, аз осъзнавам, че в мене се намира нещо, което проявява копнеж към нещо Духовно, копнеж същевременно към това, от което самият аз произхождам и което се намира в духовния свят, от който съм слязъл. Силите, от които аз произхождам, продължават да живеят още в самия мене. Това, което нося в себе си като най-добрите свръхсетивни, невидими сили в мене, то е вътрешно сродно с тези първоначални свръхсетивни сили. Ето защо аз чувствавам в мене една сила на Озирис. Тя ми представя едно свръхсетивно човешко същество, което някога е живяло в други, свръхсетивни области. Макар и то да е живяло там в едно притъпено, инстинктивно състояние, макар и първо да е трябвало да бъде облечено във физическото тяло и инструментите, които то му доставя, за да вижда физическия свят, все пак по отношение на този физически свят то е живяло някога в един духовен свят, в един духовен живот.

Силите, които първоначално стоят на основата на развитието на човечеството, според възгледа на древните египтяни трябва да се схващат в ед

на двойственост, в една такава двойственост, че единият елемент на тази двойственост се нарича Озирис, а другият носи името Изис: Озирис-Изис. Когато поглеждаме в самите нас и при това си служим с усещанията, с чувството на древния египтянин, ние можем да кажем: Първо ние имаме в себе си активното *мислене*. Нужно е само да си спомним, как трябва да мислим, когато накрая се ражда една мисъл, когато например имаме в нас мисълта на един триъгълник. Първо трябва да е било налице активното, дейното мислене, за да образуваме мисълта за един триъгълник. След като сме били дейни в душата, можем да се обърнем пасивно към резултата на нашето мислене, към нашите мисли и представи. Ние виждаме накрая образа на нашето активно мислене. Както мисленето се отнася към мислите, както дейността за образуването на представите се отнася към самите представи, както дейното се отнася към това, което се получава от дейното и накрая стои преди нас, така се отнася Озирис към Изис. Бихме могли също да кажем: Дейното ни се явява като един бащин, като един мъжки принцип: принципът на Озирис, принципът на борбата, воюващият принцип, който след това изпълва нашата душа, изпълва я с мисли и чувства. И както човекът стои тук, си казваше древният египтянин, както веществата, които живеят в неговата кръв или образуват неговите кости, не са били винаги в неговата кръв и в неговите кости, а са били разпръснати във в мировото пространство, както цялото това физическо тяло е едно съчетание на вещества, които могат да бъдат проследени физически, които преминават в човешката форма, докато по-рано са били разпръснати във във вселената, така е и с мисловната сила, с мисловната способност: тя е в нас сила, способност, която образува представи. Както веществата от нашата кръв веднъж са вътре в човешката форма и друг път са разпръснати във, така и силата на Озирис като мисловна способност е дейна в нас и разпръсната в духовната вселена като Озирис, като сила на Озирис оживяваща и протъкваща цялата вселена, която влиза в човека също както веществата, които след това съставляват кръвта и костите в тялото на човека. А в мислите и представите и понятията се вливат тъчащите и живеещите около вселената сили на Изис. Така трябва да си представим първо, че древният египтянин е виждал в своята душа Озирис и Изис.

Древното съзнание не можеше да намери никакъв израз за такива представи сред онзи свят, който ни заобикалят - тук на земята като сетивен свят. Защото всичко, което ни заобикаля тук, важи именно като сетивен свят, който не можеше да предложи никакви външни символи за свръхсетивния свят. За да добият нещо като един вид език, като един вид писмен израз за такива представи, които са вълнували мощно душата, когато тя си казваше: Силата на Озирис-Изис действа в мене - древните

египтяни са прибягнали до онази писменност, която небесните тела записват в мировото пространство. Те си казваха: Това, което чувстваме като свръхсетивна сила на Озирис, можем да си го представим онагледено в това, което излиза като светлина от Слънцето и протъква и оживява пространството като дейна сила на светлината. А в това, което чувстваме като Изис, можем да виждаме това, което ни идва като отразена слънчева светлина от Луната, която Луна по себе си е тъмна - както душата, когато в нея не се намира активното мислене - и чака светлината на Слънцето, за да я отрази, както душата очаква силата на Озирис, за да я отрази като сила на Изис. Щом древният египтянин е чувствувал така: Вън Слънцето и Луната ми казват, как най-добре аз мога да мисля върху това, което моята душа чувства, - тогава той знаеше същевременно: Не е никак една случайна връзка тази, между това, което тайнствено се явява в пространството като разпространяващо светлина Слънце и като отразяваща слънчевата светлина Луна, но това, което аз виждам като озаряващо пространството, като пръскащо светлина Слънце и като отразяваща слънчевата светлина Луна трябва да има някаква връзка с онези сили, които аз чувствавам като свръхсетивни сили в мене. Както в часовника ние не виждаме нещо, което чрез малки демони движи стрелките, а нещо механическо, и знаем също, че на основата на цялото устройство на часовника стои мисълта на първия изобретател на часовника, мисъл дошла от човешката душа, така щото нещо духовно е образувало механизма на часовника; както стрелките на часовника стоят една към друга, разбира се зависими една от друга,- така и когато поглеждаме в пространството ние виждаме, че там царуват механическите закони, но в крайна сметка тези закони са зависими от онези закони, които човекът чувства в своята душа, когато говори за силата на Озирис и за силата на Изис -, така Слънцето и Луната се явяваха като изразни средства на един мощен миров часовник. И египтянинът не само си казваше: Слънцето и Луната ми онагледяват отношението между Озирис и Изис, а той чувствуваше: Това, което живее в мене, то стои първоначално на основата на онова тайнствено отношение на силите, което има светлината към Слънцето и Луната.

Каквото беше положението по отношение на Озирис и Изис спрямо Слънцето и Луната, така беше и по отношение на другите звезди и планети при другите богове. Египтяните виждаха в положението на небесните тела първо символи за това, което те изживяваха като свръхсетивно или което им беше предадено като изживявания на най-древните ясновидци. Но в този израз на един миров часовник те виждаха изявата на същите онези сили, които накрая чувстваха в човешката душа. Така великият миров часовник с движението на неговите звезди и с от-

ношението на подвижните звезди към неподвижните стана едно откровение на духовните, свръхсетивни сили, които стояха зад тях, които предизвикваха тези положения и си създаваха едно изразно средство за своите свръхсетивни сили в една универсална писменост.

Тези са чувствата и усещанията по отношение на духовния свят, които древните египтяни получиха по предание от техните ясновидци върху духовния свят, върху онзи духовен свят, за който те знаеха, че съществува, защото още притежаваха последните отзвучи от старото ясновидство. Но те си казаха: Ние хората произхождаме от този духовен свят. Но ние сме поставени в света на сетивното, който ни е даден в сетивно-физическите неща и в сетивно-физическите процеси. Ние произхождаме от света на Озирис и на Изис. Това, което като наша най-добра част се стреми и може да достигне по-висши степени на съвършенство в сравнение с тези, които сега имаме, се е разляло от Озирис и от Изис. Озирис и Изис живеят невидимо в нас като Сила. Това, което е физическият човек, произхожда от външните отношения, взето е от външния свят; частта на Озирис-Изис е само облечена в него.

Обаче една такава представа за прадревни мъдрости се превръщаше в душата на древния египтянин в едно завладяващо чувство, в едно чувство обхващащо целия египетски душевен живот. Човек може да приеме в душата си отвлечени представи, без да бъде засегната морално-етичната страна на душевния живот, или също това, което е свързано със съдбата, със щастieto. Така човек може да приеме особено математически-отвлечени представи на естествената наука, може да разисква върху електричеството и други подобни сили, без душата да трябва да постави въпроса относно съдбата на човека. Но ние не можем да схванем като мисли и идеи току-що посочените чувства и усещания относно виждането в духовните светове и да си представим, че по отношение на най-дълбоките качества на душата сме сродни с Озирис и Изис, без да бъдат раздвижени мислите за щастieto и за съдбата, моралните импулси на човека. Тези мисли са тогава раздрусани! Защото човек си казва тогава: Аз нося в мене едно по-добро Себе, но чрез това, което съм във физическото тяло, това по-добро Себе се оттегля, не се изявява отначало напълно. На основата на моето същество стои една Озирисова, една Изидина природа, но тя принадлежи на първичните светове, на старите златни, свещени епохи. За съвременните хора тази природа е била победена от силите, които от външните физически вещества и сили са образували човешкото тяло и са затворили силите на Озирис и на Изис в тялото, което е смъртно и подлежи на разрушение, както външните природни сили.

Така ние виждаме легендата за Озирис и Изис превърната в чувство и усещания. Озирис, по-висшата сила на човека, която е разпръснатата в мировото пространство, е победена от онези сили, които в човешката природа подлежат на разрушение. Тифон затваря това, което живее в човека като сила на Озирис. Даже езиково Тифон има смисъл на думата "разлагам, тлея". Силата на Озирис е затворена в това, което е образувано като един ковчег на духовното естество на човека, в който - невидимо за външния свят - изчезва Озирисовата част на човека. Обаче за древния египтянин вътре в човека остава като нещо пълно с тайнственост душевната природа, която за човека е пълната с тайнственост природа на Изис. Тя остава, и, прониквайки се с интелектуалната сила, в бъдеще отново ще добие това, от което човекът е произлязъл. Така нещо тайнствено в човека се стреми към това, да възкреси отново Озириса. Силата на Изис е в човешката душа, за да доведе отново човека от това, което той е днес, постепенно при Озирис. И тази сила на Изис прави, щото човекът докато той остава физически човек, да не може да се отдели от физическата сетивна природа, но тя прави, щото, въпреки че човекът остава един външен, физически човек и стои напълно във външния физически свят, той да има в своята вътрешност погледа постоянно насочен към един по-висш Аз, който според всички най-забележителни духове на човечеството стои дълбоко скрит на основата на всички човешки сили. Този човек, който не е външният физически човек, който винаги има подтика да се стреми към духовната светлина, който постоянно е тласкан от скритите сили на Изис, той е, който се явява като земен син не на преминалия в земния свят, а на останалия скрит в духовните светове Озирис. Този невидим човек, човекът на стремежа към по-висшето Себе, беше чувствувал от египетската душа като *Хорус*, като посмъртно родения син на Озирис.

Така древният египтянин поглеждаше с известна тъга към източника Озирис, от който произхожда човекът, но поглеждаше същевременно вътре в душата и казваше: Душата е запазила още нещо от силата на Изис, която самата ражда *Хорус*, който постоянно има подтика да се стреми към духовните висини. И в тези духовни висини човекът отново намира Озирис. Обаче съвременният човек може да намери отново Озириса по два начина. Египтянинът си казваше: Аз съм излязъл от Озирис и трябва отново да се върна при Озирис. По отношение на моя духовен произход Озирис е в мене и Хорус ме насочва да стигна отново при Озирис, моя баща. Обаче Озирис може да бъде постигнат само в духовния свят. Той не може да влезе в човешката физическа природа. Там той е бил победен от силите на Тифон, които подлежат на унищожение, понеже те са външни природни сили.

Ето защо Озирис може да бъде постигнат само по два пътя. Единият път е този, който минава през вратата на смъртта. Другият е този, който минава през вратата на онази смърт, която не води до физическото умирање, а до посвещението, до инициацията. Ето защо египтянинът си представяше това, което е изложено още по-нататък в моята книга "Християнството като мистичен факт": Когато човекът минава през вратата на смъртта, той стига след необходимите подготвителни стадии до Озирис. Той се пробужда в него, когато е освободен от земната телесна обвивка и се намира в духовния свят, където има съзнание за своето родство с Озирис. Самият умрял се чувства така, че след смъртта той може да бъде назован в духовния свят като "Озирис". След смъртта всеки е назован така да се каже като Озирис.

Другият път за Озирис - следователно другият път в духовния свят - до посвещението, инициацията. Този път египтянинът си представяше така, че чрез него човекът се запознава първо с това, което е невидимо, свръхсетивно в човешката природа. Това е Изис или силата на Изис. Във всекидневното познание, в знанието, което имаме във всекидневния живот, ние не проникваме до онези дълбини на нашата душа, където се намира силата на Изис. Обаче съществува един път, по който може да се проникне до силата на Изис, по който може да се слезе до собствения Аз, за да видим, как този Аз е обвит от физическата материя. Когато човек върви по този път, той слиза надолу до там, където Азът се намира в своето собствено духовно отечество. Ето защо древният египтянин си казваше: Ти трябва да слезеш следователно в своята собствена вътрешност. Там ти намиращ първо физическата човешка природа, доколкото тя е израз на същинския човек: Азът. Ти трябва да проникнеш през тази физическа човешка природа. Ти виждаш външния свят, доколкото той е творение на духовните, свръхсетивни Същества, в трите царства на природата: когато гледаш камъните и техните математически форми, когато гледаш растенията и техните чудни форми, които са оживени от вътрешен живот, в който живеят, действуват божествено-духовни Сили, и накрая когато гледаш също третото царство, животинското царство. Обаче при човека ти не трябва да останеш при неговата външна форма, а трябва да се потопиш в неговите душевни сили, там, където живеят силите на Изис. Ето защо с посвещението в тайните на Изис беше свързано това, което трябваше първо да се покаже на човека, където той трябваше да види, как е облечен в материя. Това, което ставаше, когато човек се потопяваше в своята собствена природа, беше същото онова, което всъщност става и при смъртта, само че по друг начин. Човекът трябваше да мине през врата на смъртта запазвайки живо своето тяло, трябваше да се запознае с онова преминаване от физическото виждане

към свръхфизическото виждане, от физическия свят в духовния свят, - онзи преход, онова преминаване, което човекът изпитва при минаването през действителната смърт. Посвещаващият се човек трябваше да мине по този път слизайки в собствената вътрешност, трябваше да познае това, което може да се изживее само при слизането в собствената вътрешност. При това слизание той стигаше първо във вътрешността на своето тяло, където познаваше, как от природата е образувано това, което е физически инструмент на Аза: *кръвта*.

Аз често пъти съм описвал това: Докато нервната система е инструментът за чувстването, волята и мисленето, ние трябва да виждаме инструмента на Аза в кръвта. Ако човек иска да слезе в своите инструменти, той трябва - както си представяше древният египтянин - да слезе в своята физико-етерна дреха, в етерно-душевното, трябва да се научи да стане независим от силата, от която иначе човекът е зависим в неговата кръв, и - след като се е отделил от нея - трябва да навлезе в чудните пътища на кръвта. Човек трябва да познае своята висша природа първо физически. Той може да стори това само тогава, когато може да се познае така, че да гледа себе си като един предмет. Човек може да познае един предмет като обект само тогава, когато се намира вън от него. Така и за да познае себе си, той трябва да бъде вън от себе си. Ето защо посвещението води до такива сили, чрез които душевните сили могат да изживеят нещо, без да употребяват физическите инструменти, така щото, подобно на това, както след смъртта духовната част на човека гледа надолу към физическото тяло, човекът има пред себе си физическите инструменти. Така и мистериите на Изис човек трябваше да познае първо своята кръв.

Тогава той минаваше през нещо, изпитваше нещо, което най-добре можем да наречем: Стигането до прага на смъртта. Тази беше първата степен на посвещението в тайните на Изис: Човек трябваше да гледа своята кръв, самия себе си като обект, трябваше да се потопи в обвивката, която е инструмент на неговата Изидева природа. Тогава в центровете на посвещението той биваше доведен до две врати, където в образа който изживяваше на собственото си тяло, му се показваше: Така изглежда, когато си обрисуваш някога пред душата това, което става в твоята вътрешност. Двете врати му се показваха там, една затворена врата и една отворена врата. И трябва да каже: Странно, тези учения, които стигат до нас минавайки през хилядолетия, съвпадат напълно с това, което и днес човекът вярва, само че днес той си го тълкува материалистично. Още при изнасянето на сказката върху Заратустра аз можах да обърна вниманието върху това. Две врати намира човек, така казваше древният египетски ясновидец, когато се намира в долния свят. През две врати

влизаш ти в своята кръв и в своята вътрешност. Анатомът може да каже: през двата входа, които са клапите от двете страни на сърцето. Чрез "затворената врата" се попречва на кръвта да поеме един неправилен път. В това, което анатомията ни показва, се съдържат за нас символите за това, което - разбира в ясновидски форми и образи - древните мъдrecи са изживявали, които не са имали така непосредствено пред себе си анатомическите форми, но са имали това, което ясновидското съзнание вижда, когато гледа вътрешността си от вън.

Следващата степен на Изидиното посвещение се състоеше в това, което е изразено като се казва: Човекът е проведен през изпитанията на огъня, на въздуха и на водата. А това значи, той се научава да познава напълно природата на обвивките на своята Изидина същност; той се запознава с огъня, как този огън тече през неговото тяло в неговата кръв като инструмент и как той се превръща в течност, той се запознава по-нататък с това, как въздухът прониква като кислород. Огън, въздух и вода: топлина на диханието, течност на кръвта, с тях се запознава човек. И познавайки своята телесна природа, природата на своите обвивки: чрез елементите на огъня, на водата и на въздуха човек се пречиства. А когато е познал по този начин своите обвивки, той е стигнал до своята Изидина природа. Това е изразено отново технически, като се казва: Едва сега човекът се чувства стигнал до себе си, сега той знае, че е едно духовно същество и знае, че не е вече ограничен в човечеството на външния свят, а проглежда в духовния свят. Защото закон е, че ние гледаме Слънцето само през деня, понеже нощем то ни е закрито от материята. Обаче в духовния свят не съществува никакво подобно закриване. Там човек вижда духовните Същества именно тогава, когато физическите очи са бездействени. Това посвещението в тайните на Изис назовава, като казва: Когато се е пречистил, човек стига до там да гледа духовните Същества лице срещу лице: да вижда Слънцето в полунощ. А това значи: Когато е мрачно и тъмно, въпреки това духовният живот и първичната духовна сила на Слънцето са видими за посветения в тайните на Изис.

Така ни е описал пътят към силите на Изис в душата, както са могли да го изминат онези, които още през своя живот на Земята търсеха най-дълбоките сили на душата. След това е имало и по-висши мистерии, които са били същинските мистерии на Озирис. Тогава на човека е ставало фактически ясно, как чрез силата на Изис той стига до онази първична Сила от духовно, от свръхсетивно естество, от която човекът е произлязъл: до Озирис - как Озирис изгрива за човешката душа.

А когато египтянинът е искал да изрази в една особена писменост, когато искал да обрисова начина, по който Изис се отнася към Озирис, той

го е изразявал чрез движението на Слънцето и на Луната по небето, а другите Същества чрез отношенията на другите звезди. При това голямо значение е имал Зодиакът с неговия относителен покой и това, което се движи като планети минавайки пред зодиакалните знаци. Във всичко, което се разкриваше в това, древният египтянин е виждал начина, как най-добре можеше да изрази в една духовна писменост това, което вълнуваше неговата душа. Той знаеше: От това, което е на Земята, аз не мога да взема нищо, за да изразя, за какво е призван човек, когато следва силата на Изис към Озирис; когато трябва да бъде описано това, то трябва да бъде взето от звездните констелации.

Това довеждаше до там, великият мъдрец, който трябва да си представим, че е съществувал в много далечното минало, според мнението на египтяните да има преди всичко най-дълбокия ясновидски поглед в отношението на човечеството към Вселената, което тук само скицирахме, и да изрази до най-висока степен това, което съчетанието на звездите е било по отношение на тези духовни сили и техните процеси и фактите ставащи между тях. Той е изразил това, което е ставало в езика на звездите. Ако например трябваше да се изрази, как Озирис се отнася към Изис, това можеше да се каже на народа само под формата на легенда - екзотерично. Но за онези, които биваха въвеждани в посвещението, поточното отношение е било изразявано чрез отношението на светлината, която излиза от Слънцето, отразена е от Луната, и която минава през чудните отношения от новолунието през четвъртините и стига до пълнолунието. В това египтяните с право са виждали нещо, което е било подобно на отношението на силата на Изис в човешката душа към Озирис. И след това от тези отношения на небето и техните форми е било взето това, което можем действително да считаме като първоначалните форми на писмеността. Защото макар и хората да познават твърде малко това в писмеността, ние все пак трябва да го кажем: В съгласните ние имаме изображения на зодиакалните знаци, на това, което е относително и покой. А в отношението на гласните към съгласните ние имаме изображения на отношенията на планетите и на техните подвижни сили към зодиака. Трябва да кажем, че писмеността е била снета от небето.

Така са чувствували древните египтяни по отношение на Хермес, чиито учители са били Силите, които са говорили от небето и са възвестявали това, което се изявява в човешките души. Даже нещо повече: Това, което се изявява в човешките дела, даже в целия всекидневен живот, това, което се проявява в изкуството на измерване на полетата, за което бяха необходими математическите науки, геометрията - които след това Питагор научи от египтяните -, това древните египтяни са приписвали на Хермес, на мъдростта на Хермес, който във всички земно-пространс-

твени отношения е виждал един вид копия на небесните отношения и е изобразил небесните отношения в звездната писменост. Хермес е пренесъл звездната писменост отгоре в математиката и геометрията, научил е египтяните да намират в звездите нещо, което става на Земята. Ние знаем, че целият египетски живот е свързан с наводненията на реката НИЛ, с това, което реката Нил донасяше от планинските области и го отлагаше, от онези планински области, които се намират на юг от Египет. От това обаче можем да преценим, колко е било необходимо да се знае предварително, кога могат да настъпят тези наводнения на Нил, когато през време на годината могат да се явят необходимите благоприятни условия за тези наводнения. Египтяните са взели изчислението на времето също от звездната писменост на небето. Когато Сириус, звездата на кучето, ставаше видим в знака на Рак, тогава те знаеха: сега скоро Слънцето ще дойде в онзи зодиакален знак, от който слизайки неговите лъчи ще предизвикат на почвата на Нил наводненията. Сириус е бдителят, той възвестява това, което трябва да очакваме. Това беше една част от техния звезден миров часовник. За да обработват по един правилен начин земята и да владеят това, което беше необходимо за външния живот, египтяните са поглеждали с благодарност нагоре към звездата на Кучето. И те са гледали по-нататък нагоре, когато в много древни времена им било дадено учението, че движението на звездите е израз на мировия часовник.

За такива и други подобни отношения египтяните са черпили съвет от звездната писменост. В Тот или Хермес те са виждали онзи дух, който според старите предания е направил най-старите записвания на мировата мъдрост и който е съставил физическите букви според това, което е получил като вдъхновение от звездната писменост. Той е научил хората да обработват земята, научил ги е на геометрията, изкуството да мерят земята - научил ги е всичко, от което хората се нуждаят за физическия живот. Обаче всеки физически живот не е нищо друго освен тялото на един духовен живот. Но духовният живот е свързан с цялата вселена и от тази вселена е бил вдъхновен Хермес. Така скоро цялата култура се яви свързана с Хермес. Даже египтяните се чувстваха свързани с него по един още по-вътрешен начин. Да предположим, например, че през 1322 година преди нашето летоброене един египтянин е поглеждал към небето и е виждал там едно съвсем определено съчетание на звездите. Защото древните египтяни са имали едно броене на времето, което е било удобно за човешките отношения - особено за пресмятащото мислене: дванадесет месеца по тридесет дена, това дава - с пет допълващи дни - 365 дена за годината. Така са броили те столетия наред, защото математически, от гледна точка на смятането, това е било удобно: една годи-

на изтичаше, когато изтичаха 365 дни. Но, както знаем от съвременната астрономия, всеки път оставаше невзет под внимание един четвърт ден; следователно, когато египетската година беше пресметната докрай, това ставаше с един четвърт ден по-рано. Ако направите необходимото изчисление, скоро ще стигнете до извода, че всеки път годината започваше по-рано: годината вървеше назад по месеци и накрая отново стигаше до началото. Това ставаше след четири пъти по 365 години. След 1460 години следователно всеки път настъпваше фактът, че небесните отношения отново се изравняваха със земните изчисления, като за 1460 години цялата година се е върнала назад. Ако пресметнете това три пъти назад, започвайки от 1322 година преди нашето летоброене, вие ще стигнете нагоре до онзи период, на който египтяните са приписвали тяхната свещена мъдрост, като казваха: в древни времена е съществувало още едно много ясно ясновиждане. С всяка една такава слънчева година, която произвеждаше едно изравнение на земното броене на времето, ясновидската сила е намалявала с една степен. Сега ние живеем в четвъртата степен. Нашата култура е станала вече такава, че ние можем да имаме вече само предания за едно много старо учение. Обаче ние поглеждаме нагоре през три мирови години към една велика минала епоха, в която нашият най-велик мъдрец е учил своите ученици и последователи това, което ние днес имаме - многократно изменено - в писмеността, в математиката, в геометрията, в изкуството за измерване на земята, във всички други подходи на нашия живот, също и в астрономията. Древният египтянин си казвал един вид: Нашето човешко изчисление ни показва, придържайки се към удобните числа дванадесет пъти по тридесет плюс пет допълнителни дни, как трябва да ни поправи божествено-духовният свят. Защото чрез това, което имаме в нашия ум, ние сме се отчуждили от Озирис и от Изис. Ние не можем да изчисляваме точно годината. Но ние поглеждаме нагоре в един скрит свят, там ни поправят Съществата, които управляват звездите.

Така древният египтянин поглеждаше даже за своята хронология като от своята слаба човешка сила, която е свързана с ума, така поглеждаше той към духовните Сили и Същества, които живеят в един скрит свят и поправят според по-дълбоки закони това, което хората имат да прекарат на Земята, съхраняват го и го пазят. И древният египтянин почиташе своя Тот, своя Хермес като онзи, който е бил вдъхновен от тези бдителни Сили на небето. Ето защо за душата на древния египтянин, тази индивидуалност беше не само един велик учител, а едно такова същество, към което той поглеждаше с най-дълбоко чувство на благодарност, с най-дълбока почит, като си казваше: Всичко, което имам, аз го имам от тебе. Ти стоиш горе в едно прадалечно минало време и ни изпрати долу

чрез тези, които бяха носители на твоите предания, това, което се влива във външната човешка култура и се превръща в най-голямата благодат за хората. Чрез това душата на древния египтянин се чувствуваше - както по отношение на истинската първопричина на силите така и по отношение на пазителя на тези сили, както за Озирис, така и за Хермес или Тот - не само проникнат от едно знание, което беше затворено в мъдрост, но и проникнат от едно чувство, което беше морално в най-дълбокия смисъл на думата, което беше едно чувство потопено в най-дълбока почит и благодарност. Ето защо старите описания ни показват, че всичко, което египтяните имаха като мъдрост, особено в старите времена, след това по-късно беше все по-малко и по-малко проникнато от религиозния характер. Даже всяко човешко знание беше свързано в смисъла на древните египтяни с религия; така беше и за всяка мъдрост, за всяка наука. Всичко това не се показваше вече в по-късни времена в неговата чиста форма. Защото както е вярно, че в редуващите се епохи отделните народи имат мисията да изразят общо духовното в специални форми, също така вярно е, че отделните култури, когато са достигнали своя връх, навлизат в упадък. А по-голяма част от това, което е било запазено от египетската култура, произхожда вече от времето на упадъка и ние можем само да предчувствуваме, какво се крие зад него: например това, което така чудно ни очарова в пирамидите, или това, което се разбира с гротескно изглеждащия култ на животните. Защото египтяните си казваха: Времето, в което е действувала мъдростта - не времето, в което тя е била получена по предание - е предхождано от едно друго време, когато всички същества, не само човекът, са слезли от божествено-духовни висини. Ако искаме да познаем най-вътрешната същност на човека, ние не трябва да гледаме неговата външна форма, а трябва да проникнем в неговата вътрешност. Това, което застава срещу нас външно, са останалите в застои степени на първичното откровение. Това се показва като съгъстяване в мощни образи на старата закономерност в трите природни царства; първо в света на минералите. Това, което ни се показва тук, са отношения на формите, които ние отново изразяваме в пирамидата. Това, което виждаме като вътрешни сили при растенията, е нещо, което отново виждаме изразено в лотосовия цвят. И най-после по пътя към човека ние виждаме, как божествените сили са кристализирали, как не са могли да стигнат до човека и са се излели във външни форми, разпръснати около нас в различните форми на животните. Така приблизително можем да си представим чувствата на древния египтянин, когато в животните той виждаше изостанали форми на прадревни божествени сили. Защото древният египтянин поглеждаше към прадревни времена в миналото, когато всичко е възникнало от божест-

вени свръхсетивни сили и той допускаше, че в съществата на трите природни царства са останали назад божествени сили, които след това са се оформили в него самия и са станали човек. Ние трябва винаги да поглеждаме към чувството, към усещането и към онази необходимост, която ни показва, че такава една мъдрост, каквато е съществувала у древните египтяни, е била една мъдрост, която е завладявала морално душите, която съвсем не можеше да ги остави без морал. И чрез начина, по който целият свят биваше свързван със свръхсетивните сили, трябваше да се роди едно морално отношение спрямо животинския свят, което е стигнало до едно гротескно и странно изражение само през време на упадъка на Египет. Защото когато погледнем по-късната египетска култура, ние виждаме, че именно несъвършеното не стои на изходната точка, а в изходната точка на египетската култура стоят духовни откровения, стои една възвишена култура. Ние не трябва да приписваме това, което днес така драговолно се взема като изходна точка на културите, първобитните прости състояния, не можем да ги припишем на първичните състоянията напротив те принадлежат на времената на упадъка, когато великото духовно благо е вече потънало, навлязло е в упадък. Когато някъде намираме култури на варварството, това не са първичните култури, а са култури на упадъка, които са паднали от духовните висини.

Без съмнение това отново е нещо, което може да послужи за раздразнение на онази наука, която би искала да опише всички култури така, като че те са произлезли от първобитни състояния, от такива първобитни състояния, каквито днес още виждаме у диваците. Обаче в днешните най-първобитни култури ние имаме култури на упадъка, а в началото на човечеството имаме първични култури, които са вдъхновени непосредствено от духовния свят от ръководещите духовни Същества, които стоят зад външната история. Това казва Духовната наука от това, което тя може да знае. И ние отново можем да запитаем: Влиза ли Духовната наука в противоречие с днешната наука, която стои на висотата на нашата епоха, когато твърди, че отивайки назад в миналото, не стигаме до упадъчни култури, а до високи култури, които след това са навлезли в упадък?

В сказката "Какво има да каже Геологията върху възникването на света?" ние показахме, че това не е така по отношение на Геологията. За това, което днес казахме, може да се твърди същото нещо. Дълго е траело времето, когато хората вярваха, че отивайки назад от нашата епоха в миналото, ние се натъкваме на първобитни състояния, каквито днес още съществуват у диваците, а не до възвишени учения. Обаче когато разгледаме изследванията на официалната наука, които проучват нещата яс-

но и без предразсъдък, какво намираме тогава? Искам да ви предам буквално някои неща от една по-нова книга "Влиянието на Вавилон върху разбирането на Стария Завет" от *Алфред Йеремиас*, което ще ни покаже, как и външното изследване постепенно стига до една висока духовна първична култура, която е изпълнена от далновидни теории, и как това, което наричаме варварски култури, трябва да го считаме като упадъчни култури. Това се изтъква особено добре в тази нова книга.

"Най-древните документи както и целият културен живот на реката Ефрат предполагат едно научно и същевременно религиозно учение, което не черпи своето съществуване само от тайните учения на храмовете, но според което са уредени организациите на държавата, според което право казано се управлява и пази собствеността. Колкото по-далечна е древността, в която можем да погледнем в миналото, толкова по-изключително царува учението; едва с упадъка на древната култура при Ефрат се налагат и проявяват други сили."

Това е първото начало на официалната наука, която и тук - както можехме да покажем това последния път за Геологията - навлиза в пътища, които могат да доведат до съвпадение с това, което Духовната култура има да внесе в съвременната култура. Ако се продължи по-нататък да се върви по тези пътища, учените все повече ще се отклонят от онзи мъртъв образ, който те биха искали да поставят в изходната точка на човешките култури като нещо първобитно, детинско, и ще стигнат до великите индивидуалности, които се явяват толкова по-високо стоящи, защото трябваше да предадат от своите вдъхновения на една още ясно-видска култура онова, което във всяка културна дейност имаме като най-велики благодеяния, на които можем да бъдем съпричастници. Така ние поглеждаме към онези духове на човечеството, които - както Заратустра, така и Хермес - ни се явяват така велики, защото първи са дали на човечеството онези най-велики импулси в прадалечното минало, за което египетският мъдрец бе говорил на Солон. Ние поглеждаме нагоре към Хермес или Тот и си казваме: Както Заратустра така и Хермес стои там като една от онези ръководещи индивидуалности на човечеството, към които поглеждайки чувствуваме в самите нас едно повишение на нашите сили, знаейки, че Духът не само е в света, а постоянно се влива в мирови дела, в развитието на човечеството! Свързвайки се с такива духове, ние се чувствуваме укрепени в нашето съществуване, изпълнени с вяра в нашите действия, сигурни в нашата надежда, укрепени в нашето определение като човеци. За такива винаги ще можем да кажем: Към тях поглеждат родените след тях поколения и търсят своето собствено съществуване в даровете на техните душевни сили и познават соб-

ствената дейност във вечните произведения на Духа, дело на действащите с мощен импулс сред човечеството духовни ръководители.

БУДА

Берлин, 2 март 1911 г.

В наше време се говори относително много за Буда и за Будизма. За разглеждащия развитието на човечеството този факт, трябва да бъде толкова по-интересен, колкото това съзнание за същността на Будизма или, може би по-добре казано, този копнеж да бъде разбран Будизмът, съвсем не е така отдавнашен сред нашия западен духовен живот. Достатъчно е само да помислим за най-бележитата личност, която така силно е действувала в нашия западен духовен живот на поврата на 18-тия и 19-тия век и която продължава да действа така силно до нашето време: за ГЬОТЕ. Когато проследим живота на Гьоте, неговото творчество, неговото знание, виждаме, че във всичко това Буда и Будизмът не играят още никаква роля. И относително скоро виждаме при един дух, който в известно отношение е бил даже ученик на Гьоте, при *Шопенхауер*, как в неговата дейност силно проблясва влиянието на Будизма. След това интересът за това източното духовно направление става все по-голям и по-голям. А в наше време много хора чувствуват вече в себе си подтика, да се обяснят с онова, което всъщност се е вляло в развитието на човечеството чрез това, което е свързано с името на великия *Буда*.

Трябва обаче да кажем, че по един странен начин днес повечето хора свързват с Будизма едно друго понятие, което всъщност, ако се придържа към същественото, не би трябвало да бъде свързано с Будизма по един такъв начин, както често се случва: а именно понятието за повтарящите се земни съществувания, което в изнесените тук сказки бе постоянно разглеждано. Трябва да кажем, че за повечето хора, които днес се интересуват от Будизма, в известно отношение тази идея за повтарящите се земни съществувания или също - както често я наричаме - идеята за прераждането се показва съществено свързана с Будизма. Но от друга страна трябва да кажем, колкото и гротескно да звучи това: За този, който прониква по-дълбоко в нещата, това свързване на Будизма с идеята за прераждането се явява почти така, като че би искало да се каже: Бихме могли да потърсим най-доброто разбиране за произведенията на изкуството на древността у онези, които в началото на средновековното развитие на света са разрушили тези произведения на изкуството! Това звучи гротескно, но въпреки това то е така. Скоро може да се разбере, че е така, когато се помисли, че всеки стремеж, към който е насочен Будизмът, цели да подцени колкото е възможно повече тези повтарящи се

земни съществувания, които за него са един сигурен факт. Будизмът се стреми да намали колкото е възможно повече броя на тези повтарящи се земни съществувания. Следователно това, което трябва да считаме като най-вътрешната черта на цялата будистка духовна насока, е освобождението от преражданията, от повтарящите се земни съществувания. Освобождение, спасение от повтарящите се земни съществувания, които въпреки това за него са един неуспорим факт, тази е същността на Будизма.

Даже едно повърхностно разглеждане на историята на нашия западен духовен живот би могло да ни покаже, как идеята за повтарящите се земни съществувания няма всъщност нищо общо с разбирането за Будизма и обратно. Защото в духовния живот на запада идеята за преражданията се явява по един такъв величествен начин у една личност, която без съмнение е останала неповлияна от будисткия начин на мислене: у ЛЕСИНГ в неговото най-зряло съчинение върху "Възпитанието на човешкия род"; той завършва това съчинение с признаването на прераждането. Във връзка с тази идея в съчинението на Лесинг "Възпитанието на човешкия род" намираме пълните със значение думи: "Не е ли цялата вечност моя?" Така за Лесинг повтарящите се земни съществувания по отношение на плодотворността на земния стремеж стават документът, който ни казва: Ние не се намираме напразно на Земята; ние действваме сред земния живот и поглеждаме към един все по-разширяващ се земен живот, в който ще можем да доведем до зрялост плодовете на миналите земни съществувания. Следователно именно изгледът към едно пълно със съдържание, носещо плодове бъдеще и съзнанието, че в човешкия живот се намира нещо, което по отношение на повтарящите се земни съществувания трябва да си каже: ти продължаваш да действуваш! - това именно е онова, което е съществено за Лесинг.

Това, което по същество е важно за Будизма, то е човек да си каже: Човек трябва да добие едно такова знание, една такава мъдрост, която да може да ни освободи от това, което може да стои пред нашият поглед, пред нашите духовни очи като повтарящи се земни съществувания. Само тогава ние сме в състояние да преминем в нещо, което може да бъде именувано с името *вечност*, когато в някое от тези съществувания можем да се освободим от следващите, които трябва да са свързани с него. В течение на тези зимни сказки моят стремеж беше постоянно да покажа, че идеята за прераждането, за повтарящите се земни съществувания съвсем не е за Духовната наука нещо, което е почерпено от някакви стари предания, тя не е почерпена и от Будизма, но тя може да възникне от едно безпристрастно наблюдение и разглеждане на живота.../липсва

малко текст.../...може да ни се даде една повърхностност, когато някой непосредствено свързва Будизма с идеята за преражданията. Напротив, когато искаме да обгърнем с поглед същността на Будизма, трябва да насочим този наш поглед към свършено друго. Тук аз още веднъж трябва да напомня за закона на развитието на човечеството, с който се запознахме още при разглеждането на великия Заратустра и който ни показва, че човешката душа с цялото нейно устройство е минала през различни състояния, че изживяванията, за които ни съобщават външната история, външните документи, представляват всъщност за човечеството само една късна фаза в развитието на човечеството и че, ако отидем назад в предисторически времена, ние можем да намерим с помощта на Духовната наука едно такова устройство на пращавците, при което човешкото съзнание се е намирало в свършено други състояния. Ще повторим това само накратко.

Начинът, по който днес в нормалния човешки живот виждаме нещата, проследяваме ги с нашите сетива, комбинираме ги с нашия ум, който е свързан с мозъка, за да образуваме нашата жизнена мъдрост, нашата наука, тази по същество интелектуална форма на нашето съзнание се е развила от една друга форма на съзнанието. На това ние вече обърнахме вниманието и днес отново трябва да го подчертаем по особен начин. При пращавека е съществувала една друга форма на съзнанието: В хаотичното безредие на нашия съновиден живот имаме един последен остатък, един вид наследство, но едно атаквистично наследство от това, което някога е било така да се каже едно нормално душевно състояние на човека: едно старо ясновидство чрез което човечеството, намиращо се в едно състояние междинно между съня и будността, е виждало в това, което се намира скрито зад сетивния свят. Докато днес нашето съзнание се мени главно между будността и съня и в будността виждаме интелегентното устройство на душата, в древността положението е било такова, че хората са имали една друга форма на съзнанието. При такова едно съзнание те са виждали вълнуващи се нагоре и надолу образи, но които образи не са били така без значение както образите на нашите днешни сънища, а били свързани еднозначно и ясно със свръхсетивни събития и неща. От това съзнание постепенно се е развило нашето днешно интелектуално състояние на съзнанието. Така отивайки назад в миналото, ние можем да стигнем до един вид ясновидство на пращавечеството и до едно дълго траещо развитие на човешкото съзнание. Благодарение на това съноподобно ясновидство пращавечеството е могло да вижда в свръхсетивния свят и от връзката, която е имало със свръхсетивното то е добило не само едно знание, но и това, което бихме могли

да наречем: най-вътрешно задоволяване на душата духовния свят, блаженство в чувствуването на връзката с един духовен свят. Защото както за днешния човек, в неговото сетивно, интелектуално съзнание е сигурно, че неговата кръв се състои от вещества, които се намират във физическото пространство, така сигурно е било за човека от древните времена, че по отношение на духовно-душевната част на неговото същество той е произлязъл от това, което виждаше като духовен свят със своето ясновидско съзнание.

Ние вече обърнахме вниманието и върху това, че определени явления в историята на човечеството, които се доказват и чрез външните факти, могат да бъдат разбрани само тогава, когато предположим съществуването на един такъв човешки земен живот. Все повече и повече - на това вече обърнахме вниманието - и външната наука стига до това, да вижда в прадревните времена на човечеството не вече това, което материалистичната антропология на 19-то столетие е виждала, че именно в тези прадревни времена е съществувало едно общо първично състояние, каквото днес намираме при първобитните народи, а напротив все повече и повече се убеждава, че в първичното състояние на човечеството е имало висши теоретически възгледи върху духовния свят, висши учения върху духовния свят, само че тези учения са били дадени образно. Това, което имаме в сказанията и легендите, ние можем да го разберем, ако правилно вникнем в него, само тогава, когато го свържем с една прадревна мъдрост на човечеството, която се е вляло в човечеството по начин свършено различен от този на интелектуалната наука на днешно време. Наистина днес не се проявява особена симпатия за един такъв възглед, а именно, че онова, което намираме у първобитните народи, не е духовното състояние на пращовечеството, а нещо намиращо се в упадък, нещо, което е слязло от една предишна висота в днешното диво състояние; не се проявява много симпатия за един такъв възглед, според който у всички народи първоначално е съществувала една висша мъдрост, която е била почерпена по пътя на ясновидството; обаче фактите ще заставят човечеството да приеме и хипотетично нещо подобно, което Духовната наука изследва от нейните източници и което - както бихме могли да покажем това при някои други неща - естествената наука напълно потвърждава. Ще бъде потвърдено и това, което днес бе охарактеризирано относно едно бъдещо течение на развитието на човечеството по пътя на науката.

Следователно ние поглеждаме назад към един вид първична мъдрост, но също и към едно първично чувствуване и усещане на човечеството, които можем да охарактеризираме като една ясновидска връзка с духов-

ния свят. Сега е също лесно да се разбере - вече можахме вече да обърнем вниманието върху това по случай разглеждането мисията на Заратустра -, че при преминаването от старото устройство на душата, следователно от ясновидското състояние на човешката душа към интелектуалното, безпристрастно виждане на външния сетивен свят, могат да се явят две течения. В течение на развитието едното течение се намира особено при онези народи, които са запазили старите спомени, а също и старите усещания по такъв начин, че са казвали: Някога човечеството се е намирало в едно ясновидящо състояние, чрез което е било свързано с духовния свят и след това то е слезло долу в сетивния свят. Това се е разпростирило върху цялото чувствуване на душата така, че хората са казвали: Ние сме слезли долу в света на явленията, но този свят е една илюзия, майя. Това, което е истинската същност на човека, човекът го е познавал и е бил свързан с него само тогава, когато е бил свързан с духовния свят. По този начин една тъга, една печал прониква, изпълва хората и народите, които бяха запазили едно такова предчувствие за едно прадревно ясновидско състояние, една тъга за нещо изгубено и известно отклонение от това, което се намира в непосредствената сетивна околна среда и което умът на човека може да разбере.

Напротив ние можем да опишем едно друго течение, което можем да проследим особено при Заратустризма. То се намира при хората и народите, които си казват: Ние искаме да действаме в новия свят, който всъщност едва сега ни е даден. Хората, които бяха привърженици на това действуване в новия свят, не са гледали с тъга назад към онова, което са изгубили, а са чувствували все повече и повече, че трябва да се свържат с всички сили, чрез които могат да прогледнат през всичко това, което ги заобикаля като сетивен свят и до които може да стигне и духът за човешкото знание, когато той действително проникне дълбоко със своето наблюдение. Такива хора са имали стремежа да се свържат със света, не да гледат назад, а да гледат напред, да бъдат борци и да си кажат: В света, който ни е даден сега, е вплетена същата божествена-духовна Същност, в който ние сме били вплетени в далечното минало. Ние трябва да търсим тази Същност в заобикалящия ни свят, ние трябва да се свържем с добрите елементи на духовното и чрез това да подпомогнем развитието на света. Това е по същество онова светогледно течение, което е изходило от по-северно разположените области на азиатската страна: на север от онези области, където човекът е гледал с тъга назад към изгубеното.

Така на почвата на Индия възникна един духовен живот, който може да бъде разбран само в това гледане назад към една съществуваща в мина-

лото връзка с духовния свят. Когато поставим пред нашия поглед това, което се е родило в Индия като философия-Санхия или като философия-йога, ние можем да го резюмираме, като кажем: Индиецът винаги е .../липсва малко текст/...отново връзката с онези светове, от които той беше излязъл, това, което го заобикаляше в света, той се стремеше да го отхвърли от себе си. Той се стремеше да се отвърне от това, което го свързваше с външния сетивен свят и го вплиташе в него и чрез отхвърлянето на сетивния свят да намери отново връзката с духовните светове, от които човекът беше слязъл. Йога е свързано отново с духовния свят, излизане от сетивния свят, освобождение от сетивния свят. Само когато вземем предвид тази предпоставка за основното настроение на индийския духовен живот, ние можем да разберем, как няколко столетия само преди християнският импулс да се разпространи и обхване западния живот проблясва в мощния импулс на *Буда* една последна вечерна заря на индийския духовен живот. Ние можем да разберем образа на Буда само на почвата, която току що охарактеризирахме по отношение на съществуващото там настроение. Тогава трябва да кажем: Когато предположим едно такова основно настроение, ние можем да разберем, че на територията на Индия можа да се роди една форма на мислене и чувствуване, която виждаше света в един залез, в едно сливане от духовния свят към илюзията на сетивата, към майя, към това, което е именно "великата измама", майя. Понятно е също, че от наблюденията на външния свят, в който човекът е така много вплетен, индиецът получи представата, че това сливане става на етапи, на повтарящи се степени един вид. Така щото в светогледа на индийците нямаме работа така да се каже с едно сливане по права линия, а с едно сливане от епоха на епоха. От този възглед ние разбираме дълбокомисленото настроение на една култура, която обаче трябва наречем една култура на вечерната заря, на залеза, защото като такава трябва да охарактеризираме ние идеята на Буда, която произхожда от един такъв светоглед.

Ето защо ще можем приблизително да кажем: Индиецът поглеждаше назад в едно такова време, когато човечеството е било свързано с духовния свят, след това то потъва надолу до определена степен, отново възлиза, отново потъва надолу, отново възлиза и т.н. - обаче сливането става така, че всяко следващо сливане стига по-дълбоко. Всяко възлизане е нещо като една компенсация, която се предлага на човечеството, за да не приеме то наведнъж това, което става с това сливане. Винаги, когато една такава епоха на сливането, на упадъка завършва, винаги в индийския светоглед се явява един такъв образ, който се нарича "*Буда*". Последният от Будите е този, който беше вплетен в сина на цар Судодана -

в Готама Буда. Индиецът поглежда и към други Буди и си казва: От времето, когато човечеството е стояло на висотата на духовния свят, е имало цял брой Буди; от последния упадък, от последното сливане на света е имало пет Буди. Будите означават ви.../липсва малко текст/.... в майя, в света на илюзията, но че винаги трябва отново и отново да бъде донесено нещо от прадревната мъдрост, от която то отново може да се храни: обаче понеже човечеството се намира в една слизаща посока, то постоянно изгубва отново тази мъдрост и тогава трябва да дойде един нов Буда, който да и донесе отново едно такова възмездие. Последният беше именно Готама Буда. Преди един такъв Буда, ако трябва да говорим, тривиално, да се издигне през своите различни съществувания до чина Буда, той трябва да стигне до един друг чин: до чина *Бодисатва*. Индийският светоглед вижда също и в царския син на Судодана, в Готама Буда, до неговата двадесет и девета година не един Буда, а един Бодисатва. Следователно този Бодисатва, който бе роден в царския дом на Судодана, се е издигнал чрез усилията на своя живот до онова вътрешно озарение, което символично е описано като "Седене под дървото Боди" и е изразено след това в "проповедта от Бенарес". Благодарение на тези процеси този Бодисатва се издигна в своята двадесет и девета година до чина Буда и можа сега вече като Буда да донесе отново на човечеството един остатък от прадревната мъдрост, която, според индийския възглед, следващите столетия трябва отново да изразходват. Когато човечеството ще е слязло толкова дълбоко, че мъдростта, която този последен Буда е донесъл, ще бъде изразходвана, тогава един друг Бодисатва ще се издигне до чина Буда, Буда на бъдещето, "Майтрейя Буда", който според индийския светоглед се очаква за бъдещето.

А сега нека разгледаме това, което проникна душата на Буда като една прадревна мъдрост в момента, когато той се издигна от чина Бодисатва до чина Буда. От това ние ще можем после да видим най-добре, какво означава това издигане от един Бодисатва до един Буда, което може да се постигне чрез усилията на много съществувания.

Това, което стана в душата на този Бодисатва, ни се разказва чрез една легенда. До своята двадесет и девета година той беше виждал само това, което можеше да види в царския дворец на Судодана. Там от него бе държано настрана всичко, което можем да наречем човешка неволя, човешки мизерия, което се явява в живота и постоянно действава разрушително върху плодородното течение на живота. Така израсна следователно Бодисатва - обаче имайки своето съзнание на Бодисатва, т.е. едно съзнание, което благодарение на миналите съществувания беше постоянно проникнато от вътрешна мъдрост - гледайки само плодородната,

само разцъфтяващата се страна на живота. Но след това той излезе от двореца на своя баща - легендата е достатъчно известна и затова ние ще посочим само нейните съществени черти - и видя това, което никога не можеше да види в царския дворец.../липсва малко текст/...доносен, пресъздаващ живот. Той видя един болен и хилав човек: в здравето се вмъква болестта. И видя след това един старец, който се люлееше на краката си: старостта прониква в това, което се издига младо и свежо в съществуването. Ние трябва да бъдем наясно - нещо, което индийският светоглед предполага в смисъла на Будизма -, че онзи, който от един Бодисатва е станал един Буда, виждаше всички подобни изживявания със своето съзнание на Бодисатва. Той виждаше следователно, как в пълното с мъдрост развитие прониква разрушителният елемент на съществуването. Това подеждва на неговата велика душа така, че той си каза - така разказва легендата -: "Страдание пронизва живота!" Нека застанем на гледната точка на онзи, който гледа тези неща от самия Будизъм, на гледната точка на този Бодисатва Готама, който с висша мъдрост - която живееше в него, но за която той нямаше пълно съзнание - беше гледал до сега плодотворното развитие и сега насочваше своя поглед върху това, което носи разрушение, върху загиващия елемент на съществуването. Нека застанем на една такава гледна точка, на която по силата на предпоставките на своето съществуване трябваше да застане самият Буда. Тогава ще можем да си представим, че този Буда с неговата велика душа трябваше да си каже: Когато добиваме мъдрост, знание, това знание ни води до развитие, тогава в нашата душа възникна една идея за едно постоянно напредващо плодотворно развитие. Следователно мъдростта дава идеята за плодотворно развитие. Но след това ние поглеждаме в света навън. Там ние виждаме един разрушителен елемент: болест, старост, смърт. Мъдростта, знанието не може да бъде това, което би примесило в живота старостта, болестта и смъртта. Нещо друго трябва да върши това. Следователно човек може да бъде проникнат от мъдрост - нещо подобно можете да каже великият Буда, или по-добре казано да почувствува, защото не му беше още ясно неговото съзнание на Бодисатва - човек може да добие от мъдростта идеята за плодотворното развитие, обаче животът ни показва разрушение, болест, смърт и някои други неща, които застават разрушително в живота. Тук трябва да бъде познато нещо, което Бодисатва не можеше още да прозре напълно. Бодисатва е минал от един живот в друг, той така е използвал своите пререждания, че мъдростта е нараснала все повече в него, така щото можеше да гледа на живота от една по-висока гледна точка. След като излезе от царския дворец и видя действителния живот, неговото съзнание не

можеше още да прозре същността на този живот. Това, което събираме в нас като знание от един живот в друг, това, което натрупваме в нас като мъдрост, не може в крайна сметка да ни доведе до разбирането на същинските тайни за съществуването. Тези тайни трябва да се намират някъде другаде, трябва да се намират вън от живота, който живеем от едно прераждане в друго.

Тази идея стана плодотворна в душата на великия Готама и доведе именно до озарението, което се нарича "Озарение под дървото Боди". Тогава му стана ясно - така можем да го опишем: Ние се намираме в един свят на майя, на илюзията. Ние живеем един живот след друг в този свят на майя или на илюзията, в който сме слезли от едно духовно съществуване. В този живот ние можем да се издигнем от един чин на друг в духовно отношение. Обаче през колкото и прераждания да минем и колкото и по-мъдри да ставаме в този живот, чрез това, което той ни дава ние не можем да разрешим великата загадка на съществуването, която ни гледа през очите на старостта, на болестта и на смъртта. Тогава в него проблесна мисълта, че учението за страданието трябва да бъде за него още по-велико от мъдростта на един Бодисатва. И неговото озарение се състоеше сега в това, че той си каза: Следователно това, което се шири в света на майя или на илюзията, не е истинска мъдрост, то е така малко истинска мъдрост, че и след много прераждания ние не можем да почерпим от това външно съществуване едно разбиране за това, което е изпълнено със страдание, и за едно освобождение от страданието. Следователно в това външно съществуване е втъкано нещо друго, което стои далече от мъдростта, от всяко знание. Чрез това от само себе си се разбира, че Буда потърси в един лишен от мъдрост елемент онова, което прониква живота със старост, с болест и със смърт. Не е мъдростта тази, която може да действа някакси освобождаващо, а нещо друго, което не може да се добие от този свят, а което може да се добие само тогава, когато човек се оттегли от света на външното съществуване, в което се редуват прераждане след прераждане, възплъщение след възплъщение. Така от този момент нататък Буда виждаше в *учението за страданието* основния елемент, от който човечеството се нуждае в неговото по-нататъшно развитие. Така той виждаше причината за идването на страданието в света в един лишен от мъдрост елемент, който той нарече *жажда за съществуване*, лишена от мъдрост жажда за съществуване. От една страна мъдрост, от друга страна лишена от мъдрост жажда за съществуване, това беше, което отново го доведе до там да каже: Следователно само освобождението от тези повтарящи се земни съществувания, от тези прераждания които даже и при най-голямата мъдрост не

могат да ни освободят от страдание, само освобождението от тези прераждания може да доведе до спасението, до истинската свобода на човека. Ето защо той размисли върху средствата, които могат да изведат човека от света, в който се намират неговите прераждания, в онзи свят - който трябва само правилно да разберем и тогава не ще имаме онези гротескни, фантастични понятия, които много често хората си образуват върху този свят -, който Буда нарече *Нирвана*.

Какъв свят е Нирвана, в който трябва да влезе този, който е стигнал в живота до там, че е угасил в себе си жаждата за съществуване, че не желае вече да се прероди? Това е светът, който можем да назовем правилно само тогава, когато си кажем: В смисъла на Будизма същинският свят на спасението, на блаженството не може да бъде назван с нищо, което би било взето от това, което възприемаме чрез нашите сетива в сетивния свят, в пространствения свят, в света на физическото съществуване около нас. Всичко, което възприемаме в света на пространството, във физическия свят, може да ни даде само нещо, което не ни сочи към едно освобождение; ето защо не трябва да използваме нито едно от сказуемите на сетивния свят върху света, в който човекът иска да търси своето спасение. Следователно наложете във вас мълчание на всички сказуеми, на всички думи, които човекът може да намери, когато назовава нещо в окръжаващия го физически свят. Нищо от всичко това не се намира в света на блаженството. Не съществува никаква възможност да си съставим една представа за света, в който влиза онзи, който е надмогнал преражданията. Ето защо ние можем да назовем този свят само с една отрицателна дума: Той не е всичко това, което възприемаме с нашите сетива в окръжаващия ни свят! Ето защо трябва да му дадем едно отрицателно име, да кажем за този свят: Този, за когото е угасено всичко, с което той е свързан в това съществуване, ще познае, как ще изглежда там, когато ще влезе в този свят, който тук може да бъде назван само с една отрицателна дума - с *Нирвана*.

Така за будистите този свят е един такъв свят, който не може да бъде назван с нито една от нашите думи. Не едно нищо, а едно такова пълно, изпълнено с блаженство съществуване, че те нямат никакви думи за него. Будистите съвсем не искат с това да го нарекат едно *нищо*. С това ние схванахме вече истинската жилка на Будизма и на неговия начин на мислене и чувствуване. От онази проповед в Бенарес, където за първи път бе изказано учението за страданието, всичко, което знаем за Будизма е проникнато от учението, от познанието за страданието в живота, от познанието за същността на страданието и за това, което води до страданието: жаждата за съществуване. Ето защо може да съществува

само едно нещо, което довежда човека към напредък: освобождението от това съществуване и преражданията. Това, което следва после, е посочването на онези средства, т.е. на пътя *на познанието*, който води над земната мъдрост и съдържа средствата, благодарение на които постепенно човекът става способен да влезе в Нирвана, или с други думи, да използва така земните прераждания, че те най-после да бъдат надмогнати и той да се освободи от тях.

Ако, след като тук бе изложена абстрактно основната мисъл на Будизма, погледнем сега неговата истинска същност, ние трябва да кажем: Този начин на мислене и чувствуване заема едно своеобразно отношение към общия образ на човека. Той изолира човека, интересува се от съдбата и целта на съществуването на човека така, както той стои като отделна личност, като отделна индивидуалност в света. Но как можеше да мисли по друг начин един светоглед, който е изграден върху основното настроение, за което говорихме тук? Един светоглед, който се е родил от основното настроение: Човекът е слязъл от духовни висини и се намира сега в един свят на илюзията, от който от време на време за земното съществуване може да го освободи мъдростта на един Буда, която мъдрост обаче го довежда до там - както при последния Буда -, да търси освобождение от земното съществуване. Как би могла да бъде охарактеризирана при едно такова настроение целта на съществуването на човека другояче, освен той да бъде представен като стоящ изолиран по отношение на целия заобикалящ го свят? Основният образ на съществуването, който стои на основата на този светоглед е такъв, че той представлява един залез и че развитието на земния живот означава едно слизване. Ето защо твърде забележително и характерно е, как самият Буда търси озарението. Буда и Будизмът не могат да бъдат разбрани, без това особено охарактеризиране на озарението на Буда.

Буда търси озарението в пълно изолиране. Той отива в уединение. Това, което е добил от един живот в друг, трябва да бъде победено в едно напълно изолирано съществуване и в силата на неговата душа трябва да бликне онези светлина, която може да го осветли върху света и неговата мизерия. Буда застава като изолиран човек, очаквайки момента на озарението, когато може да прозре - застанал напълно на собствената почва -, че причините за страданието на човечеството се крият в стремежа на отделния човек към прераждания, към възплъщения в този свят, че жаждата за съществуване, каквато тя живее в отделния човек, е причина за царуващата около него мизерия, за всичко, което действа като разрушение в съществуването.

Ние не можем да разберем тази напълно своеобразна форма на озарението на Буда и на учението на Буда освен тогава, когато поставим срещу него това, което намираме в Християнството. Тук в Християнството, около 600 години след явяването на великия Буда ние имаме нещо съвършено различно. Становището на човека спрямо света и спрямо цялата заобикаляща го среда също е охарактеризирана в него. Но как? Ако бихме искали още веднъж да охарактеризираме човека будист, ние бихме могли да употребим един отвлечен израз и да кажем: Чрез учението на Буда разглеждането на света става неисторическо. Всъщност неисторическото е това, което характеризира целия изток. Изтокът вижда как една епоха на Буда изтича след друга епоха на Буда. История не е слизането от една висота към едно по-ниско състояние, а история е стремежът нагоре за постигането на определена цел и възможността човек да се присъедини към цялото човечество, към целия свят, с този от миналото и с този, който ще следва. Това би било история. Обаче човекът будист стои изолиран, само на основата на неговото собствено съществуване, и иска да намери в собственото съществуване силите, които ще го доведат до освобождение от жаждата за съществуване и с това от преражданията. Различно стои шест столетия след това човекът в Християнството спрямо общото развитие на човечеството. Ако се абстрахираме сега от това, което е разпространено като предразсъдък в света, ние можем да охарактеризираме по следния начин това, което е християнската идея.

Доколкото християнската идея се основава на идеите на Стария Завет, тя ни сочи към едно минало човечеството, както тя прави това и във великите, мощни образи на Генезиса /сътворението на света/, сочи ни към онова състояние, при което човекът е стоял по различен начин спрямо своите духовни светове в сравнение с по-късно. Но сега се явява особеното, чрез което в Християнството човекът застава по съвършено друг начин спрямо света, съвършено различно от становището на човека в Будизма. Тук като християнска може да бъде посочена идеята: В мене живее една мъдрост благодарение на онова устройство на душата, което аз сега имам. Чрез начина, по който аз наблюдавам сетивния свят и го схващам с моя ум, в мене живее една мъдрост, една наука, една практика на живота. Но аз мога да отида назад в миналото към едно душевно устройство на прачовечеството, когато душите са се намирали в едно друго състояние. Тогава е станало нещо, което може да бъде наречено не само в будистки смисъл едно слизание на човека от духовно-душевни висини в сетивната майя или илюзия, но което трябва да бъде назовано като нещо друго, а именно като нещо, за което днешните хора нямат една разбираща представа: *грехопадане*. Можем да мислим върху грехопа

дението както си щем, но с едно нещо трябва да се съгласим, а то за днес е достатъчно. В това грехопадение човекът чувства нещо, което му принадлежи, нещо, чрез което той си казва: Както стоя сега като човек, в мене действуват сили, които не са израснали изолирано в този стоящ пред мене човек, но които са се появили в едно прадалечно минало и там са участвували в нещо - участвували са именно в това, че човечеството, към което принадлежа, не само е слязло, но е слязло така, щото е навлязъл в едно друго отношение към света, различно от това, което би настъпило според условията, които са царували по-рано. При своето сливане човечеството е стигнало до определена дълбочина благодарение на нещо, което е станало чрез негова собствена вина, което може да бъде наречено една предосъзната вина. Следователно ние нямаме просто работа с едно обикновено сливане, както разбира това Будизмът, а с едно изменящо се чувствуване в това сливане, което, ако биха действували само предишните условия, не би станало такова, каквото е станало сега: защото сега то е станало такова, че душевното устройство на хората е паднало в едно изкушение.

Така този, който гледа от повърхността на Християнството в неговите дълбочини, поглежда към едно душевно състояние на човека в миналото, което е било преодоляно в течение на историята, но за което той си казва: Чрез това, че в далечното минало е станало нещо, това душевно състояние, което се намира в мене в неговото действие, в неговото следствие като нещо несъзнателно, е станало различно от това, което би трябвало да стане. Обаче будистът стои така спрямо света: аз съм поставен във в света, като съм бил откъснат от една връзка с божествено-духовния свят. Когато гледам този свят, той ми предлага само майя, илюзия. А християнинът стои спрямо света така: Аз съм слязъл в този свят. Ако бих слязъл така, както би отговаряло на съществуващите в далечното минало условия, навсякъде зад сетивната илюзия, зад илюзията на материалния свят аз бих прогледнал в истинското битие и навсякъде бих бил в състояние да намеря това, което е правилното. Но тъй като съм слязъл по друг начин, различно от това, което отговаряше на предишните условия, аз самият съм превърнал този свят в една илюзия. Коя е причината този свят да бъде една илюзия? пита будистът. И той отговаря: Причината е в самия свят! Коя е причината този свят да бъде една илюзия? пита християнинът. И той отговаря: Причината съм самият аз! Аз самият, моята познавателна способност, цялото мое душевно устройство са ме поставили така в света, че сега аз не виждам вече това, което е било първоначално, че сега последствията от моите дела не се явяват така, щото всичко да бъде плодотворно или да може лесно да въз-

никне. Аз самият съм този, който е обвил света в булото на илюзията. Така будистът може да каже: Светът е великата илюзия, следователно аз трябва да надвия света! А християнинът може да каже: Аз съм поставен в света и трябва да намеря там моята цел.

Когато християнинът разбира, че Духовната наука може да го доведе до познанието на повтарящите се земни съществувания, той може да си каже, че трябва да използва тези прераждания, за да постигне целта на своя живот. Той знае: Сега ние поглеждаме в един свят пълен със страдание и заблуждение, защото ние самите сме се отдалечили така много от нашето първоначално определение, щото чрез нашия поглед, чрез нашите дела сме превърнали света, който е около нас, в майя, в илюзия. Обаче ние не трябва да се отдалечаваме от този свят, за да стигнем до блаженство, а трябва да превъзмогнем, да победим това, което самите сме направили на себе си и което прави, щото да не виждаме света в неговата истинска форма, а като една илюзия, и да се върнем отново към нашето първоначално определение. Защото на основата на обикновения човек в нас стои един по-висш човек. Ако този по-висш човек, който е дълбоко скрит в нас, би гледал света, той би го познал в неговата истинност, не би преминавал своето битие през болест и смърт, а през здраве и свежест на младостта и през вечен живот. Това е човекът, който в самите нас ние сме обгърнали в едно було, като сме се свързали с едно събитие в развитието на света, което продължава да действа в нас и ни свидетелствува, че ние не стоим така изолирани в света, че не сме доведени в света чрез жаждата за съществуване на отделния индивид, а почитаме в цялото човечество и участвуваме в един първичен грях на това цялостно човечество.

Така стои християнинът исторически в цялото човечество и се чувства свързан с него, исторически свързан с това цяло човечество. Той поглежда към едно бъдеще, за което си казва: Това, което е било обгърнато в мене като в едно було чрез сливането на човечеството, аз трябва да го постигна отново. Аз не трябва да търся една Нирвана, а трябва да търся висшия човек в мене. Аз трябва да намеря отново пътя към мене самия. Тогава светът около мене не ще бъде илюзия, а ще бъде светът, в който аз ще бъда в състояние да победа чрез собствена работа страдание и болест и смърт. Така будистът търси освобождение от света и от преражданията чрез водена борба срещу жаждата за съществуване, а християнинът търси освобождението от нисшия човек и възкресението на висшия човек, който той сам е обвил в едно було, за да вижда света в неговата истинност. И ние имаме нещо, което се отнася както черното към бялото, което намираме в мъдростта на Буда, когато го сравним с пълните със значение думи на апостол Павла: "Не аз - а Христос в мене!"

Тук ние виждаме онова съзнание, което действа в нас, и заставаме с това съзнание като човешки индивиди в света.

Будистът казва: Човекът е слязъл от духовни висини, защото светът го е изтласкал надолу. Следователно светът трябва да бъде победен, този свят, който е всадил в него жаждата за съществуване, той трябва да напусне този свят. Обаче християнинът казва: Не, вината не е в света, че аз съм такъв, вината е в самия мене!

Така ние заставаме в света с нашето обикновено съзнание. Под това съзнание продължава да действа в нашата личност, в нашата индивидуалност нещо, което по-рано е съществувало като едно ясновидско, като едно образно съзнание. Ние сме сгрешили в това съзнание, което сега вече не е наше. Обаче, ако искаме да постигнем нашата цел, целта на нашето съществуване, ние трябва отново да направим тази грешка. Също както, когато човек се намира в по-късната фаза на своя живот, не бива никога да казва: Аз съм сгрешил през моята младост, но не е правилно ако сега изкупвам това, което съм извършил през моята младост, когато не съм имал съзнанието, което сега имам, - така и сега човекът не бива да казва: Би било несправедливо, ако с моето сегашно съзнание би трябвало да изправа това, което съм извършил, когато съм се намирал в едно друго съзнание, което вече нямам, но което е било заменено с интелектуалистичното съзнание.

Обаче човек може да извърши това изправяне само тогава, когато в него се роди волята, да се издигне от днешното състояние на съзнанието с Аза, в който той сега живее, до един по-висш Аз, който може да бъде охарактеризиран с думите на апостол Павла: "Не аз - а Христос в мене", - не аз - а едно по-висше съзнание в мене!. Аз съм слязъл - трябва да каже християнинът - до състояния различни от тези, които са били обусловени по-рано. Сега аз отново трябва да възляза. Но аз трябва да възляза, да се издигна не чрез аза, който сега имам, а чрез една сила, която може да се всели в мене и да ме изведе нагоре над обикновения аз. Това може да стане само тогава, когато не аз, а Христос действа в мене и ме извежда отново нагоре там, където не виждам света в майя или илюзия, а в неговата действителност, където силите, чрез които болестта и смъртта са дошли в света, могат да бъдат победени чрез това, което Христос произвежда в мене.

Ние разбираме Будизма в неговата най-вътрешна същина най-добре, когато го съпоставим с най-вътрешната същина на Християнството. Защото тогава виждаме, че при Лесинг в неговата книга "Възпитание на човешкия род" могат да стоят думите: "Не е ли цялата вечност моя?" - т.е.: Ако използвам редуващите се прераждания, за да направя да оживее в

мене все повече и повече Христовата Сила, тогава аз ще стигна там, където сега не мога да стигна, защото сам съм се обгърнал с едно було: в сферата на вечностите. Идеята за прераждането ще се покаже още в едно съвършено друго сияние в Слънцето на Християнството. Обаче важното не е само идеята за прераждането, защото тази идея ще бъде все повече и повече завладяна в бъдеще от християнската култура като една истина на Духовната наука, а важното е това, че изхождайки от своето най-вътрешно разбиране Будизмът трябва да направи света отговорен за майя или илюзията, докато християнинът като човек се чувства отговорен за това и поставя в най-вътрешната същност на човека това, което са процеси, за да възлезе до това, което може да се нарече спасение, което обаче в християнския смисъл не е само спасение, а *Възкресение*, защото чрез това азът бива издигнат до един по-висш Аз: до това, от което човекът е слязъл.

Така, когато поглежда света, будистът има работа с един първичен грях на света и се чувства само поставен в този свят, иска да бъде освободен от него. Така християнинът има работа със своя собствен първичен грях и иска да поправи този първичен грях. Това е исторически начин на мислене. Защото тук човекът свързва своето съществуване с едно първично деяние на човечеството в миналото и с едно бъдещо деяние, когато човекът ще е стигнал така далече, щото цялото негово съществуване ще бъде просияно, озарено от това, което наричаме Христово Същество. От тук идва обаче също, че Християнството не поставя в света редуващи се Буди, които така да се каже повтарят някакси неисторически от епоха на епоха едно и също нещо, а поставя в цялото развитие на човечеството едно еднократно събитие. Докато будистът вижда своя Буда да седи под дървото Боди, как той се издига като изолиран човек до озарението, Християнинът гледа към Исуса от Назарет като към слизането от външната част на света на онова, което е вдъхновяващият мир *Дух*. Това ни е представено образно също така нагледно в кръщението извършено от Йоана в реката Йордан, както озарението на Буда при неговото седене под дървото Боди. Така ние виждаме Буда да седи под дървото Боди със собствената си душа, която копнее да се освободи от преражданията, - така виждаме Исуса от Назарет да стои в реката Йордан! Над него слиза това, което е *есенция* на света и което символично е посочено като слизание на Духа във вид на гълъб, който Дух се потопява в неговата вътрешност. Така изповядващият Будизма чувства: От делото на Буда до мене прониква нещо, което ми казва: Угаси жаждата за съществуване, изтръгни корените на земното съществуване и следвай Буда в посоката, където се намират световите, които не могат да бъдат

назовани с никакъв земен израз. А християнинът чувства така: От делото на Христа изхожда нещо, чрез което онова деяние, което е било извършено от прачовечеството, може да бъде изправено. И когато в моята душа ще оживее също така духовното влияние на света, който се намира зад физическия свят, както то е оживяло в самия Христос, тогава аз ще внеса в моите следващи прераждания това, което думите на апостол Павла: "Не аз - а Христос в мене!" ще ми покажат все повече и повече като една жива истина, което все повече ще ме издигне до онази степен, от която съм слязъл.

Ето защо е така трогателно, когато се разказва, че Буда е казал на своите най-интимни ученици: "Аз поглеждам назад към моите минали съществувания като в една отворена книга, мога да чета тази книга страница по страница, мога да обгърна с поглед всеки свой живот, през който съм минал и във всеки един от тези мои животи съм изградил едно сетивно тяло, в което моят Дух е живял като в един храм. Но сега аз зная, че това тяло, в което съм станал Буда, е последното." И той говори за Нирвана, в която трябваше да влезе, и каза: "Аз чувствам как гредите пращят, как стълбовете се сгромолясват, как сетивното тяло е изградено за последен път и сега ще бъде разрушено."

Нека сравним сега едно такова изказване с едно друго, което намираме в Евангелието на Йоана, в което Христос също обръща вниманието върху това, че той обитава в своето външно тяло, и ние чуваме тук Христос да казва: "Съборете този храм - и на третия ден аз отново ще го издигна!" Съвършено противоположният възглед! А това значи: Аз искам да направя нещо, което може да направи плодотворно и да оживи всичко, което се разлива надолу от Бога още от прачовечеството, което се влива в света, влива се в нас. В тези думи ние виждаме указанието за това, че Христос ще изпълни с живот всички сили в постоянно възвръщащите се земни съществувания, сили, които предават истина на думите: "Не аз - а Христос в мене!" Само трябва да бъдем наясно, че Христос говореше така, че съграждането на този храм има така да се каже едно вечно значение, че с това се разбира едно проникване на Христовата Сила във всички онези, които се чувствуват така поставени в цялостното развитие на човечеството. За това събитие, което наричаме Христов Импулс, ние не трябва да говорим така, като че то би могло да се повтори по някакъв начин в течение на развитието на човечеството. Когато будистът мисли в истинския смисъл, той има едно редуване един след друг на Буди, едно повторение на земните епохи, които в тяхното земно протичане имат всъщност един подобен смисъл. Християнинът сочи към едно еднократно събитие, което е охарактеризирано в грехопадението, и затова той

трябва също така да говори за едно еднократно събитие: за Тайната на Голгота, която е едно събитие противоположно, обратно на онова първо събитие. Който би искал да говори за едно повторение на Христовото Събитие, както често се е случвало в историята на човечеството и има опасност да се случи отново, с това той би показал само, че не се е издигнал до истинската същност на едно историческо схващане на развитието на човечеството. Ако трябва действително да имаме история, тя трябва да протича така, че да бъде направлявана от една точка. Както везната трябва да има една точка на равновесието и както гредичката на везната, на която са окачени блюдата, трябва да имат една опорна точка, така и при историческото схващане на развитието на човечеството трябва да съществува едно еднократно събитие така, щото историческото развитие преди него и след него да сочи на едно еднократно събитие. Който би говорил за едно повторение на Христовото Събитие, би казал нещо също така нелепо, както когато някой би твърдял, че можем да опрем гредичката на една везна върху две точки. Че именно в източната мъдрост се говори за едно редуване една след друга на еднородни индивидуалности, които се сменят една друга, какъвто е случаят с определен брой Буди, това характеризира за нас разликата между източния светоглед и това, което човечеството е постигнало в течение на развитието, което първо се е появило на Запад с Христовия Импулс, който е само един еднократен Импулс. Който би искал да оспори еднократността и единственото по рода си Христово Събитие, той би оспорил същевременно възможността на една действителна история в развитието на човечеството, т.е.: той не разбира нищо от действителната история.

Това, което можем да наречем: Съзнанието за съдържането на отделния човек в цялото човечество - че един смисъл изпълва, пронизва развитието на човечеството от начало до край, че не само става повторение на същото - то е същевременно в неговия най-дълбок смисъл християнско съзнание. Това принадлежи на Християнството и не може да бъде отделено от него. Истинският напредък, който човечеството е направило в течение на неговото развитие, е този, че то е преминало от стария светоглед на Изтока към новия светоглед, от неисторията към историята, - напредъкът от вярването, че колелетата на мировото ставане се въртят постоянно по един подобен начин едно след друго, до онази вяра, която вижда в цялостното развитие на човечеството нещо, което е проникнато от един смисъл.

Така едва чрез Християнството учението за преражданията получава своя истински смисъл. Защото сега ние си казваме: Човекът живее своите повтарящи се земни съществувания, своите прераждания затова, за-

щото в него трябва повтарящо да бъде всаждан смисълът на земното съществуване и защото при всяко едно ново земно съществуване го среща един нов смисъл на земното съществуване. Не само в изолирания, отделен човек има един стремеж, но също и в цялото човечество, с което ние се чувствуваме свързани, има смисъл. И стоящият в средата Христов Импулс показва, че по отношение на духовното Слънце човекът може да осъзнае тази връзка, че той може не само да осъзнае едно изповядване на Буда, който му казва: Спаси се!, а да осъзнае връзката с един Христос, който е извършил делото, чрез което се изправя това, което по отношение на слизането на човека е представено символично като грехопадение. Ние не можем да охарактеризираме по-добре Будизма, освен като покажем, как той е вечерната заря на един светоглед, който се е наклонил към залеза, и че едно последно, мощно проблясване на този светоглед е било дадено с Гатама Буда. Ето защо ние не го почитаме помалко. Ние го почитаме като великия дух, който още веднъж събужда в земното съществуване настроението, което донася на човечеството съзнанието за неговата връзка с първичната мъдрост, която връзка сочи именно със своя глас в миналото. Ние знаем напротив, че Христовият Импулс ни сочи с пълна сила към бъдещето. Този Христов Импулс ще се вживее все повече и повече в човешките души, за да разберат тези души: Не спасение - а възкресение, преображение на земното съществуване, това е, което единствено дава истински смисъл на земното съществуване.

Ние не трябва да търсим това, което действа в човешкия живот, само в догмите, в понятията и идеите. В този случай би могло да има някои хора, на които Будизмът да допада повече, отколкото би могло да им допадне Християнството. А ние трябва да търсим същественото в импулсите, в усещанията и в чувствата, които дават смисъл на развитието на човечеството. И тогава ние можем да кажем: В нашата епоха съществува нещо, което може да вдъхне симпатия на голям брой духове за Будизма. Това е един вид нещо подобно като едно Будово настроение в голям брой от съвременните хора. Това Будово настроение не съществува още у Гьоте. Със своята любов към съществуването, със своя начин на мислене и чувствование, който му показваше, че във външното съществуване е втъкан Духът, от който произхожда човешкият дух, Гьоте търсеше спасение от мъките на теснотата, която например го обхваща през време на неговото първо пребиваване във Ваймар, той търсеше това спасение в съзерцанието на външния свят, като отиваше от едно растение към друго, от един минерал към друг, от едно произведение на изкуството към друго и като зад растението, зад минерала, зад произведе-

нието на изкуството търсеше Духа, от който произхожда човешкият дух. Той се стараеше да се срасне с това, което се изявяваше като Дух във всички неща. И Шопенхауер, неговият ученик, за който самият Гьоте е казал по отношение на това, което Шопенхауер е научил от Гьоте; Добре от тебе мисленото, преминало във чужда кръв, Със теб самия да враждува не ще се то забави този Шопенхауер, който беше направил за свой девиз изкованите от него самия думи: "Животът е съмнително нещо; и аз се заех да принеса своя дял с това, като размишлявам върху него", този Шопенхауер търсеше това, което може да му поясни източниците на живота, източниците на съществуването. Тогава по естествен начин той стигна до Будизма и вътърка своите собствени идеи с тези на Будизма. Ние можем да кажем: В течение на развитието на 19-то столетие отделните културни клонове на човечеството са дали на това човечество толкова велики и мощни неща, че в действителност човешкият дух не се считаше за способен да намеря своето изравнение, своето хармонизиране по отношение на това, което се вливяше в него от вън от великите постижения на външното изследване. Той се чувствуваше все по-безпомощен по отношение на света на фактите на личното изследване. Докато видяхме, че този свят на фактите се съгласува чудесно с Духовната наука, ние виждаме от друга страна, как скоро мисленото, което се беше развило в 19-то столетие, не беше на висотата на фактите, които се вливат като резултати на научното изследване в човека. Така щото човекът на 19-то, 20-тото столетие чувства именно тогава най-много: Ти не можеш да овладееш всичко това с твоите познавателни способности. Всичко това се простира навън, обаче ти трябва да се справиш със самия себе си по един друг начин. Ти не можеш да обгърнеш този свят с това, което живее в тебе. Тогава човекът търси един светоглед, който не приема цялата борба с фактите, които днес от външния свят говорят в нашата душа. Обаче за Духовната наука ние ще видим напротив: тя изхожда от най-дълбоките основи и опитности на духовното познание, но е в състояние да обгърне всички факти, които външната наука предлага, да обработи тези факти и да покаже във всичко, че във външната действителност живее Духът. Това за някои хора е неудобно. Тогава хората се оттеглят - поне са тяхното знание - от света на фактите, в който имат да преработват толкова много, и искат да постигнат една по-висока степен само вътре в себе си чрез развитието на душата. Така вече от дълго време съществува един несъзнателен Будизъм. Той работи върху философията на 19-то и 20-то столетие. Ако тогава някой такъв несъзнателен будист се запознава с Будизма, поради чувство на удобство той се чувства повече сроден с Будизма отколкото с европейската Духовна на-

ука, която се бори с фактите, защото знае, че в целия обсег на фактите се проявява Духът.

Ето защо можем да кажем: Тук имаме нещо от неверието и от парализирането на волята, които проникват в душите от една духовна слабост на познанието, които събуждат симпатия за Будизма. Напротив в цялата своя същност християнският светоглед изисква - както основната жилка на този светоглед е живяла с Гьоте - човекът да не се подава на своята собствена познавателна слабост и да говори за граници на познанието, а да си каже: В мене живее нещо, което може да се издигне над всяка илюзия и да стигне до истината и до освобождението на живота. Един такъв светоглед може да иска много по отношение на примирението, но това е едно примирение различно от онова, което отстъпва пред граници на познанието. Когато човек се примирява в смисъла на Кантианизма, той си казва: Човекът въобще не е в състояние да проникне в дълбините на света. Тогава той се примирява принципно, като доставя едно особено свидетелство за слабостта на познанието. Но човек може да се примири и заедно с Гьоте, като си каже: Днес ти не се намираш още на степенята, от която да познаеш света в неговата истинност; но ти си способен да се развиваш. Тогава едно такова примирение води до степенята, на която човек става способен да роди от себе си висшия човек, Християнският човек. Тогава той се примирява, защото знае, че в дадения момент не е постигнал още най-високата човешка степен. Това е едно героично примирение! То се погажда с човешкото съзнание, защото казва: Ние минаваме с чувството на съществуването от един живот в друг и знаем, като живеем с насока към бъдещето, че в повторението на земното съществуване цялата вечност е наша.

Така стоят пред нас две светогледни течения в цялото развитие на човечеството. Едното е Шопенхауерово, което казва: О, този свят с всички негови страдания е такъв, че ние чувствуваме истинското положение на човека само тогава, когато гледаме творенията на великите художници, които изобразяват, представят един образ, който чрез своята аскетичност е постигнал едно освобождение от земното съществуване, който вече плува над земното съществуване. Всъщност - мисли Шопенхауер - най-висшето в едно такова освободено чрез аскетичността човешко същество се показва в това, че то поглежда назад към земното съществуване и казва: Сега аз имам на себе си вече само телесната дреха, която е станала без значение за мене. Аз се стремя нагоре и предвкусявам онова съществуване, с което влизам в допир, когато Земята е победена, когато съм победил това, което е свързано със земното съществуване. В това се състои великото освобождение. И аз нямам вече в себе си нищо, което в

бъдеще би могло да ми напомни за моето земно съществуване. Така говори Шопенхауер, след като е бил проникнат от начина на мислене и чувствуване на Будизма, от настроението, което Будизмът е донесъл в света. Напротив един Гьоте гледа света от един истински християнски импулс, както той прави неговият Фауст да гледа света. Макар и да не гледаме във външния тривиален смисъл към това, макар и да знаем, че всичко, което са нашите земни творения, ще се разпаднат заедно със Земята и ще умрат заедно с трупа на Земята, въпреки това в смисъла на Гьоте можем да кажем: Ние поглеждаме към всичко, през което минаваме на Земята и изпитвайки го ние се учим. Защото макар и да загине това, което ние градим тук на Земята -, не ще загине обаче това, което добиваме когато в нашето земно строителство минаваме през училището на земното съществуване. И така ние поглеждаме с Фауст не само към трайността на нашите земни творения, но към плодовете на нашите земни творения във вечността на нашата собствена душа и казваме, като обхващаме в истински Гьотев смисъл това, което трябва да ни изведе над Будизма, резюмирайки го в думите:

Не може да загине във вековете
Следата на моите земни дни.

МОЙСЕЙ

Берлин, 9 март 1911 г.

При разглеждането на онези велики исторически индивидуалности, с които имаме работа в миналите сказки, при Заратустра, Хермес, Буда, ние стояхме пред явления, които ни интересуват като човеци, доколкото чувствуваме, че с целия наш душевен живот участвуваме в цялостното развитие на човечеството и можем да разберем нашето съвремие само тогава, когато поглеждаме назад към онези духовни величия на миналото, които са участвували в строежа на това, което се простира и до нашето съвремие. При *Мойсея*, чиято личност ще разгледаме днес, нещата стоят свършено различно. При всичко, което е свързано с името на Мойсея, ние чувствуваме, че безкрайно много от него продължава още да живее непосредствено в това, което е съставна част, духовно съдържание на нашата собствена душа. Ние чувствуваме в нашите удове, как все още продължават да действуват импулсите, които са изхождали от Мойсея. Ние чувствуваме, как той още живее в нашите мисли и усещания и как така да се каже, когато се обясняваме с него, като че се обясняваме с една част от нашата собствена душа. Ето защо и текущото предание, което е свързано с Мойсея, присъствува за нас по един свърше-

но друг начин, стои пред нашите очи непосредствено като непрекъснато течащото предание, което се свързва с другите разгледани величия. Това от една страна ни улеснява да разглеждаме личността на Мойсея, защото всеки познава днес от Библията този мощен, издигащ се високо във времената образ. Макар и съвестното проучване, сериозната наука през последните десетилетия и години да е изкарала на повърхността някои неща, които в известно отношение хвърлят тази или онази светлина върху историята на Мойсея, доколкото ние я вземаме от Библията, трябва все пак да кажем, когато погледнем всичко това по-точно: Извънредно малко нещо се изменило в общия образ, който ние носим в себе си и който сме добили от Библията. Ето защо когато говорим върху него, ние говорим като върху нещо познато в широки кръгове. Това именно улеснява разглеждането на неговата личност. Обаче от друга страна трябва отново да кажем, че именно чрез формата на преданието, което имаме от Библията върху Мойсея, това разглеждане отново се затруднява. Можем да видим това вече от съдбата на изследването на Библията през 19-тия век. Постоянно и постоянно трябва да подчертаваме, че даже когато вземем предвид естествените науки - едва някой клон на човешката ученост, на човешката сериозна научна воля може да събуди у нас едно такова дълбоко уважение, едно такова свещено уважение както изследването на Библията през 19-тия век. За онзи, който познава изследването на Библията, нищо не може да се сравни с онова усърдие, с онова остроумие, което е било употребено за да бъдат познати например отделните части на Библията по отношение на нейния стил, на това, което учените считаха, че могат да знаят върху нейния произход, нищо не може да се сравни с онази себеотрицателна научна преданост, която е била упражнена. Въпреки всичко, в това изследване на Библията на 19-тия век можем да видим нещо трагично. Защото колкото по-далече е стигнало то, толкова повече - ако можем да кажем така - то е отнело всъщност от ръката ни Библията. Защото това изследване е разкъсало така да се каже Библията и преди всичко Стария Завет, за да иска да ни покаже, как една част е следвала едно друго течение на преданието в сравнение с друга част, как всичко е било така да се каже събрано в течение на времето в едно цяло, което учените би трябвало отново да разкъсат, за да го разберат. В това може да се убеди всеки един, който вземе в ръка издадените книги върху резултатите от изследването на Библията.

И в известен смисъл ние можем да наречем трагичен резултатът от това изследване затова, защото всъщност той е изцяло отрицателен, защото не е допринесъл нищо за оживяването на това, което Библията може да

направи да оживее, което тя е направила да оживее в сърцата и в душите на хората в течение на хилядолетия.

Ето защо в нашето време задачата на онова духовно направление, което трябва да наречем Духовна наука, която по отношение на другите науки от нашата епоха има задача да съгражда, а не просто да критикува, задачата на това духовно направление е да ни научи отново да разбираме самата Библия, преди всичко по отношение на Библията да зададем въпроса: Не е ли необходимо първо да вникнем в общия смисъл на преданията, в цялата тяхна дълбочина, и едвам тогава, след като сме ги разбрали напълно, да питаме за техния произход? Това никак не е лесно, особено по отношение на Стария Завет. То е особено трудно по отношение на онези части на Стария Завет, които говорят за великата личност, за великия образ на Мойсея. Защото какво ни показва Духовната наука като една особеност на библейските описания? Тя ни показва, че външни събития, външни факти, които са свързани с тази или онази личност, с този или онзи народ, са представени така, както именно те протичат за външното историческо разглеждане. Така щото в Библията личността на Мойсея не е представена така, че неговите изживявания ни са изложени във външния физически свят, както те стават във външния физически свят. Но след това се оказва, че едно описание, което първо говори за външни процеси и изживявания във външния свят, в изложението .../липсва малко текст/... жава непосредствено в едно описание от свършено друг род, което само трудно можем да различим от това, което предхожда. Разказват се пътувания и други външни изживявания, които трябва да вземем просто като такива. Но след това се продължава така, че първо съвсем не забелязваме, че по-нататък в живота се намираме сред едно описание от свършено друг род, като че едно пътуване става от едно място на друго, като че по-нататъшните изживявания трябва да се вземат също така като външни физически изживявания както и предшестващите ги. И след това се намираме сред едно описание на душевния живот на съответната личност, в едно описание, което съвсем не се отнася за външни събития, а за вътрешни душевни борби, за душевни преодолявания, за душевни изживявания, чрез което тогава съответната личност се издига на една по-висока степен на душевното развитие, на познанието, на една по-висока степен на енергичността или до една мисия в развитието на света. Описанията на външните събития се вливат така да се каже непосредствено в символични изложения, които са държани напълно в стила на предишните външни събития, но които съвсем не искат да говорят за външни изживявания, а за вътрешни душевни изживявания. Трябва да кажем, че това твърдение ще остане за всеки ед-

но твърдение само до тогава, докато той не се вживее все повече и повече в особеността на библейските описания с помощта на изложенията на Духовната наука, особено по отношение на онези части, които говорят за Мойсея. Но когато човек се вживее в тази особеност, той се научава да чувства, как в такива точки, където едно външно описание на физически изживявания преминава в едно описание на душевни изживявания и развития, всъщност целият стил, целият основен тон се изменя, че внезапно се явява един нов елемент на изложението, по отношение на който се запитваме: Защо е това? Тогава на това защо не може да се отговори по никакъв друг начин, освен чрез убеждението, което може да се добие от самата душа. Ние имаме работа с онази особеност на изложението, която току що бе охарактеризирана. Това намираме изобщо при всички стари религиозно-исторически изложения тогава, когато трябва да бъдат описани личности, които са достигнали определена висота на познанието, на душевното действие и ние се запознаваме отблизо с един такъв стил, когато все повече и повече се вживяваме в Духовната наука. Това прави така да се каже трудно да добием от библейското изложение едно пълно разбиране на това, което трябва да се разбира на отделните места при описанието на Мойсея.

Така ние имаме тъй да се каже Библията от една страна - но от друга страна имаме също трудностите поради формата на нейното изложение там, където тя прониква в особени дълбочини. Това е станало причина, щото по отношение на схващането на Библията понякога се е отишло твърде далече. Когато например вземе предвид схващането на древноеврейската история от онзи философ, който е живял по времето на основаването на Християнството, ФИЛО, ние виждаме, как той иска да представи цялата история на древноеврейския народ като една алегория. Той иска да даде едно символично изложение на схващането на историята, така щото цялата история би била един вид символизъм на душевните изживявания на един народ. Тук се отива твърде далече. Фило е отишъл така далече затова, защото му е липсвал тактът, който Духовната наука дава, благодарение на който човек знае, къде външните изживявания преминават в душевни изживявания.

С Мойсея ще докажем сега, как в живия ход на развитието на човечеството се намесва една личност, която трябваше да донесе на човечеството нещо от най-висше естество, от най-голямо значение. Когато чувстваме по отношение на това значение, че постоянно имаме нещо сродно с него в нашата душа, тогава пълното разбиране на импулса на Мойсей се превръща за нас в една твърде особена необходимост. Ето защо така да се каже без да излагаме по-нататъшни обстоятелства ние мо-

жем да навлезем в мисията на Мойсея. Но ние не можем да разберем тази мисия на Мойсея, ако не предположим, че всъщност на основата на библейското изложение лежи първо съзнанието за един факт, който вече можахме да обгърнем с поглед при разглеждане индивидуалността на Хермес, на Буда и на Заратустра: че по отношение на душевния живот на човека развитието на човечеството е изпитало в течение на времената един преход от едно старо ясновидско състояние към днешното състояние на интелектуалното съзнание. Нека още веднъж напомним, че в прадревни времена човешката душа имаше определени междинни състояния между будността и съня, когато можеше да вижда в един духовен свят, че това, което е било виждано по този начин в духовния свят, е било изложено в образи и че за нас тези образи са били запазени в митологиите и легендите на древните времена. Когато някой задава въпроса: Как може да бъде доказано старото ясновидско съзнание и външно, без Духовната наука?, той може да намери този отговор на зададения въпрос чрез съвестни проучвания, които са били направени и в наше време, но не са намерили още пълно признание. Тук трябва да обърнем вниманието върху това, че определени изследователи на митовите по отношение на образувания подобни на митовите, на сказанията и т.н., които са се образували още и в по-късни времена при отделните народи, се чувствуват заставени да приемат за раждането на такива митове една свършено друга форма на човешкото състояние на съзнанието. По-рано аз често съм обръщал вниманието върху една интересна книга, която произхожда от един изследовател на митовите, който като такъв може да бъде наречен най-бележитият изследовател на митовите в по-ново време искам да кажа: *Лудвиг Лайстнер* и неговата книга "Загадката на сфинкса". Тази книга принадлежи към най-забележителните в нейната област. В нея се показва, че някои митове изглеждат като продължения на събитията от света на сънищата, които се изживяват типично. Лайстнер не стигна до Духовната наука, той нямаше никакво съзнание за това, че доставяше първите градивни камъни за едно истинско познание на старите митологии. Но ние не можем да разберем така митовите и сказанията като преобразувания на типичните сънища, както Лайстнер ги е схващал, а трябва да ги разберем изхождайки от едно минало човешко състояние на съзнанието, което е виждало духовния свят в образи и поради това го е изразявало също в образи. Никой не може действително да разбере старите сказания, митове и легенди, ако първо не предположи, че старите митологии са почерпени от едно друго състояние на човешкото съзнание - първо като една хипотеза. Затова и днес толкова малко се напредва в разбирането на старите сказания и митове! Това

старо предичовешко или най-малко предиисторическо състояние на душевното устройство е преминало в сегашното състояние на съзнанието, което накратко може да бъде охарактеризирано, като кажем: по отношение на нашето съзнание ние се намираме ту в будно състояние, ту в сън и последователно сменяме тези две състояния. В будното съзнание ние завладяваме възприятията на външния свят чрез нашите сетива и свързваме тези възприятия, комбинираме ги чрез нашия интелект. Сетивно-интелектуалното съзнание, което действа чрез нашия ум, чрез нашия разум, е заменило старото ясновиждащо душевно състояние. Така ние охарактеризирахме една черта на историята, как се представя историята, когато разглеждаме развитието на човечеството в неговите дълбочини. Но на основата на такива изложения, каквито са дадени в Библията, лежи и нещо друго. Това е, че на всеки народ, на всяко племе, на всяка човешка раса, както те се явяват в течение на развитието на човечеството, е отредена така да се каже определена мисия. Старите ясновидски форми на съзнанието са се явявали в различни видове, в различни форми, според дарбите, темперамента на отделните народи. От тук имаме единството на старото ясновидско съзнание в различните митологии и езически религиозни изповедания, което намираме в преданието. Така ние можем да кажем: Това не е само едно отвлечено единство на това старо схващане на света, което имаме пред нас, а на най-различните народи и раси са били поверени най-различните мисии и чрез това общото съзнание е било оформено по най-различен начин. След това обаче, когато искаме да разберем това развитие на човечеството, ние трябва да вземем под внимание това, че то не е едно безсмислено редуване на култури, но през цялото развитие на човечеството преминава един смисъл. Така щото някоя форма на съзнанието се проявява в определена култура по-късно, защото по-късното има да прибави към по-раншното като един нов лист, като един нов цвят, защото общият смисъл на развитието на човечеството се проявява в редуващите се една след друга форми. Така ние разбираме най-добре един народ в смисъла на Духовната наука, като кажем: Тези съответни народи - били те древните индийци, персийци, вавилонци, гърци или римляни - са имали всеки един от тях определена мисия. Това, което може да живее в съзнанието на човечеството, се е оформило по един съвършено особен начин. Ние не разбираме тези народи, ако не сме в състояние да схванем тяхната съвсем особена, индивидуална своеобразност като тяхна мисия. Но общото развитие на човечеството върви така, че така да се каже за всяка една такава мисия е отредена една епоха. Когато тази епоха е изминала, тази съответна мисия е изпълнена. Съответната мисия беше отредена на един народ. Мо-

же така да се каже да е минал часът за една такава съответна мисия на един народ. Това, което се е съдържало като зародиш в нея, е дало своите плодове, проявило се е. Но тогава може да се яви случаят, щото този или онзи народ да запази по-нататък съответната особеност, това, което лежи в неговия темперамент, в неговите заложби. Тогава така да се каже един народ прескача момента, когато на мястото на старата мисия трябва да се яви една нова, продължава да живее по-нататък със своята особеност в по-късно време, през което обективният ход на развитието на човечеството е поставил нещо ново на нейно място.

Нещо подобно можем да наблюдаваме особено при египтяните, с чиято особеност се запознахме в сказката върху Хермес. Египтяните имаха една висока мисия в общото развитие на човечеството. Но тази мисия беше създала вече всичко, което се криеше като заложби в нея, беше го изявила. Това, което трябваше да дойде по-нататък, беше заложено наистина като зародиш в египетската култура, но египетския народ като такъв запазваше своя темперамент, своята особеност, не беше в състояние да даде от себе си форма на новата мисия. Ето защо ръководството и направляването на човечеството трябваше да премине върху един друг елемент на човечеството. Това трябваше наистина да израсне от египетския елемент, но то трябваше все пак да бъде нещо различно. Така ние виждаме като един вид изменение на посоката в общия смисъл на развитието на човечеството. За целта ние трябва да вникнем с мисълта в развитието на египетската мисия. Това, което можеше да бъде извлечено от него, да бъде почерпено от него, него остави първо Мойсей да действа върху неговата душа. Това действуваше и в душите на неговия народ. Обаче той нямаше призванието да продължава старата мисия на Египет, а да внесе от нея нещо съвършено ново в развитието на човечеството. И понеже това ново беше така мощно, така обхватно и решаващо по своята природа, затова и личността на Мойсей е една така велика и мощна за целия ход на човешката история и затова начинът, по който мисията на Мойсей се разви от изтеклото развитие на египетския народ, е толкова интересна и плодотворна да бъде разгледана и в наше време. Защото това, което Мойсей е извлякъл от египетския народ, което след това е прибавил като дела действайки от висините на духовното развитие, то продължава да действа и в нашите души. Ето защо Мойсей бе чувствуван като една личност, която така да се каже не трябваше да вземе това, което имаше да даде на човечеството, непосредствено от някоя епоха, от някоя специална мисия, а той бе схващан като една личност, която трябваше да бъде засегната в нейната душа от вълните на Вечното, което постоянно и постоянно се потопява чрез различни

канал и се влива в развитието на човечеството, за да го оплоди. Това, което съществуваше като вечна ядка в душата на Мойсей, трябваше да намери своята почва и да узрее върху това, което той можеше да получи от египетската култура. Че в лицето на Мойсей имаме работа с една душа, която имаше да даде това, което трябваше да даде като най-висшето, черпейки от вечните извори, това ни е посочено съгласно старите описания символично в затварянето на Мойсея в едно сандъче скоро след неговото раждане. Който познава такива описания в религиозното развитие, знае, че те винаги искат да обърнат вниманието на хората върху нещо много важно. От минали изложения на този цикъл от сказки знаем, че когато човекът иска да се издигне със своето познание до висшите духовни светове, той трябва да мине през определяни стадии на душевното развитие, като се изолира напълно от целия заобикалящ го свят и събужда най-елементарните духовни сили на своята душа. А когато трябва да ни се представи, че един такъв човек донася още с раждането си със себе си духовните блага, които водят до най-висшето нещо на човечеството, това не може да бъде представено по-добре, освен като се каже: За тази личност беше необходимо тя да мине чак до физическото през едно изживяване, чрез което нейните сетива, всичко, което тя има като дарба на схващане, е изолирано от физическия свят. Тогава за нас става разбираемо, когато чуваме, че дъщерята на египетския цар, дъщерята на фараона, сама извади момчето от водата и го нарече "Мойсей" защото казваше: "Защото аз го извадих от водата." Този смисъл се крие в самото име за онзи, който разбира името на Мойсея, както за това се загатва и в самата Библия. С това този разказ за Мойсея иска да каже, че представителката на египетската култура, дъщерята на фараона, отправи живота в една душа, която е изпълнена със съдържанието на вечността. Така ни се показва по един чудесен начин, как Вечното, което Мойсей имаше да донесе на човечеството, е облечено във външната дреха на египетската култура и мисия.

След това в развитието на Мойсея ни се описват външни изживявания. Тук ние отново виждаме, как Библията дава своето описание по такъв начин, че с това тя разбира външни изживявания. Това, което четем в библията върху съдбините на Мойсея и върху всичко, което той изживява като страдания върху поробването на своя народ в страната на Египет, ние можем да го считаме като описание на външни отношения. Но след това - бихме могли да кажем незабелязано - изложението преминава в едно описание на вътрешни изживявания на Мойсея. Това става там, където Мойсей побягва и е доведен при един жрец, при мидианитския жрец *Йетро* или *Регул*. Който може да познае едно такова

описание от изучаването на стари духовни описания, той намира даже и в имената, че тук изложението преминава в описанието на душевни изживявания на Мойсея. Това не трябва да се разбира така, като че Мойсей не е извършил едно пътуване до един храмов център, до един център на жреческа школа, обаче описанието е дадено художествено по такъв начин, че външното е вплетено в изживяванията, през които минава душата на Мойсея. Така външните изживявания, които са ни дадени тук, на това място, навсякъде те са указания за това, до което се издига Мойсей борейки се, за да се издигне до едно по-висше състояние на душата. Какво ни се показва в лицето на *Йетро*? От Библията лесно може да се разбере, че той е една от индивидуалностите, до които постоянно сме довеждани, когато проходим развитието на човечеството, които са се издигнали до висока степен на свръхвиждащото познание, до едно познание, което човек може да добие само тогава, когато бавно и постепенно се вживява чрез душевни борби в това, което единствено може да даде разбиране на онези духовни висоти, по които се движат такива хора. Мойсей трябваше да бъде подбуден за своята мисия чрез това, че стана един вид ученик на една от тези тайнствени индивидуалности, които се оттеглят със своята размисъл от останалото човечество и са само учители на ръководителите на човечеството. Аз зная добре, че с това казах нещо, което ще събуди у мнозина хора днес противодействие. Обаче то е нещо, което би трябвало да изпъкне и външно за всеки, който наблюдава по-дълбоко историческото развитие на човечеството, че съществуват такива тайни и пълни с тайнственост личности. Това, което Мойсей трябваше да изживее като ученик на този велик жрец-мъдрец, ни се описва така, че на мястото, където търси жреца, той среща при един кладенец - отново един символ, един символ за извора на мъдростта - седемте дъщери на жреца-мъдрец. Който иска да разбере, какъв по-дълбок смисъл се крие в едно такова описание, трябва преди всичко да си спомни, че във всяко митично описание винаги, през всички времена, това, което душата може да развие в себе си като по-висши познания и като душевни сили въобще, е представено чрез символа за женски образи. Даже и *Гьоте* в заключителните думи на "Фауст" говори за "Вечно"- Женственото". Така в "седемте дъщери" на жреца Йетро отново познаваме седемте човешки душевни сили, с които мъдростта на жреца-мъдрец можеше да разполага. Трябва да помислим, че в онези древни времена, които бяха още напълно оживени от съзнанието на старото ясновидство, царуваха други възгледи върху това, което човешката душа е с нейните отделни сили. Можем да си съставим една представа за това съзнание само тогава, когато изходим от понятия, ко-

ито ние самите имаме днес. Ние говорим днес за човешката душа и за нейните сили, за мисленето, чувствуването и волението, по такъв начин, че имаме в нас тези душевни сили, че те съставляват така да се каже съставни части на душата. Не така е мислил древният човек под влиянието на ясновидската дарба. Той не чувствуваше в своята душа една такава единна същност и не чувствуваше в своето мислене, чувствуване и воление такива сили, които действуват от центъра на Аза и организират единно душата. Но древният човек се чувствуваше отдаден на Макрокосмоса, а отделните сили, отделните душевни сили той чувствуваше като стоящи във връзка с особени божествено-духовни Същества. Както ние можем да си представим - но което не правим -, че нашето мислене е оплодено, носено от една друга мирова сила, също така отделна мирова сила за чувствуването и отделна за волението, така че в нашето мислене, чувствуване и воление се вливат различни течения, различни духовни сили от Макрокосмоса и ние стоим във връзка с тях-, така древният човек не е чувствувал душата като нещо единно, а си е казвал: Това, което е в мене, е само душевната арена и на тази арена изиявяват своя живот божествено-духовни Сили от Вселената.

Имаше седем такива душевни сили, които бяха дадени у Мойсея, които действуваха на арената на душевния живот. Ако искаме да видим, как въобще за човешкото съзнание всички възгледи са станали все по-отвлечени и отвлечени, по-интелектуални и по-интелектуални, можем да вземем Платон, чиито идеи са живи същества, които водят едно съществуване както за днешния човек само материалните вещества. А отделната душевна сила има нещо, което се изиявява на арената на цялата душа. Обаче способностите на душата се превръщат все повече в отвлечени понятия и единството на Аза все повече и повече влиза в своите права. Колкото и странно да звучи, но ние още можем да познаем в една отвлечена форма това, което дъщерите на мидианитския жрец-мъдрец трябва да символизируют, като седемте живи духовни сили, които трябва да действуват на арената на душата, в седемте средновековни свободни изкуства. Както там седемте свободни изкуства оживяват от човешката душа, това е последният отзвук на съзнанието, че в душевното естество на човека се изиявяват седем способностите тези седем способности имат за своя арена именно душата.

Когато вземем предвид това, ние сме доведени пред факта, че със своята душа Мойсей стоеше пред общия аспект на седемте човешки душевни сили, но че той имаше предимно задачата да внедри като един импулс на човешкото развитие само една единствена от тях. Това той можа да стори благодарение на факта, че на особената кръвна заложба и на осо-

бения темперамент на неговия народ беше дадено да прояви особен интерес към тази душевна сила, към тази душевна способност, която в нейните действия стига чак до нас. Това беше душевната способност, която включва другите, действащи по-рано отделно душевни сили, и един единен вътрешен душевен живот, в един живот на Аза. Ето защо се разказва: Мойсей се ожени за една от дъщерите на Йетро. А това значи: в неговата душа прояви особено силно своето действие една от душевните сили, прояви се така в нейното действие, че под неговия импулс стана една душевна сила, която даваше тон продължително време в развитието на човечеството, душевна сила, която обхваща другите в една единна азова-душа.

Такива описания трябва да се дават напълно резервирано в нашето днешно време. Защото нашата епоха няма така да се каже никакъв подходящ орган, за да разбере, че онези описания, които изглеждат като външни физически изживявания, са дадени именно затова, за да покажат, че във времето, за което е описано това, съответната душа минава през едно вътрешно развитие. т.е. издига се по особен начин до своята мисия. Така ние виждаме как това, което древните египтяни нямаха: това вдъхновяваше на Мойсея с човешката сила не Аза, с центъра на човешките душевни сили, беше меродавно именно за него. Ето защо можем да кажем: В мисията на египетския народ беше заложено да основе още веднъж една култура с мисията на старото ясновидство. Всичко, което египетската култура ни е предала като най-добро, е произлязло от особената форма на ясновидските сили, които египетските жреци-мъдреци и египетските ръководители са имали. Обаче мировият час за тази мисия беше вече минала, човечеството трябваше да бъде призовано за развитието на онази душевна сила, която трябваше да замести за дълго време в развитието на човечеството старото смъртно ясновидство. Азовото съзнание, интелектуалността, рационализмът, разумът и умът, които са насочени към външния сетивен свят, трябваше да бъдат поставени в човечеството на мястото на старото ясновидство. Обаче аз вече споменах, че в бъдещите двете форми ще се съединят: ясновидската сила с интелектуалното съзнание, така щото човечеството отива към едно такова бъдеще, когато в хората ще бъде обща една интелектуалност протъкана от ясновидска форма.

Следователно, това, което днес считаме като най-важен елемент на културния живот, *е получило своя първи импулс чрез Мойсей*. От тук и чувството, което още имаме в нашата душа на душевна сила за продължаващото действие на Мойсеевия импулс, интелектуалистичното мислене, действието в ума, в разума, беше това което беше дадено на

Мойсея. На него то беше още дадено по един свършено особен начин. Защото всичко, което по-късно трябва да се яви в неговата особена форма, трябва да бъде от по-рано дадено в особено в света на древните времена. Тук ние имаме пред себе си един чудесен пример. Това, което по-късното човечество дължи на Мойсея, е силата за раждане на разума и интелекта, да мисли интелектуално върху света в пълно будно състояние от азовото съзнание, да си обясни интелектуално света. На Мойсея съзнанието за интелектуалността трябваше да бъде дадено така, че в самия него /в Мойсея/ интелектуалното съзнание трябва да проблесне по начина на старите ясновидци. А това значи: *Мойсей наистина имаше първия интелектуалистичен импулс, обаче при него той беше едно ясновиждане*. При него той беше първият от нови и последният от старите импулси. Това, което по-късното човечество беше във от ясновидството, той го имаше в това ясновидство. На него му бе дадено познанието за чистия разум и за ума, когато неговата душа беше пренесена в ясновиждащи състояния чрез влиянието, което той бе получил при мидианитския жрец. Такъв е примерът с неговото изживяване пред "горящата къпина", която обаче гореше в такъв огън, че не изгаряше от него. Тогава мировият Дух се изяви пред Мойсея по нов начин, както не би могъл да се открие на познанието на египтяните в тяхното ясновидство. Който е запознат с фактите, знае, как в течение на развитие на човешката душа стига до там, постепенно да вижда изменени външните предмети, така щото на заден план те се явяват протъкани от първообразите, от които са възниквали. И образът, който така величествено ни е показан от Библията в "горящата къпина", този образ познава всеки един, който се издига до едно духовно познание, той го познава отново като нещо, чрез което вижда в духовния свят. Така ние разбираме, как това, което трябваше да бъде дадено на Мойсея по ясновидски начин то трябваше да бъде едно ново съзнание за мировия Дух, който протъква и изпълва със своя живот света. Докато предишните народи бяха главно към множеството на мировите сили така, щото тези сили действуваха в човешката душа по такъв начин, че отделните душевни сили не представляваха едно единство, а едно множество, и човешката душа беше само страната за тяхното действие -, сега Мойсей трябваше да познае един миров Дух, който не се изявява само за едно отделна душевна сила която не стои до други равностойни нему духове, действущи в други душевни сили; а Мойсей трябваше да познае онзи миров Дух, който *може да се изяви само в най-дълбокия, в най-свещения център на душевния живот, като се изявява само в самия Аз*, където човешката душа осъзнава своя център. Когато човешката душа чувствава, че в Аза тя стои

така в тъкането и живота на духовното, както някога са се чувствували народите, че с тяхното същество те стоят в духовните мирови сили, тогава душата чувства това, което на Мойсея се изяви това чрез ясно-видско познание и което трябваше да бъде почитано на основа на света, за което народите получиха импулса от Мойсея. Тази основа на света, тази Първопричина на света хората могат да я разбират с ума, който комбинира явленията на света, могат да я разберат като *единност* стояща на основата на света. Когато днес често поглежда към центъра на своя душевен живот, самият този център едно нещо, което трябва да му се яви като твърде бедно по съдържание, на всеки че е най-силното, което човек може да изживее. Към този център, на техния душевен живот са се почувствували насочени особено високо надарени натури в течение на техния живот, какъвто е бил например *Жан Пол*, който разказва в своята автобиография: "Никога няма да забравя неразказаното още никому явление в мене, когато присъствах на раждането на моето себесъзнание, за което явление мога да посоча мястото и времето. В един преди обед стоях като малко момче на вратата на къщата и гледах наляво към дръвника, когато внезапно яви вътрешното видение "аз съм един аз" слезе като светкавица от небето върху мене и от тогава остана светещо: тогава моя аз за първи път видя самия себе си и за вечността. Трудно може да се помисли тук за измами на паметта, тъй като никакъв чужд разказ не можеше да се намеси в едно събитие станало в най-скритата светая-светих на човечността на което получи трайност само чрез всекидневните странни обстоятелства." Това, което е "най-скритата светая-светих", се яви на човека като най-силното, като най-мощното в душевния живот, но не може да осъзнаят това така, както осъзнава разнообразните други душевни изживявания: то не е така богато. Когато човекът се оттегля в този свят той чувства, че в чудесните думи "Аз съм" този център на неговия душевен живот звучи мощно и интензивно, но с малко словесно съдържание.

Чак в тази скрита светая-светих действа онзи миров Дух, който е ясен за Мойсея като единен миров Дух. Нищо чудно, че когато този миров Дух се изяви на Мойсея, той си каза: Щом получавам задачата да заста на пред народа, за да сложа началото на една култура, която да бъде основана на себесъзнанието, кой ще ми повярва? На кое име трябва да се позова аз за моята мисия? И той получи като отговор: "Ще кажеш: Аз съм АЗ-СЪМ!" /Моето име е "АЗ-СЪМ"/. А това значи: Ти не можеш да изразиш името на онова Същество, което се изявява с най-вътрешната светиня на човешкото същество, по друг начин, освен с думите, които означават собственото битие! /Аз съм/. Така Мойсей се показва в явлението

на горящата къпина природата на Яхве или Йехова и не разбиране, че в часа, в който името на Яхве изгря като "АЗ-СЪМ", развитието на човечеството навлезе един нов елемент, че трябваше да бъде заменена старата египетска култура, в която Мойсей трябваше само да развие своята душа, за да разбере това, което трябваше да го срещне с най-висшето в живота.

След това имаме разговора на Мойсея с Фараона. От този разговор лесно можем да видим, че Мойсей и фараонът стоят един срещу друг и не могат да се разберат. Описанията трябва да представят, че всичко, което Мойсей има да каже от едно напълно преобразено човешко съзнание трябва да остане неразбираемо за фараона, в който могат да живеят само продължаващите действия на старата ясновидска египетска култура. То ни се описва нагледно по начина, по който ясновидски документи гласят. Защото Мойсей говори един нов език, облича това, което има да каже с думи, които произлизат от азовото съзнание на човешката душа, които трябваше да останат напълно неразбираеми спрямо онова, което фараонът не можеше единствено да мисли. Така целият египетски народ беше натоварен до онзи час в света с една мисия, която той можеше да изпълни само на основата на старото ясновидско съзнание. Обаче часът за това беше вече изминал. Ако египетският народ живееше по-нататък, той живееше по-нататък с онези качества на народ, с онзи темперамент, които притежаваше по-рано, но той не намери прехода през пропастта, която се шири между старото време и новото, за което беше предназначен именно еврейският народ. Този преход от старото в новото време намери Мойсей. Ето защото споменът за това, което Мойсей намери със своя народ, беше празнуван като спомен за прехода от старото в новото време Пасах /Пасха. Пасах = преход/. Защото този Пасах трябваше да напомня, че на Мойсея бе дадена възможността да бъде премината пропастта между старото и новото време. Египтяните не можеха да преминат тази пропаст, не можеха да хвърлят мост над нея, те останаха на едно място като народ и времето мина над тях. Така трябва да си представим отношението на Мойсея към египтяните и към неговия собствен народ.

Това, което Мойсей имаше да даде на своя собствен народ, беше напълно основано в природата на еврейския народ. Що беше то? Старото ясновидство трябваше да бъде заменено от интелектуалното умствено съзнание. В миналите сказки бе показано, как ясновидското съзнание беше свързано с външното тяло, как то се развива свободно тогава, когато чрез своите психически упражнения човекът става в своя душевен живот свободен от външния телесен инструмент. Но интелектуалното съз-

нение има за свой инструмент, за свое оръдие именно човешкият организъм, като този организъм е свързан с мозъка и с кръвта. Това, което порано висеше така да се каже над физическия организъм и намери своето по-нататъшно развитие отвъд организма чрез отношението между учител и ученик, това трябваше да се вживее като свързано с един физически организъм, т.е. свързано с това, което течеше с кръвта на народа от поколение на поколение по-нататък. Ето защо това, което Мойсей трябваше да даде, понеже беше импулсът за една интелектуална култура, то може да бъде дадено само на един народ, който строго се придържаше към по-нататъшното течение на кръвта през поколенията. С този инструмент беше свързана първо същността на новата култура. Тя трябваше да се изяви така, че това изявяване не ставаше само в духовното, а така, както народът бе изведен вън от другия народ, сред който беше изпитал своята подготовка, и след това разви чисто за себе си в отделно редуване на поколенията, в отделно течение на кръвта през поколенията външен инструмент, външното оръдие, което трябваше да създаде основата на интелектуалната култура за цялото бъдеще.

Така на нас ни се показва, как историята на света става пълна със смисъл и как духовното е свързано с външния физически инструмент с кръвта. В Библията можем да видим, как този, който описва нещата, се старее да покаже, че преходът от старата култура на египтяните към културата на Мойсей трябваше да бъде представен в неговото светогледно историческо значение, каквато е например преминаването през Червено Море. Зад преминаването на Червено Море от Израелите и издвяването на Египтяните се крие един чудесен факт за развитието на човечеството. Този факт става обясним за нас, когато разберем тези събития.

Ние виждаме тук как с египетския народ се потвърждава това, което за душевните сили е по необходимост свързано с това, което се нарича ясновидска култура. След това, което до сега бе изнесено в тези сказки, вие не ще предположите, че аз искам да поставя човека близо до животинската природа. Но това, което трябва да бъде изяснено тук, може най-добре да бъде разбрано, когато вземем изходната точка от животинската организация. Трябва да си представим, че цялото животинско мислене и животинският душевен живот е нещо съновидно, нещо тъпо в сравнение с човешкото, именно по отношение на интелектуалния душевен живот. Въпреки че старото човешко ясновидство не трябва никак да бъде поставено наравно с животинския душевен живот и се различава коренно от него, все пак с животинския душевен живот, с инстинктивния живот на животното можем да изясним една черта, която и старият

човешки душевен живот е имал. Макар и в съответните списания да е преувеличено, все пак има нещо вярно на основата на това, че там, където стават земетресения, изригвания на вулкани и т.н., животните побягват с дни по-рано. Докато хората, които разбират всичко от техния интелект, остават на място, животните са раздрусани. Така в тъпия инстинктивен живот на животното ние виждаме, че то е тясно свързано с живота в природата и виждаме, как то действа. Описанията във връзка с това са често пъти преувеличени. Обаче който познава Духовната наука, знае, че животинската природа е така вплетена в целия окръжаващ живот на природата, че при животното можем така да се каже да говорим за едно "знание", което в неговите елементарни сили регулира живота на животното и което човекът не притежава затова, защото той развива своя по-висш интелект, който го прави способен да обхваща нещата чрез понятия, които обаче от друга страна го е откъснал от вплитането в природата.

Но със старото ясновидство ние трябва да си представим едно такова вплитане с природните процеси и за човека, едно инстинктивно познание, което казваше на човека: Това и това става; приготвя се това или онова, - както и при хората, които чрез усилията на душата се издигат до едно по-висше познание, когато цялата тяхна заложба е благоприятна за това, е възможно едно такова проникване с погледа в процесите на природата, едно виждане, за което не могат да се дадат никакви "обяснения". Който работи над своята душа и от конфигурацията на своята душа знае да каже нещо, което интелектуалното съзнание не знае да каже, той се чувства неудобно, когато навсякъде се пита: Защо това е така? Докажи ми това, което имаш да кажеш?! Не се мисли, че едно такова знание върви по съвършено различни пътища в сравнение със знанието, което се добива чрез логиката на ума. Отговаря напълно на истината, че Гюте, когато е поглеждал през прозореца, често пъти можел да предскаже с часове по-рано, какво време ще настъпи. Нека си представим това съществуващо у древните хора така, че чрез влизането в духовния свят те са имали възможността да бъдат вплетени с природата и с нейните процеси различно от днешните хора с тяхната наука, тогава ние ще разберем една от основните черти на старото ясновидство за практиката на живота. Древното човечество не е имало никакви метеорологични институции и съобщения, където чрез вестниците и други можеше да бъде предсказани промяната на времето, но то е имало едно усещане, насочвало се е според това усещане, което нагледно му е показвало, какво ще настъпи. Такъв е бил до висока степен случаят особено при египтяните, без те да имат нашето разлагащо знание и нашата

наука; те знаеха да се отнасят така, че това да отговаря на живата връзка с целия окръжаващ свят. Но именно понеже световният час за египетската култура беше минал, тази способност на египтяните беше навлязла все повече и повече в упадък и те са били все по-малко способни да се ориентират във фактите на природата, не можеха да кажат от констелациите на външните елементи, на външните стихии, как трябваше да се отнасят. Защото сега вече хората трябваше да се научат да прозрат констелациите на външните елементи с ума, а Мойсей трябваше да даде импулса за това от ясновидското съзнание.

И така ето че виждаме Мойсея и неговия народ застанали пред Червено Море. Чрез едно знание, което е подобно на нашето, което при него е пренесено още в ясновидското състояние, той познава, как чрез природните отношения - чрез една особено комбинирана връзка на източния вятър и на приливното и отливното движение на морето - съществува една възможност да пренесе своя народ през морето в благоприятния час. Този факт ни се разказва в Библията и ни се показва: Мойсей стои там като основател на новия, интелектуализиран светоглед, който и днес още съвсем не е изтекъл, който отново ще научи човека да доведе практиката на живота в хармония с природните отношения, както Мойсей направи това. Египтяните бяха един народ, чийто час беше минал. Те не можеха вече да знаят, какво ще стане в по-късен час. Старите природните инстинкти бяха изчезнали у тях. Така те се намираха на същото място както в древни времена. Но в древни времена те биха си казали: Сега ние не можем да минем отвъд! Това старо, инстинктивно чувство на природата беше достигнало в упадък при тях и те не можеха да се живеят в новото, интелектуално съзнание. Ето защо те стояха безпомощни пред Червено Море и объркани, заблудени чрез тяхното немеродавно вече съзнание и налетяха на нещастieto. Така ние виждаме, как новият елемент на Мойсея направо контрастира със стария елемент, виждаме старото ясновидство стигнало в такъв упадък, че то трябва да се заблуди и чрез неприспособяването към новото време да си приготви гибелта.

Когато чрез такива привидно външни описания прозрем и разберем това, което всъщност описателят иска да каже, в такива данни ние намираме великите повратни точки на развитието на човечеството, които ни се описват, и разбираме, че никак не е лесно от цялото своеобразно описание на старите писания да открием значението на такива, личности, каквато е например Мойсей. Че Мойсей се е опирал напълно на едно старо ясновидство, че при него *новата интелектуална култура била още ясновидска*, това ни се показва и по-късно там, където трябва да се реши, дали той действително трябва да преведе своя народ в Палестина.

Този народ трябваше да бъде преведен там като нещо, което чрез цялостната форма на кръвта трябваше да основе интелектуалната култура. Това, което Мойсей имаше като ясновидство, не можеше обаче да бъде самата тази култура. Защото тази култура не трябваше да бъде ясновидска; тя трябваше именно да се яви като нещо ново спрямо старото ясновидство. Ето защо виждаме, как Мойсей се чувствуваше призван да доведе своя народ до определена точка, но самият той не можеше да го въведе в новата страна. Той трябваше да предостави това на онези, които бяха призвани за новата култура. Това ясно ни се казва в Библията. Докато Мойсей е вестител на Бога, който се изявява чак в азовата същност, загатва ни се също, че Мойсей е само в състояние чрез своя ясновиждащ поглед да чуе силата на словото на този миров Дух. И когато се намира в едно положение, където - изоставен на себе си - трябва да помогне на своя народ, той прибягва до своята шатра, където отново може да види ясновидски своя Бог. Но там му се казва: Понеже ти не можеш да продължиш това, което ти е дадено в ясновидското мислене, един друг трябва да води по-нататък твоя народ. От това говори нещо, чрез което Мойсей ни се явява също в едно сияние, което иска да каже, че този, който е ясновиждащ, е един пророк, какъвто вече никой не се е явил в Израел. С това се загатва, че той е бил последният, който е имал едно такова ясновидство, и че новата култура трябваше да действа по-нататък при съответните народи без ясновидство, само на основата на преданието и на този на интелектуалността, за да може да се подготви това, че Азът, които човечеството беше осъзнало сега на тази нова основа на културата, да може да приеме един нов елемент в себе си.

Чрез мисията на Мойсея човечеството беше доведено до там, където то трябваше да разбере и можеше да разбере, че протъкващият и оживяващият света миров Дух можеше да бъде най-ясно почувствуван, най-човешки почувствуван в "Аз съм", в най-вътрешния център на човешката душа, но че първо Аз съм трябва да се изпълни с едно съдържание, което сега отново може да обгърне света, така щото бедната дума Аз съм може да получи най-богатото съдържанието за целта беше необходима една друга мисия, мисията, която после можа да бъде изразена със забележителните думи на апостол *Павла*: "Не аз - а Христос в мене!" Мойсей доведе човечеството до основаването на една азова култура. Сега азовата култура трябваше да се вживее като един дар отгоре, като една култура на народ, като един съсъд, който трябваше да приеме ново съдържание. Азът трябваше първо да се развие в лоното на древноеврейския народ и в съсъда трябваше да се влее онова, което можеше да излезе от едно действително истинско разбиране на палестинските събития на Голготската Тайна. Тук Азът трябваше да приеме едно ново

съдържание, което беше почерпено от самия духовен свят. Това, което бе влято като нещо ново в Аза от подготвителното развитие на човечеството и лицето на древноеврейския народ, ние можем да го разберем най-добре, когато хвърлим поглед върху трагедията разказана по чудесен начин в книгата на Йов, но която трагедия можем да разберем само от особеността на древноеврейския народ.

В тази книга ни се разказва, че *Йов* - въпреки че се придържа като един праведен към своя Бог и има съзнание, че всичко, което има, идва от неговия Бог, - изпитва нещастие след нещастие в своя живот, в своето семейство, лично върху себе си. Така щото в откровенията на неговия Бог има нещо, което би могло да го заблуди и да го вкара в съмнение, че действително онзи миров Дух, за който току що говорихме, се изявява в човешкия Аз. Нещата отиват толкова далече, че жената на Йов не може да разбере, защо нейният мъж още се придържа към своя Бог и затова му казва забележителните думи, които имат едно незабравимо значение: "Отречи се от твоя Бог - и умри!" Какво значат следователно в смисъла на тази пълна със значение алегорична трагедия тези думи: "Отречи се от твоя Бог и умри!"? Нищо друго освен: Щом Бог, който трябва да бъде изворът на твоя живот, се отнася така с тебе, тогава отречи се от него. Но тогава е сигурно, че участието на това отричане от Бога е смъртта, че този, който се отрича от Бога, той се откъсва от живото развитие. Приятелите на Йов не могат да разберат, че той не е поел върху себе си никакъв грях, тъй като резултатите би трябвало да се проявят над праведната личност. Самият разказвач не може да ни накара да разберем по друг начин, че все пак съществува мировата правда, освен чрез това, че смазаният, хвърлен в мизерия Йов все пак получава във физическия свят едно възмездие за всичко, което беше изгубил.

Така в алегорията на забележителната книга Йов звучи вече Мойсеевото съзнание и ние виждаме: Човекът е насочен към неговия Аз. Обаче в момента, когато може да се заблуди, когато Азът може да се изяви във физическото, той изгубва - или може да изгуби - съзнанието за връзката с извора на живота. Но че в света на физическото не трябва да има само изправяне, но при всяко изпадане в мизерията на физическото, в страданието и болката на физическото човекът може да бъде победител над всичко физическо, понеже в неговия Аз не само свети първоизточникът на всичко разпръснато във времето и пространството, а в този Аз може да бъде приета Силата на Вечния - че човекът може да разбере това, то бе дадено с Христовия Импулс. Така с думите на Павла: "Не аз - а Христос в мене" бе казано: При Мойсея хората бяха доведени до там, да разберат: Всичко, което протъква и оживява света в пространство и във време, се изразява в най-дълбока форма в човешкия Аз. Ние разбираме

света, когато го разбираме като произлязъл от един такъв Аз. Но ако искаш да приемеш Вечното в Аза, ти трябва да познаеш не само обединяването на временното, не само единството на Яхве във всичко намиращо се в разпространено в пространството и във времето, а концентрично даденият зад всяко единство извор на Христа.

С това ние виждаме личността на Мойсей като личност, която се подготвя за Християнството; виждаме как чрез Мойсей в човешкото съзнание бе така да се каже всаден съсъдът, който през цялото бъдещо развитие на човечеството ще трябва да бъде напълнен с вечната духовна субстанциалност, т.е. - разбрано в истинския смисъл - с Христовата Същност. Така ние разбираме, как Мойсей е поставен в човешкото развитие. Именно чрез едно такова разглеждане всяко преглеждане на историята добива най-дълбокия смисъл. Че в този или онзи момент се явява тази или онази личност, че чрез тези личности в човечеството се вливат онези вечни извори, които водят човечеството напред в неговото развитие, това поражда в нас чувството за истинската връзка на отделния човек с цялото развитие на човечеството, на която връзка бе обърнато вече внимание в предишната сказка върху Буда.

Когато така обгръщаме с поглед развитието на човечеството, ние си казваме: Ние се научаваме да се познаваме като стоящи в един жив смисъл на развитието. Ние се научаваме да познаваме, как така да се каже мировите Духове са имали нещо предвид с нашето съществуване и как това, което те са имали предвид, което са мислили, все повече и повече се проявява в живота. Да, разглеждането на най-великите духове и на най-великите събития на развитието на човечеството ни даряват с онова силно съзнание, с онази сигурност в нашата душа, с онази сигурност на надеждата, благодарение на която единствено можем да застанем правилно в общото определение на човечеството така, че да обгрънем по този начин мировата история и отново да почувствуваме хубавите думи на Гьоте, който казва: "Най-доброто", което историята може да роди в нас, е "ентузиазмът". Обаче онзи ентузиазъм, който не остава само едно мъртво удивление, а се състои в това, че ние приемаме в нашата душа семената на миналите времена и развиваме тези семена в плодове за бъдещето. И думите на поета оживяват в една изменена форма, когато от разглеждането на най-великите личности и на най-великите събития добиваме истината:

Времето е една цъфтяща ливада,
Развитието на човечеството нещо велико и живо,
И всичко е плод и всичко е семе!

КАКВО ИМА ДА КАЖЕ АСТРОНОМИЯТА ВЪРХУ ВЪЗНИКВА- НЕТО НА СВЕТА ?

Берлин, 16 март 1911 г.

Кой би могъл да се съмнява в това, че трябва да гледаме с оправдани надежди към онази наука, която наричаме Астрономия, когато става дума за възникването на света, за развитието на света? Защото с право Астрономията е една наука, пред която не само човешкият интелект трябва да има най-високо уважение, защото тя ни дава важните познания за далечините на света, но Астрономията е нещо, което въпреки всичката отвлеченост и суровост говори по-най-силен начин на нашата душа, на целия наш дух, така щото можем да кажем: Има нещо понятно в това, че човешката душа се надява да добие разбиране върху най-дълбоките тайни на съществуването от разглеждането на звездното небе, което говори така дълбоко на нашата душа, когато го оставим да ни действа на душата през нощите с разбирането на нещата.

Днес искаме да се спрем, да разгледаме от гледището на Духовната наука въпроса: Какво има да ни каже тази Астрономия върху възникването на света? Може би това, което накрая ще се получи от тези разглеждания, ще изглежда за някои така, като че едно цвете на надеждата е било ошмулено. Който би получил това впечатление, би могъл от друга страна да се утеши с това, че през последните години, накрая на 19-тия век тази Астрономия е донесла такива чудесни резултати, че имаме достатъчно основание да се радваме до най-висока степен на тези резултати - също и интелектуално, .../има добавен текст но не се разчита/... даже когато чрез по-дълбоки познания на по-ново време в тази област именно това задълбочаване на астрономическата наука през последните десетилетия ни доставя малко надежда и радост, когато чрез нея, както тя застава пред нас като наука във външния свят, искаме да добием светлина върху великите въпроси за възникването и развитието на вселената. Тук трябва да обърнем първо вниманието на това, че към всичко онова, което съществуваше от времето, когато чрез Коперник, Кеплер, Галилей, чрез наблюденията на Хершел или чрез смелите спекулации на Кант и Лаплас получи такова силно задълбочаване, че към всичко това в течение на 19-то столетие се прибави нещо, което ни въведе по един неподозрян по-рано начин и в материалния характер на небесния свят. Докато по-рано хората трябваше да се ограничават да твърдят така да се каже от смелостта на човешката мисъл, че когато насочваме погледа към звездните светове, там застават срещу нас светове, които трябва да считаме подобни на нашия собствен свят, докато те трябваше да се ограничават в тази смелост на човешката интелектуалност, спектралната анализа на гениалните изследователи Кирххоф и Бунсен през 19-тия век ни

даде възможност да проникнем чрез физикалните инструменти направо в материалната природа на звездите, така щото от онова време насам можем да се осмелим да твърдим на основата на непосредственото наблюдение, че в различните слънца, които светят за нас от пространството, в петната на мъглявините и в други формации, които срещаме в небесното пространство, имаме по същество същите вещества със същите материални свойства, които намираме и на нашата Земя. Ето защо можем да кажем, че от средата на 19-тия век насам нашата наука можа да добие познанието: Ние стоим тук като хора на Земята сред един материален свят с неговите закони, с неговите сили. От действието, което тези материални закони показват в така наречения спектроскоп - които познаваме едва от средата на 19-тия век -, и от това, че от най-далечните небесни пространства в спектроскопа се получават същите действия, можем да заключим, че в цялото мирово пространство, доколкото става дума за материалния свят, имаме разлети същите вещества и същите закони на тази материя. Докато в известно отношение по-рано изследването на движението на звездите беше само един вид геометрическо изчисление, прекрасното и гениално свързване на спектралната анализа с така наречения Доплеров принцип ни даде възможност да наблюдаваме не само онези движения, които стават пред нас, но и да ги познаваме като един вид нарисувани върху една повърхност движения на звездите; но от онова време насам ние можем да включим в нашето разсъждение и онези движения на звездите, които се отдалечават от нас или се приближават до нас, защото чрез Доплеровия принцип малкото разместване на линиите в спектроскопа стана от голямо значение за движението на звездите, доколкото те се отдалечават от нас или се приближават към нас. Докато по-рано беше възможно да бъде изчислявано само онова, което ставаше в една плоскост, която стои перпендикулярно на посоката на нашия поглед. В един такъв принцип, какъвто е свързването на Доплеровия принцип със спектралната анализа, се съдържат големи постижения на астрономическата наука. Но това, което човешката глава може да измисли като един вид образ на света, както той се получава, когато си представим пространството изпълнено със слънца, планети, спътници на планетите, с мирови мъглявини и други образувания и техните преплетени едни в други движения и закономерни взаимодействия, - за този образ на света, който се получава по този начин и който ние установяваме в нашите мисли ние казваме: Можем да считаме за понятно, че един такъв образ се яви на стремящия се към познание човек като обрязец на яснота и вътрешна еднородност, когато ставаше дума действителността да бъде обхваната с мисълта.

Нека си представим, що значи да обгърнем с мисълта една формация която изпълва пространството, да я изчислим: така се движат формите, малките и големите, така едната действа върху другата. Нека си представим, що значи: да вмислим в пространството една така ясна в себе си мисъл, нека си представим това, като например го сравним с някое друго природно действие, което виждаме около нас, например с раззеленяването на листата на дърветата през пролетта или с разцъфтяването на цвета на едно растение. Онзи, който стои живо в науката или е стоял живо в нея, знае, каква горчивина изпитва човешката душа, когато първо на почвата на чисто външното наблюдение постоянно е принудена да прибъгва до понятия, които никак не могат да бъдат мислени до край, когато например става дума да си представи едно развиващо се растение, да не говорим за по-сложни явления, каквото е животинският организъм. Даже още в явленията на химията и на физиката на нашето земно развитие в топлинните действия и т.н. остава някакъв остатък, когато искаме да разберем, да обхванем с ясни форми от понятия това, което нашите очи виждат, нашите уши чуват. Когато обгърнем поглед навън и гледаме това, което нашите очи виждат, и след това можем да обхванем вижданото в един такъв образ, който се изразява в ясни промени на мястото, във взаимни отношения на движение, тогава понятно е, че това има едно очарователно въздействие вътре в нас и можем да си кажем: Такива обяснения, които можем да дадем за движението на звездите в пространството и тяхното взаимно действие, са в себе си така неимоверно ясни, че можем да виждаме в тях въобще един образец на обяснения. Ето защо нищо чудно, че тази мисъл за пленяващата яснота на астрономическия образ на света е обхванала множество духове. За този, който проследяваше теоретическата наука на 19-тия век, беше извънредно поучително да види, как най-изпъкващите духове на 19-тия век поеха пътища, които са предварително набелязани от горепосоченото пленяващо, омагьосващо чувство.

Духовете на 19-тия век мислеха приблизително така: Ние поглеждаме вън в пространството, виждаме във взаимните отношения и движения на звездите, когато ги обхващаме в мисли, един образ с чудесна яснота. Сега нека се опитаме да се вгледаме в онзи малък свят, в който без съмнение може да се вгледа само спекулиращата мисъл, която учените в 19-тия век все повече и повече изградиха хипотетично: в света на атомите и на молекулите. Учените от 19-тия век все повече и повече си представяха, че всяко вещество се състои от много малки частици, които никакъв микроскоп и никакво око не могат вече да видят, които обаче трябва да бъдат предположени хипотетично. Така бе предположено, че както в небесното пространство имаме много звезди, накъдето и да насочим по-

глед, атомите съществуват като един вид много малки звезди. От взаимното подреждане на атомите, как те са групирани заедно, се получава тогава - разбира се само за хипотезата - това, което в малък размер може да събуди образа: Тук ти имаш определен брой атоми, те се намират в определено взаимоотношение едни спрямо други и се движат едни около други. Когато атомите стоят в отношения едни към други и се движат, това означава, че материята, която съдържа тези атоми, е например водородът или кислородът. Всички вещества са сведени до много малки атоми, от които те се състоят. Тези малки атоми са също групирани, тогава определени групи образуват молекулите. Но ако бихме могли да виждаме в тези атоми и молекули, да проникнем с нашия поглед в тях, тогава бихме имали в извънредно малък мащаб едно копие на яснотата, която имаме вън, когато имаме небесното пространство изпълнено със звездите. Имаше нещо съблазнително за някои мислители на 19-тия век, когато можеха да си кажат: Всички явления, които виждаме вън, светлина, звук, еластичност, електричество и т.н. водят накрая до такива действия, които са обусловени от силите и движенията на атомите, които стават така, както силите и движенията в големия свят, когато гледаме в небесното пространство. В някои духове се раждаше един странен образ: Когато поглеждаме в човешкия мозък, той също се състои от веществата и силите, които намираме вън в света; и ако бихме могли да виждаме в най-малките форми на човешкия мозък, в циркулиращата кръв на човека, накрая ние бихме видели навсякъде като много малки атомни и молекулярни светове, които в малък мащаб са едно копие на големия небесен свят. Вярваше се, че ако бихме могли да проследим чрез изчисление това, което се получава чрез атомите и техните движения, тогава бихме могли да познаем, как определен вид атомни движения - действайки върху нашите очи - предизвикват впечатлението на светлина, други впечатления на топлина. Накратко казано, хората се представяха, че могат да сведат всички явления на природата до една малка, извънредно малка астрономия: до астрономията на атомите и на молекулите. Даже бе създадена думата, която играете голяма роля в сказките предизвикващи удивление, които през 70-те години *Емил Дю Боа Реймонд* държа върху границите на природопознанието, думата за "Лапласовия дух". Това беше един вид модна дума и не означаваше нищо друго, освен че идеалът на едно обяснение на природата би трябвало да бъде да сведем всичко, което виждаме около нас, до познаването на движението на атомите и молекулите по астрономически начин. Лаплас беше онзи ум, който обгърна със своите сили нашето пространство на звездния свят. А онзи ум, който би могъл да пренесе това обгръщане с погледа на звездите от мировото пространство в най-малките молекулярни и атом-

ни форми, би се приближил така да се каже все повече и повече до идеала да познава нашата природа астрономически. Ето защо сега можем - и това с право - да кажем: Имаше хора, които мислеха: когато имам впечатлението, че чувам тона *cis* /до диес/, или виждам червено, тогава в действителност в моя мозък става едно движение; и ако бих могъл да опиша тези движения така, както астрономите описват движението на звездите на небето, тогава бих могъл да разбера, за какво се касае при разбирането на природните явления и на човешкия организъм. Тогава бихме имали в нашето съзнание факта: аз чувам *cis*, аз виждам червено. Обаче в действителност работата би била така: Когато възприемаме червено, в нас се разиграва един малък атомен и молекулярен Космос и ако бихме знаели, какви са движенията, тогава бихме разбрали, защо възприемаме червено, а не жълто, защото при жълтото би станало едно друго движение.

Така през 19-тия век астрономическото познание се превърна в един идеал, прониквайки всяко познание на природата със същите ясни понятия, които важат и за астрономията. Можем даже да кажем, че е до висока степен интересно да проследим, как се е развила теоретическата естествена наука под влиянието на една такава мисъл. Ако трябва да обърна вниманието върху нещо, което преди много години се случи със самия мене, то би могло да бъде следното. Познавах един училищен директор, който беше отличен човек, също и като училищен директор. Обаче през време на своята останала училищна дейност, още от началото на 70-те години на 19-тия век той се беше занимавал да измисли една такава система на природата, в която човек може да се лиши от силата на привличане и отблъскване, приета като меродавна още от Нютоново време. Така щото този училищен директор, който се наричаше *Хайнрих Шрам*, чиито трудове са забележителни, се опита в своя труд "Общото движение на материята като основна причина на всички природни явления", наред с всичко, което беше вече изхвърлено от астрономическото познание, да изхвърли и това, което дотогава се наричае сила на привличане, с която се привличат материите в пространството.

Много интересно беше това, което този човек се опита да постигне по определен гениален начин, което по-късно бе подражаване. Защото щом вярваме, че светлината не е нищо друго, освен движение на много малки материални частици, че звукът и тонът както и топлината не са нищо друго освен движение на много малки материални частици, щом астрономическото познание може да осветли навсякъде, защо трябва да допускате тогава още онези странни, мистични сили: от Слънцето към Земята през празното пространство? Защо да не бъдем в състояние да приемем на мястото на тези сили на привличане, в които хората бяха

вярвали като в нещо непоклатимо, защо да не можем да приемем на тяхно място и такива между атомите и молекулите? Защо да не можем да установим такъв един факт? Действително този човек успя да разбере привличането на небесните тела и на атомите помежду им, без да вземе на помощ някаква сила на привличане, като показва: Когато в пространството две тела стоят едно срещу друго, не е необходимо да предположим, че те се привличат, защото - мислеше Шрам - онзи, който не вярва в нещо подобно, което минава през пространството като подаващи се ръце, не предполага едно такова привличане. Единственото, което бихме могли да предположим, е, че там се намира малка, движена материя, която тласка от всички страни като малки топки, така щото малки топки тласкат от всички страни двете големи топки. Когато се постъпва точно в изчислението и не се прави никаква грешка, намира се, че просто поради причината, че ударите между двете кълба и тези, които са предизвикани отвън, дават една разлика, силите, които иначе са били приети като сили на привличане отвън, могат да бъдат заменени с ударите от вън. Така щото на мястото на силата на привличане бихме могли да поставим ударните сили, които привличат материята.

В посочената книга ще намерите тази мисъл прокарана с голямо остроумие. Бих могъл да посоча и по-късно излезли трудове от същия характер, обаче Шрам първи е третирали въпроса. Така щото когато едно ново явление се явява, ние винаги трябва да го отнасяме там, където то за първи път се е появило. Така следователно Шрам можа да покаже, как свършено по същия закон две молекули упражняват сили на привличане, точно по същия начин както най-големите небесни тела. Така астрономическото познание стана нещо, което зае място в най-голямото мирово пространство и действуваше чак в предположените най-малки части на материята и на етера. Това стоеше като един велик и мощен идеал през цялото време пред мислителите на 19-то столетие. Който се е учил през това време, знае, как тогава този идеал бе разработен за най-различните явления, как астрономическото познание беше един завладяващ идеал. И можем да кажем, че всичко - първо през 70-те години - беше способно да благоприятствува подържането на този идеал, защото към всичко, което.../има допълнителен текст - не се разчита/... във връзка с великите постижения на естествените науки, се прибавяше в това време още и онова, което се яви на бял свят чрез по-точното изследване на отношението на топлината към другите природни сили. През 60-те години получи все по-голямо признание това, което *Юлиус Роберт Майер* беше показал с гениален поглед още през 40-те години на 19-тия век: че топлината може да бъде превърната в други природни сили съгласно напълно определени числови отношения. Че това беше така, ние

виждаме, когато например прокарваме пръста си върху една повърхност: натискането се превръща в топлина. Когато нагриваме една парна машина, топлината се превръща в двигателните сили на машината. Както тук топлината се превръща в двигателна сила или силата на налягане се превръща в топлина, така и другите природни сили, електричество и т.н. също се превръщат в природни сили, за които се мислеше, че те са превръщаеми. Когато тази мисъл биваше свързана със законите на астрономическото познание, можеше да се каже: Това, което имаме тук пред нас, се различава по отношение на действителността само чрез това, че определена форма на движение в света на атомите и молекулите се превръща в друга форма на движение. В молекулите съществува определена форма на движение, така да се каже една малка, сложна астрономическа система, и движенията се превръщат в други движения, системата в други системи. Така топлината се превръща в двигателна сила и т.н.

Така хората мислят, че могат да обгърнат и да проникнат с погледа всичко. И впечатлението на астрономическото познание беше толкова голямо, че то можеше да даде една такава цел. Но ние трябва да кажем, че чрез всички тези мисли бе добито първоначално твърде малко за една теория за възникването на света. Защо? За да не попаднем още от самото начало на това, което Духовната наука има да каже и което лесно може да бъде атакувано от противниците, трябва да хвърлим поглед върху идеите, които са имали такива хора, които са стояли сред духовния живот и сред идеалите на онова време. Можем да се убедим по най-прост начин за това, как са се разиграли тези неща, ако насочим по-отблизо поглед върху онази реч "Върху границите на природопознанието", която *Дю Боа-Реймонд* е държал на 14 август 1872 година на събранието на естествениците в Лайпциг. В тази реч *Дю Боа-Реймонд* възхвалява във всички нюанси този идеал на астрономическото познание и каза, че истинска естествена наука има само там, където сме в състояние да сведем отделните природни явления към една астрономия на атомите и молекулите, а всичко останало не важи като обяснение на природата. Следователно според това изказване някой би обяснил природонаучно човешкия душевен живот, ако би успял да покаже, как трябва да се групират в човека атомите и молекулите по образа на астрономическите движения, за да направят да се яви един човешки мозък. Обаче същевременно *Дю Боа-Реймонд* обърна вниманието на това, че всъщност за обяснението на душата и на нейните факти не е направено още нищо чрез едно такова астрономическо обяснение, защото казваше той: Да предположим, че бихме постигнали идеала, че бихме могли действително да кажем: така и така стават движенията на атомите в човешкия мозък спо-

ред образа на астрономическите движения: при възприятието на тона до диез бихме видели този комплекс от движения, при възприятието на червения цвят един друг комплекс - тогава от гледището на естествена-та наука ние бихме задоволили нашата причинна нужда. Обаче никой човек, подчерта Дю Боа-Реймонд, не би могъл да разбере, защо определен вид движения се превръща в нашия душевен живот именно в изживяването: виждам червено, чувам оргелов тон, изпитвам миризма на рози или тем подобни. Защото Дю Боа-Реймонд обърна вниманието върху нещо, което всъщност още *Лайбниц* беше подчертал и срещу което не може да се възрази нищо: Да си представим - ако въпросът би се касаел само за движение - да си представим човешкия мозък уголемен до огромни размери, така щото тогава бихме го имали пред нас така, че бихме могли да ходим из него като из една фабрика, където можем да наблюдаваме всички движения на колелетата и на ремъците и бихме могли да покажем: тук има определено движение - него бихме могли тогава да нарисуваме и да го изчислим, както можем да изчислим движенията на планетите около Слънцето. Обаче никой човек не би знаел, ако не би го познавал от други неща: това движение, което аз наблюдавам, отговаря в душата на изживяването: аз виждам червенокоси не би могъл да извлече това, а само би могъл да открие закони на движението и да си каже: така и така протича движението, това и това става в пространството, - но не би могъл да намери връзката между тези мислени по-образца на астрономията движения и същинското изживяване: виждам червено, чувам оргелов тон, помиришвам розово ухание. Ако не би знаел от някъде другаде, откъде идват тези изживявания - той никога не би могъл да заключи за тях от движението на атомите. Даже Дю Боа-Реймонд каза твърде рязко: "Каква мислима връзка съществува между определени движения на определени атоми в моя мозък от една страна, и първичния, неопределим по-нататък, неоспорим факт, от друга страна: чувствавам болка, изпитвам радост, вкусвам сладко, мириша розово ухание, чувам оргелов тон, виждам червено, и също така между непосредствено произтичащата от това сигурност: следователно аз съм? Напълно и завинаги остава неразбираемо, защо на определен брой атоми на въглерода, на водорода, на кислорода и т.н. не ще да е безразлично, как те стоят и се движат, как са стояли и са се движили, как ще стоят и ще се движат?"

Без съмнение това, което Дю Боа-Реймонд изказа по този начин, не отговаря напълно на една природосъобразна логика; защото именно в този рязък израз можем да видим, че не е безразлично на определен брой молекули - следователно на материалните частици -, в какво положение се намират и се движат. Защото всички вие знаете, че на сярата, на азота и

на въглерода не е безразлично, как те стоят едни до други: когото са поставени при определени условия едни до други, те дават барута. Също така не е безразлично, в какво отношение сме поставили въглерода спрямо водорода; а касае се затова, дали при движението веществото е доведено при едно друго вещество, с което то е сродно и може би ще даде една експлозивна сила. Следователно това изказване беше направено, беше изстреляно така да се каже над целта, макар и в него да има известна сянка от истина. Но правилното в това изказване беше вече познато от Лайбниц: Че не съществува никакъв вид преход между астрономическото движение на молекулите и атомите и между качествата на нашите изживявания и на нашия вътрешен душевен живот. Не съществува никаква възможност да бъде премината тази пропаст чрез простата астрономическа наука като "движение".

Това е именно, което можем богато да извлечем от някои грешки, които се съдържат в споменатата реч на Дю Боа-Реймонд "Върху границите на природопознанието". Обаче ценното в тази реч е: в нея има нещо като една реакция против всесилата и всемъдростта на астрономическото познание. Ако размислим върху това, което можахме да извлечем така богато, ние ще намерим възможност да го пренесем върху голямото астрономическо познание. Да предположим, което без съмнение е правилно: че от астрономическите познания на движението на най-малките частици на материята не можем да намерим мост към душевните и духовните изживявания. Но тогава и от това, което голямата астрономия предлага - от описанието на звездното небе и неговите движения и отношенията по звездите помежду им - също не можем да изградим мост до евентуални изпълващи пространството душевни и духовни действия! Щом е вярно и правилно е да приемем това като вярно -, че когато в смисъла на Лайбниц и на Дю Боа-Реймонд увеличим нашия мозък толкова много /по-добре казано: ако си го представим увеличен толкова много/, че бихме могли да ходим из него и да гледаме движенията в него както гледаме движенията на небесните тела, и щом в тези движения на нашия мозък не възприемаме нищо от насрещните образи на тези движения, никак не трябва да се чудим, че когато стоим в един така увеличен мозък - а именно в образа на света - също не можем да намерим моста между движенията на звездите в небесното пространство и евентуалните душевни и духовни дейности, които пронизват мировото пространство и биха се намирили в същото отношение към движенията на звездите, както нашите мисли, чувства и душевни изживявания към движенията на нашата мозъчна материя. Тогава - когато Дю Боа-Реймонд изказа това - за всеки, който можеше да мисли, беше възможно заключението, което обаче оттогава насам никой не е направил: Ако е вярно

това, на което с определена сигурност обърна вниманието Дю Боа-Реймонд, трябва също да кажем: Щом нещо душевно, нещо духовно изпълва пространството, тогава никаква астрономия, никакво астрономическо познание - особено тогава, когато то изпълнява споменатия идеал на 19-тия век - не може да говори по някакъв начин за или против духовното или душевното, което изпълва пространството, защото от движенията не може да се заключи за духовното.

С това бе дадена необходимостта да кажем: Астрономът трябва да се ограничи в описанието на това, което става в небесното пространство, а във връзка с това, което стана в небесното пространство, той ни най-малко не може да се произнесе, дали към движенията на звездите в голям мащаб принадлежат душевни изживявания от душевно естество, както към нашите движения на материалните частици в мозъка принадлежат нашите душевни изживявания. С това още през 70-те години на 19-тия век бяха посочени границите на астрономията. Обаче би трябвало да се пита по начин съвършено различен от този на Дю Боа-Реймонд, а именно: Съществува ли някаква възможност да се проникне по някакъв друг начин, за да се намерят изпълващите космическото пространство душевни и духовни същества? Ето защо, за разлика от астрономията, Духовната наука ни обръща вниманието на нещо, което многократно разглеждахме в тези сказки: че човекът е в състояние да развие и повиши своите познавателни сили до други степени, различни от тези, които той има в нормалния живот. Едва тогава, когато тези познавателни сили са били издигнати до една по-висока степен, е възможно да намерим в пространството и във времето нещо различно от това, което се считаше като най-идеалното постижение за времето и пространството в 19-тия век: астрономически установяеми движения на силите и атомите в пространството.

Но ние не трябва да подценяваме и това, което външната естествена наука има да каже върху развитието на света. Защото фактите на естествената наука, които развити в една радикална и фантастична форма доведоха до идеала на едно астрономическо-молекулярно и атомно познание, от друга страна през 19-то столетие са изхвърлили от себе си нещо, което трябва да считаме като образец на природонаучен, осветляващ дълбоко тайните на съществуването факт. И въпреки че този факт има ограничено значение, все пак той е от първостепенно естество. Днес ние можем само да загатнем за него, защото това, за което се касае при него, е отговорът на въпроса: "Какво има да каже Астрономията върху възникването на света?". Освен горното трябва да обърнем вниманието и на това, което може да бъде показано във външния свят, за да дадем отговора на този въпрос: че в природонаучното мислене, изследване и експеримент

периментирани е било доказано ясно, колко правилно е общо взето, че можем да превръщаме природните сили едни в други, че например можем да превърнем топлината в работа или определена работа в топлина, но това е правилно при едно важно ограничение. Докато от една страна важи: Топлината може да бъде превърната в механическа работа, в двигателна енергия и отново двигателната енергия в топлина - от друга страна трябва да кажем, че, когато искаме да превърнем обратно топлината в работа, в двигателна енергия, това не може да стане по един неограничен начин. Това можем да видим най-нагледно при парната машина. Ние произвеждаме движението чрез топлината, но не можем да превърнем всичката топлина, която получаваме в парния котел, така, че всичката тази топлина да се превърне в двигателна енергия. Винаги се губи една част от топлината, така щото винаги, при всички процеси в природата, където топлинна енергия се превръща в движение, трябва да се считаме с една загуба на топлина, каквато сигурно имаме при парната машина. Защото и при най-добре построените парни машини, само една четвърт от топлината се превръща в движение, другата се излъчва в хладното пространство и т.н. Ние можем да сторим това само така, като държим сметка, че една част от топлината - като топлина - се излъчва в мировото пространство.

Това познание, че наистина двигателната енергия се превръща без остатък в топлина, обаче не и обратно топлината да се превърне без остатък в двигателна енергия, е станало и във външно отношение едно от най-плодоносните познания за науката на 19-то столетие. Защото всичко, за което сега съществуват преподавателски катедри, върху което съществуват цели библиотеки - върху термодинамиката -, почива единствено на това познание. Така щото една голяма част от нашата съвременна физика е изградена върху това, което именно тук охарактеризирахме като познание, че не може безусловно топлината да се превърне в двигателна енергия, но че винаги остава един остатък от топлина, която се излъчва.

Това е неопровержимо доказано чрез такива изследвания като например тези на физика *Клаузиус*, който обобщи този принцип, така щото той трябва да важи за всички процеси във вселената. Ето защо при всички процеси на превръщане, където навсякъде топлината играе, нейната роля, ние имаме работа с превръщането на топлината в работа, което превръщане става именно при фактите на нашата природа. Но понеже при превръщането винаги остава един остатък от топлина, не е трудно да се разбере, че най-последното състояние на това развитие, в което се намираме като в едно материално развитие, ще бъде превръщането на цялата двигателна енергия, на цялата друга работа в природата в топлина. Това е последното, което трябва да се получи: Всички други природ

ни процеси трябва да се превърнат накрая в топлина, защото винаги остава един остатък от топлина. И така всички процеси в света протичат по такъв начин, - докато все още дълго време ще стават природни процеси, които можем да наречем "природна работа" -, че топлината ще се увеличава все повече и повече, тази топлина, която ще се получи като остатък, и накрая ще трябва да имаме резултата, че всички процеси на движение ще бъдат превърнати в топлина. Следователно тогава бихме имали работа с един голям световен хаос, който би се състоял само от топлина, но която топлина не ще може вече да бъде превърната в други енергии. Следователно всичко, което нашето Слънце произвежда като жизнени процеси върху Земята, оставя остатъци от топлина, всичко, което се излъчва от Слънцето към нас, клони накрая да премине в една топлинна смърт, в една всеобща топлина смърт. Това е знаменитата "топлинна смърт на Клаузиус", в която трябва да се влее цялото материално развитие на вселената. И тук за този, който въобще разбира нещо от познание, физиката е доставила едно такова познание, което е неопровержимо, против което не може да се възрази нищо от гледна точка на физиката. Нашата материална вселена се стреми към топлинната смърт, в която всичко, което съществува като природни процеси, ще бъде някога погребано.

Тук от самата физика ние имаме нещо, което можем да пренесем върху цялата астрономия. Ако бихме били в състояние, да видим, как движението се превръща в топлина, ние бихме могли да кажем: Назад и напред вселената би могла да бъде безкрайна, тя не би имала край. Обаче физиката ни показва от втория главен принцип на механическата теория на топлината, че материалните процеси във вселената се стремят към топлинната смърт. Можем да бъдем убедени: Ако не би било така трудно, ако не би било необходимо да имаме толкова много предварителни математически познания и да навлезем в трудни физически процеси, тогава днес би имало много повече хора, които да знаят нещо за топлинната смърт на Клаузиус, отколкото действително се случва.

Тук ние имаме в астрономическия образ на света внесено нещо, което означава така да се каже развитие. Представете си, колко фатално трябва да бъде за едно материалистично познание, да остави човек да му въздействува този неопровержим резултат! Следователно, който счита че духовното и душевното са само съпровождащи явления на материалните движения, той трябва непосредствено да приеме, че всичко духовно и душевно ще бъде погребано в хаоса от топлина, към който отива нашият материален свят. Така щото, всяка култура, към която се стремят хората, всяка красота и деятелност на Земята ще намерят някога смъртта си заедно с топлинната смърт.

Можем да кажем, че особено за астрономическия образ на света тази всеобща топлинна смърт е станала нещо фатално. Не всички астрономи приемат нещата така леко, както ги взема *Ернст Хекел* в своите "Мирови загадки". Вие знаете от други случаи, с какво зачитане съм говорил върху Хекел като природоизследовател. Но той мисли, че "вторият главен принцип на механическата теория на топлината" противоречи всъщност на първия, че всичката топлина е превръщаема. Наистина не може да се отрече - това знае и Хекел -, че нашата слънчева система се стреми към една такава топлинна смърт, но той се утешава с това, че си казва: Когато цялата слънчева система изпадне в топлинната смърт, тя ще се сблъска с една друга мирова система и тогава чрез сблъскването отново ще се роди топлина - тогава ще се роди една нова мирова система! Но при това не се взема предвид, че се предполага едно сблъскване на шлаките и остатъците в пътя към топлинната всеобща смърт, така че не може да се надяваме много на една такава утеха.

Но и хора, които могат да се считат за сериозни, които са одушевени от стремежа да добият от физико-астрономическото познание възможността да разберат развитието на света, се стараят да се измъкнат от всеобщата топлинна смърт. Тук трябва да споменем опита на *Арениус*, понеже той може да се счита за най-новия опит, който в своята книга "Развитието на световите" се връща по един разнообразен начин към такива въпроси от гледището на физическата химия, на физиката, на астрономията, на Геологията. *Арениус* е шведски изследовател. Можем да кажем: Тук се прави опит по един много по-остроумен начин отколкото при Хекел, да бъде преодоляно учението за всеобщата топлинна смърт. Обаче когато се вземе под внимание това, което Арениус се опитва да допринесе, трябва все пак да кажем: всичко това съвсем не е убедително. Тук ще охарактеризираме само накратко това, което се принася от тази страна за преодоляването на всеобщата топлинна смърт. Разбира се не може да се отрече, че една слънчева система - като нашата слънчева система - се стреми към всеобщата топлинна смърт. Но наред с това Арениус застъпва и една друга идея, която се основава на определени хипотези на Максуел и на неговото така наречено налягане налъчение. Това е нещо, което е насочено против предишната сила на привличане на небесните маси, което постоянно действа в пространството от отделните небесни тела и прониква в другите небесни тела като лъчение на най-различните природни сили, които произвеждат налягане. Това налягане, което е един вид такова нещо, което небесните тела изпращат в пространството, е в състояние да отвежда със себе си много малки частици материя, които са отхвърлени от едно небесно тяло. Това става, понеже налягането е една излъчваща се в мировото пространство сила.

Сега Арениус се опита чрез всякакъв вид разсъждения да покаже, че е самопонятно, докато не настъпят особени отношения, тези явления предизвикани от лъчевото налягане да не могат по никакъв начин да попречат на всеобщата топлинна смърт. Но Арениус вярва, че такива особени отношения ще бъдат произведени чрез това, че някакси този миров прах ще бъде отнесен и доведен до образуващи се мирови мъглявини, които ще се намират в съвършено особени материални състояния - например благодарение на това, че в една такава мирова мъглявина ще навлезе от някоя страна някоя звезда, която ще вземе със себе си материята, ще я свие, с това ще произведе едно повишение на температурата. Следователно, ако би било възможно една такава звезда, която навлиза в една такава мирова мъглявост, при своето навлизане да привлече материята, която се намира там, и да я сгъсти: и понеже чрез едно такова сгъстяване се предизвиква едно повишение на температурата, ние бихме имали отново едно повишение на температурата в мировото пространство и следователно такава топлина, която отново може да бъде превърната в работа! Арениус показва по един остроумен начин, че мировият прах, който се събира в една такава формация от мирова мъглявост, се намира в едно различно положение - един вид той е увлечен в едно такова положение, в което е изтръгнат от всеобщия стремеж към топлинната смърт.

Аз можах да покажа само бегло това, което е посочено несъстоятелно в трудовете на Арениус. Обаче по същество онзи, който се задълбочи в това, което е довело до хипотезата на всеобщата топлинна смърт, не може да не допусне, че възможността е само илюзорна, когато се счита, че в една мирова мъглявост, може и когато чрез проникването на една звезда става едно повишение на температурата, топлинната смърт би могла да бъде задържана. Защото това са само погрешни заключения, и законът за всеобщата топлинна смърт е толкова всеобщ, че, ако правилно постъпваме, трябва да допуснем: Според законите на физиката звездите, които се сблъскват с една мирова мъглявина, поради това, че са съществували и по-рано и са изразходвали толкова много от своята енергия, трябва да донесат със себе си само остатъка от тяхното минало съществуване. Така щото и тези процеси, които стават в мировата мъглявина, трябва да бъдат обхванати от стремежа за отиване на вселената към всеобщата топлинна смърт. Но характерно е, че Арениус отива още по-далече и включва в своята идея за лъчевото налягане възможността чрез това лъчево налягане да бъдат пренесени семена на живи същества от едно небесно тяло в други. И може да се докаже - привидно с пълна правота -, че студът, благодарение на който определени растителни и животинския семена могат да бъдат запазени от загиване, служи именно за

пренасяне в живо състояние на тези зародиши от едно небесно тяло на друго. Това би могло да се изчисли например за пътя от Земята до Марс. По този начин Земята бива освободена от задължението да е създала някога първите живи форми на съществуване, както искат да докажат това физиката, геологията и т.н. , защото тогава можем да кажем: следователно съвсем не е нужно Земята да е създала някога някакъв живот, защото този живот може би е бил пренесен върху нея от други небесни тела. От всичко това не излиза нещо особено. Защото какво особено ще добием с това, че пренасяме възникването на живота върху други небесни тела? И в този случай остават непревзможни същите трудности, само че отношенията върху Земята ни пречат да приемем възникването на живота върху други небесни тела. Това са въобще неща, които могат да покажат, как привидно добре замислени начинания на съвременността, които изхождат даже от вечността на живота, се намират под влиянието на материалистични предразсъдъци. Защото целият ход на мислите е напълно материалистичен, толкова материалистичен, че никак не се държи сметка за това, че животът би могъл до има своя произход също така тук, както и в това, което бихме могли да си представим, че е пренесено с лъчите от едно небесно тяло на друго. Това показва, че даже добре замислени мисли в нашето съвремие страдат от недъга, че трябва да застанат на почвата на материализма.

Така навсякъде ние срещаме същото нещо: изследването на физически закони, на материални закони, на материални сили и това изследване се използва след това така, че един вид всичко, което физиката намира, е пренесено върху великата мирова сграда и хората се стараят да си представят развитието на света с тези сили. Ние видяхме, как всъщност границата, която астрономът сам трябва да очертае, навсякъде бива преминато чрез подобни начинания. Защото от това, което има пред себе си, астрономът не може да направи заключение за нещо, което има работа със силите, които обуславят развитието на света. Ние можем отново да си изясним това от факта, че нашето мислене и чувстване са душевни процеси, които несъмнено предизвикват материални процеси, например в нашия мозък, даже и в нашето кръвообращение. Който изпитва чувство на срам, комуто лицето се изчервява от срам, той може да се убеди, че душевни процеси имат като последствие материални процеси. Обаче който допуска, че душевно-духовното в нас произвежда материални процеси, той трябва да си каже: Ако бих стоял вътре в човешкия мозък и бих изследвал външните движения, тогава в движенията аз бих виждал само движения, аз не бих могъл даже и да предчувствам, че вземам тук в сметката движенията, които са произведени чрез духовно-душевните процеси. Следователно аз оставям настрана това, което са ду-

ховно-душевните причини. Не може ли това да ни накара да разберем, че астрономът е принуден, когато на своето място остроумният изследва небесните тела, той е принуден да развие така или иначе онова, което съставлява причините, щото тук или там някоя звезда да се движи така или иначе? Бихме ли могли само от движенията или от динамическите закони да направим заключението: Слънцето трябва да стои по определен начин спрямо Земята, Луната трябва да стои по определен начин спрямо Земята, трябва да се върти по определен начин около Земята и от това могат да се получат тези движения? Чрез какво са предизвикани те в духовно-душевната област, върху това астрономията въобще не може да реши нищо. Ето защо именно от полето на астрономията ние можем да бъдем поставени пред необходимостта че трябва да покажем чрез съвършено други средства това, което съставлява истинските причини също и на системата на света. Днес можем да покажем само с няколко думи връзката, която съществува между Земята, Слънцето и Луната.

Както тези три небесни тела стоят едни спрямо други, така са се развили и техният взаимен живот и техните взаимни отношения. Ако искаме да познаем, защо Слънцето, Земята и Луната се отнасят така именно, както те се отнасят днес, ние не трябва просто да се запознаем само с онези сили на Земята, които намираме на Земята като физико-механически сили, и да ги пренесем в небесното пространство, а трябва да се издигнем до света на небесното пространство изхождайки и от други процеси, които стават на Земята. Когато разглеждаме човека, ние без съмнение имаме пред себе си нещо, което също така принадлежи към цялата Земя и нейното отношение със Слънцето и Луната, както цъфтежът на цветята или някой друг процес - или както един електрически процес във въздуха. Без съмнение, с всичко, което той е, човекът принадлежи на Земята, и когато си представяме Земята само така, както си я представя геологът, като една чисто неорганическа, неоживена формация, това е само една абстракция, една отвлеченост. Напротив ние трябва да поставяме хората в целите процеси на Земята. Тук ние се натъкваме на трудността, че трябва да държим отделни едни от други две неща, когато искаме да схванем по един правилен начин разликата между човека и животното: При животното преобладава това, което е съобразно на вида, така щото при него между раждането и смъртта не може да се прояви по един такъв решаващ начин един индивидуален аз с цялото негово развитие, какъвто е случаят при човека с неговия индивидуален аз, който се изразява в цялото възпитание и в целия културен живот на човека. Това различава човека от животното, при което видовосъобразното преобладава. Но работата стои така, че такива неща преминават едни

в други чрез преходи. При животното преобладава видовосъобразното, обаче видовосъобразното преминава в човешката природа. Колкото по-назад отиваме в течението на времената - по което течение ние вървяхме, когато разгледахме великите духове -, толкова повече намираме, че човекът също е едно видовосъобразно същество и виждаме как все повече и повече индивидуалното израства от видовосъобразното. Индивидуалното израства върху почвата на видовосъобразното. Пред нас стои един идеал на бъдещето на човечеството, който ни казва: В течение на земното развитие индивидуалното, азовата природа на всеки човек ще победи напълно видовосъобразното. Обаче отивайки назад в миналото на човечеството, ние виждаме на основата на човешкото развитие именно видовосъобразното. Отивайки по този начин назад в миналото, ние можахме също да се приближим все повече и повече до едно друго състояние на съзнанието, при което човекът е бил свързан с духовния свят по един съновиден начин, образно. Така щото трябва да разглеждаме като принадлежащи едно към друго тези две неща: видовосъобразното съществуване и образното, съновидно съзнание на древните времена от една страна, а от друга страна развитието на индивидуалността и свързано с развитието на индивидуалността преминаването на нашето индивидуално съзнание през това, което човекът усвоява в течение на времената. Едно такова израстване на индивидуалното от видовосъобразното, на интелектуалното, осветлено от ума съзнание от ясновидско-съновидното съзнание, това трябва да търсим в неговия произход в цялото мирово развитие. Защото както така да се каже камъкът, който пада на Земята, стои под общите закони на света, така и това възникване на човешката индивидуалност и на човешката интелектуалност от видовосъобразното и ясновидското състояние на човека стои във връзка с великите космически закони, които действуват навсякъде в пространството. В това отношение ние сме направили вече една крачка, когато можахме да охарактеризираме значението на геологията за Духовната наука. Там можехме да покажем, как можем да проследим в миналото Земята до едно такова състояние, при което са земни такива процеси, които днес стават само тогава, когато нашите мисли и нашите чувства действуват като разлагащи сили в нашия организъм. Така щото, когато се върнем в миналото до възникването на Земята, намираме такива епохи, в които Земята се намираще в един процес на разлагане. Тук онова познание, което в тези сказки бе охарактеризирано в тези сказки, ни показва - нещо, което е по-точно описано в "Тайната Наука" -, че един вид цялата Земя е била предпазена от един прекалено далече отиващ процес на разлагане благодарение на това, че е отделила от себе си Луната. Следователно, за да бъде преодоляно онова състояние, което може да бъде описано като

един процес на разрушение в развитието на Земята, от нашата Земя трябваше да бъде отделена Луната.

Сега вече ние нямаме просто само един механо-физически процес, но в отделянето на Луната трябва да виждаме един такъв процес, който е станал необходим чрез това, че изгласквайки Луната от себе си. Земята се предпази от един прекалено далече отиващ процес на разлагане. Чрез това Земята създаде възможността да навлезе в едно ново отношение със Слънцето. Защото докато имаше Луната вътре в себе си, този процес на разлагане в Земята беше такъв, че - ако си представим тогавашната атмосфера на Земята - действието на Слънцето не можеше да проникне през земната атмосфера. Ето защо първо трябваше да бъде произведено едно ново състояние, за да могат Земята и Слънцето да станат видими взаимно. С това добиване на видимост на Земята по отношение на Слънцето и обратно, с пречистването на земната атмосфера - което стана възможно едва чрез излизането на Луната - настъпи онова състояние на силите, което постепенно доведе до постепенното превръщане на старото видовосъобразно съзнание в азовото съзнание, в интелектуалното съзнание. Така ние виждаме, как отделянето на Луната е свързано с цялото развитие на човечеството, виждаме, как с това общо развитие на човечеството е свързано пречистването на земната атмосфера и чрез това е установяването на едно пряко отношение на Слънцето към Земята. Но ние бихме могли да отидем още по-далече в миналото и бихме намерили едно такова състояние на Земята в нейното развитие, при което Земята още беше свързана със Слънцето. По-нататък бихме открили, че отделянето на Земята и Слънцето е станало поради това, за да бъде създадена възможността за явяването на съзнателни същества въобще на Земята. Само чрез изхвърлянето на Земята от Слънцето са възникнали такива системи от сили, които са направили възможно съществата да могат да стигнат в самите себе си до едно изживяване и до едно съзнание. Така старото ясновидско съзнание стана възможно чрез изхвърлянето на Земята от Слънцето -, а развитието до едно по-висше съзнание, до едно интелектуално съзнание стана възможно чрез изхвърлянето на Луната от Земята. Когато чрез едно по-висше познание се издигнем по пътя на ясновиждането до онова, което една външна астрономия не може да ни даде, тогава в космическите сили ние имаме причините за това, което е станало в отделянето на Слънцето, а също и на другите планети от Земята - т.е. стигаме до духовни причини!.

Тук аз можах да покажа само принципа на тези събития. Естествено всеки би могъл да запита: Нима човекът съществуваше вече, когато Земята и Слънцето се отделиха? Без съмнение той съществуваше, само че при други условия. Че така както живее при сегашните условия човекът не

би бил възможен, когато Слънцето и Земята образуваха едно тяло, това е твърде естествено. Но това не би било никакво възражение. Следователно ние получаваме за движенията на небесните тела духовни причини. Сега вече ние не се намираме при това, на което преди повече от едно столетие астрономията ни обърна вниманието чрез използването само на законите на физиката и каза: По-рано Земята е била съединена със Слънцето в едно голямо газообразно кълбо, това кълбо е започнало да се върти и чрез това планетите, а също и Земята, са се отделили, като още по-късно Луната се е отделила от Земята. Сега вече ние не стигаме до там да твърдим, че подобно нещо става само въз основа на законите на механиката и на физиката, а трябва да съществуват вътрешни, духовни причини, които са произвели отделянето на Земята от Слънцето. Така Земята бе отделена от Слънцето, за да бъде издигнат човекът до съзнателното изживяване, и така Луната бе отделена от Земята, за да може човекът да се издигне до едно по-висше съзнание. Накратко казано: ние започваме да внасяме в астрономическия образ на света това, което трябва да внесем, а именно и в астрономическия образ на малкия мозък онова, което трябва да внесем, когато искаме да преминем от простото движение на мозъчните атоми до познанието: аз виждам червено, чувам оргелов тон, мириша розово ухание и т.н.

Така трябва да постъпим, когато искаме да намерим прехода от това, което може да ни даде популярната астрономия, към онова, което съставлява причините на събитията в небесното пространство. Ето защо онези, които искат да останат на почвата на външната физика, трябва да се ограничат да изследват само това, което са движения или което са сили, следователно което може да бъде познато астрономически; те трябва да признаят, че в познанието е необходим един свършено друг напредък, ако астрономията иска да стигне до едно обяснение на развитието на света, би трябвало да признаят в себе си, че като представители на една рационалистична и емпирична астрономия трябва да спрат пред едно обяснение на развитието на света.

Когато това се вземе под внимание, тогава ще се установи, че великите и действително забележителните резултати на модерната астрономия могат да бъдат съединени по един чудесен начин с образа на света, който Духовната наука ни дава. Вземете в ръцете си книгата "Тайната наука". Там е показано, как нашата Земя се е развила постепенно, как тя - точно както отделният човек минава през редуващи се земни съществувания - минава през степени на развитието, как и една планета сама минава през степени на развитието. Там е показано, че нашата Земя е минала през едно предишно планетарно състояние, това последното също е минало през едно още по-предишно планетарно състояние, като мина

лото на нашата Земя може да бъде проследено до едно състояние, което там е наречено "Старият Сатурн" - но как е наречено това състояние, не е важното. С това име не се разбира днешният Сатурн, а един планетарен предтеча на нашата Земя. Същото духовно познание ни показва, - независимо от всяка физика и независимо от всяка спекулация -, нещо, което може да се види в самота гореспомената книга, че един съответен предшественик на нашата Земя, именно този стар Сатурн, се е намирал в едно топлинно състояние, състоял се е само от топлина и че в това топлинно състояние са действували духовни Сили, духовни Същества, които са завладели хаоса от топлина. Чрез това цялото развитие е придвижено напред до нашата днешна Земя. По-нататък Духовната наука ни показва, че фактически материята под нашите нозе се намира в един процес на умиране. В сказката "Какво има да каже Геологията върху възникването на света?" ние показахме, как Геологията е стигнала до там да ни даде право, че земната кора се намира в един процес на умиране. Всичко, което познаваме от земната кора, ние го разбираме добре само тогава, когато го разбираме като нещо намиращо се в процес на умиране. Но на това се дължи - както ни показва Духовната наука -, че духовното се освобождава от материалното. Когато под нашите нозе материята на планетата умира, от нея се освобождава духът.

Сега ние имаме една друга възможност! Ние можем да говорим за мировата мъглявина - но тук вече не правим никакви спекулации по образеца на физиците материалисти, които въпреки всичко не искат да спрат пред топлинната смърт - и можем да кажем: Без съмнение, ние имаме тук форми на съществуване, в които предстои превръщането на всички други процеси в топлина. Но както в началото на съществуването на нашата Земя духовни Същества завладяха топлинното състояние и го обработиха, така и от мировите мъглявини, в които ще са се превърнали слънчевите системи чрез топлинната смърт, духовни Същества ще превърнат и преведат мировите мъглявини от топлинната смърт в нови слънчеви системи. Няма нищо по-изненадващо от съгласуваността на един от най-чудните закони на 19-то столетие в неговото приложение към астрономията - както приложението на втория главен принцип на механическата теория на топлината - с положителните, фактически резултати на света на астрономическите наблюдения. Ако вземете не това, което може да се измисли чрез спекулация върху всякакъв вид лъчево налягане, но когато изходите от това, което може да се получи действително в спектроскопа или чрез фотографирането на небесните формации, вие ще видите, че всичко до последната част се съгласува, съвпада с това, което може да се добие от Духовната наука като развитие и ставане на света, показвайки, как това, което виждаме като астрономически

образ на пространството, е резултат - духовен резултат - от действието на духовни Същества. Ние можем да кажем, за разлика от съвременните астрономически физици: Човекът няма никакво основание, никаква причина да се бори срещу топлинната смърт или да се страхува от нея, защото той знае, че от това ще се разцъфти един нов живот, както от стария топлинен хаос се е разцъфтял животът, който сега имаме пред нас. Той няма такава причина поради това, защото само така е възможно едно действително повторение и повишение на живота - а не само от това, което Арениус мисли, като казва, че животът ще се развие отново като в един отново навит часовник в новосъздадената мирова мъглявина - но той ще се развие само когато един духовен елемент преработи едно топлинно състояние в друго. Само тогава е възможно едно развитие. И когато материята на нашите светове ще бъде погребана в гробницата на топлината, духът ще е напреднал с една степен по-нагоре и ще произведе от топлинния хаос една нова формация, един по-висш живот. Ето защо в книгата "Тайната наука" крайното състояние на земните възплъщени - състоянието *Вулкан* - е онова, което ни показва това, което ни гледа като нов живот от гроба на топлинната смърт. Ето защо е употребено името "Вулкан". Когато вземем под внимание астрономическия възглед, можем да видим именно от резултатите на съвременната астрономия, колко дълбоко външната наука съвпада с това, което Духовната наука може да ни даде.

Без съмнение хората винаги ще казват: Вие хората на Духовната наука сте фантазори, защото истинските резултати на точната наука противоречат на това, което смятате, че можете да получите чрез Духовната наука. И по-нататък някой би могъл да каже: Ти неотдавна говори даже сериозно за Мойсей, но ние знаем все пак, че всичко това е вече остаряло. Защото тържествувашката естествена наука отдавна ни е научила, колко много сме се издигнали ние вече над онова развитие на света, за което говори Мойсей. Това ни показва естествената наука. Така говорят онези, които присъствуват само отвън при нещата. Но нека попитаме други, които са участвували в тези неща не отвън, а отвътре. Тук бих могъл да ви кажа, как един много известен физик, който е работил много по въпроса за теорията на светлината, БИОТ, е казал: Мойсей или е имал една също така дълбока опитност в науките, каквато има нашият век, или пък той е бил вдъхновен.

Такъв един даващ тон физик на 19-то столетие е казал тези думи. Но може би сега онези, които пишат популярни книги върху светогледите, ще считат: Без съмнение така мисли един физик, който се занимава само с външната страна на явленията. Обаче онези, които навлизат по-дълбоко в същността на органическите явления, ни показват, че в течение на 19-

то столетие, когато са били търсени естествените причини, човекът е бил изгонен от духа. Обаче ЛИБИГ, който е проникнал дълбоко в същността на органическите явления, как е мислил той върху отношенията на света, на който е посветил своите сили на изследовател, как е мислил той върху отношенията на този свят към духовния свят? Той казва: Това са мненията на дилетантите, които разхождайки се на границите на областите на естествено-научното изследване смятат, че имат право да обясняват на незнаещата и лековерна публика, как всъщност са възникнали светът и животът и колко далече е достигнал човекът днес в изследването на най-висшите неща. Но сега някой може да започне да ни декламира: Нима не сте чули, че един *Лайъл* е основал една Геология? Не сте ли чували никога за големия напредък, който се е получил чрез него, как той е победител на онези светогледи, които още се считат с духовни сили? Бих могъл да им цитирам трудове на Лайъл, които днес правят дълбоко впечатление. Но именно Лайъл е казал веднъж: В каквато и насока да устроим нашите изследвания на природата, навсякъде ние откриваме най-ясните доказателства за един творящ *разум*, за неговото провидение, сила и мъдрост.

Така говори основателят на по-новата Геология. Но сега хората могат да дойдат и да кажат: Но чрез *Дарвин* е било опровергано всяко действие на някакви духовни сили! Дарвин ни показва, как развитието на организмите става чрез чисто природни процеси. Обаче сам *Дарвин* е написал изречението: Аз поддържам, че всички живи същества, които са съществували на Земята, произхождат от една *първична форма, на която творецът е вдъхнал живот*. Следователно хората, които казват, че ние сме фантазори, когато говорим за духовни същества и за духовни сили, не могат да излязат срещу нас и с Дарвина. Но след това могат да дойдат хора и да кажат: Нима не знаете, коя е основната същност на развитието на естествената наука през 19-то столетие, която е повлияла дълбоко на цялото развитие? Нима не знаете нищо за основния закон на превръщането на природните сили?

Но ние говорихме днес за това, видяхме, че превръщането на природните сили едни в други съвсем не противоречи на това, което Духовната наука има да каже. Но хората биха могли да поискат да се позоват на *Юлиус Роберт Майер*, основателя на принципа за механическия еквивалент на топлината както и за самото превръщане на природните сили. Но обаче Юлиус Роберт Майер е направил забележителното изказване: Аз извиквам от цялото си сърце: Една истинска философия не може и не трябва да бъде нещо друго освен една пропеедвтика за християнската религия!

Навсякъде нещата се представят различно от това, което обикновено хората си представят, когато се обръщаме към изворите и към онези които са създали тези извори, които са велики откриватели на пътищата на човешкото познание, а не към техните подражатели, нито към онези, които искат да открият едно повърхностно построение от идеи - както по-новите астрофизици - и с такова едно построение искат да обхванат целия свят. Ако не се обръщаме към последните, а към първите, ние може да кажем: Навсякъде Духовната наука се намира в пълна съгласуваност с онези, които са били велики откриватели на пътища. Ето защо Духовната наука знае, че тя трябва да заеме своето място в хода на духовното развитие на човечеството и ще върви по-нататък с развитието на човечеството в пълна хармония с всичко онова, което развитието на човечеството изисква. Когато астрономията като чисто външна, физическа астрономия иска да измисли едно развитие на света, тогава бихме могли да припомним на онези, които постъпват така, едно общо изказване в епиграмите на *Гьоте* и на *Шилер*:

Сводът на звездите простира се в безкрайни висини,
Но духът на дребнавостта намери пътя и до там.

Трябва да се пазим и да допускаме духът на дребнавостта да намери пътя чак до висините звездите, като покажем: Както разглеждането на мозъка не ни доведе до един духовно-душевен живот, а както този духовно-душевен живот отделя от чистите движения и може да ги надвиши, също така и разгадаването, наблюдението на външните движения и на външните закони нека да ни въведе в Духа на вселената. Ето защо в известно отношение остава вярно това, което Шилер разбира когато казва на астрономите:

Не ми бъбрете толкоз то за мъгливи петна и слънца!
Нима природата е велика само, защото ви дава да броите?
Няма съмнение, обектът в пространството е най-възвишен;
Но, приятели, в пространството не обитава Възвишеното!

Така мисли Шилер. Това е правилно, когато гледаме само това, което се движи външно в пространството. То не е правилно, когато се задълбочим в това, което като духовна Същност излъчва от себе си законите на пространството. Така остават верни думите: Когато човек се издига със сърцето си до звездите, винаги във всяко сърце, във всяка душа се събужда предчувствието за духовно-Божественото. Но когато искаме да проникнем нагоре в тях с ново познание, тогава това познание трябва

мине по пътя: Per aspera ad astra - чрез строгост към звездите, както стигаме до ...те минавайки през тръните. А това е пътят на духовното познание, но пътят на Духовната наука към звездите ще покаже, че той е път който довежда човека до там, да си каже: Както веществата намиращи се в мене и в заобикалящия ме свят се разпространени в цялата Вселена като не-що, което ми показва спектроскопът - така в цялата Вселена е разпространено и принадлежи това, което живее в мене като духовно-душевно естество. Моето тяло е родено от Вселената - моето духовно-душевно естество е също така родено от Вселената. Вярно остава това, което още веднъж ще охарактеризираме тук с няколко думи, които аз вече казах в друг случай: Вярно остава, че човекът може да стигне до пълностие за света само тогава, когато ще си изясни въпроса, на който икономията не може да му даде отговор: въпросът за неговото участие в света и за неговото определение в света. И вярно е, че отговора този въпрос може да му даде сигурност в живота, смелост ив живота, когато той ще знае от Духовната наука това, което трябва да се разбира с думите:

От гълбините света намира
Тайнствено към живота на човека
Обилното на в...неговата пълнота.
От висините д.... та се влива
Във гълбините на душата
Светлеещото с...на Духа.
Те вътре във ...се събират
В действителност изпълнена със мъдрост.